

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİMDALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİMDALI

MANEVİ DEĞERLERİN OLUŞMASINDA ETKİLİ
FAKTÖRLER OLARAK AİLE MEDYA VE OKUL

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sadiye DOĞANTEKİN

ŞANLIURFA-2016

Sadiye DOĞANTEKİN
135227005

MANEVİ DEĞERLERİN
OLUŞMASINDA ETKİLİ
FAKTÖRLER OLARAK
AİLE MEDYA VE OKUL
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI

ŞANLIURFA
2016

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**MANEVİ DEĞERLERİN OLUŞMASINDA ETKİLİ FAKTÖRLER
OLARAK AİLE MEDYA VE OKUL**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sadiye DOĞANTEKİN

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Salih AYDEMİR**

ŞANLIURFA-2016

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

MANEVİ DEĞERLERİN OLUŞMASINDA ETKİLİ FAKTÖRLER
OLARAK AİLE MEDYA VE OKUL

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sadiye DOĞANTEKİN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Salih AYDEMİR

ŞANLIURFA-2016

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitümüz Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı 135227005 numaralı Sadiye DOĞANTEKİN'in hazırladığı " Manevi Değerlerin Oluşmasında Etkili Faktörler Olarak Aile, Medya ve Okul" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması, 04/12/ 2015 tarihinde, saat 14.00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

04/12/ 2015

(Danışman)

Yrd.Doç.Dr. Salih AYDEMİR

Üye

Prof.Dr.Murat AKGÜNDÜZ

Üye

Yrd.Doç.Dr. Ümit AKTI

Bu tezin Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

21.12/2015

Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM
Müdür-V.

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı:Sadiye DOĞANTEKİN
Öğrenci Numarası:135227005
Enstitü Anabilim Dalı:Felsefe ve Din
Bilimleri
Programı:Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe):Manevi Değerlerin
Oluşmasında Etkili Faktörler Olarak
Aile, Medya ve Okul

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 110 sayfalık kısmına ilişkin, 04/11/2015 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 28'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimededen daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağımı gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

11/04/2016
Sadiye DOĞANTEKİN

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 11/04/2016

Yrd. Doç. Dr. Salih AYDEMİR

ÖNSÖZ

Değer; insanlık vasfımızdan dolayı kazanmış bulunduğumuz soyut bir kavramdır. Manevi değer bunun en önemli ayağıdır ve hayvani yanımızdan sıyrılmamızın en etkin vasfını oluşturur. Araştırmamızda manevi değerler üzerinde etkili olan en önemli noktaları işlemeye çalıştık. Bu bağlamda odak noktamız ailenin, medyanın ve okulun manevi değerler üzerindeki etkisi oldu. İçinde yaşanılan aile ortamı, bireyin doğru anlamda sosyalleşmesinde ve toplumsal hayatın etkin bir parçası olmasında role sahiptir. Toplum ortak değerler etrafında birleşen insanlar tarafından oluşturulur ve bu değerlere sadakat; toplumun ömrünü belirler. Ortak değerlere ne denli sahip çıkılıp; bu değerler yeni nesillere aktarılırsa toplumda o kadar uzun ömürlü olur. Burada en büyük vazife aileye düşer. Birey dünyaya gözünü ailede açar. Ailede geçirilen süreç içerisinde özellikle bebeklik ve çocukluk çağlarında birey; dış dünyaya karşı tüm uyarılara açık, tamamıyla alıcı konumdadır. Önceleri gelişim sistemlerinde soyut öğrenmenin 12 yaşından sonra gerçekleştiği aktarılsa da artık çok daha küçük yaşlarda soyut öğretmenin gerçekleştiği, din, değer gibi soyut kavramların çok daha küçük yaşlarda algılanmaya başlandığı kabul görmektedir. Bu noktada okullarda verilen dersler üzerinden din ve değer kavramları daha alt sınıflara indirilmiştir. Değerler Eğitimi programının ilkokullarda daha etkin uygulanıyor olması da bunun açık örneğidir. İşte aile çocuğun bu değer kavramıyla farkında olmasa da tanıştığı ilk duraktır. Değerler alınıp yaşatılırken bunların farkında olmak belki sonraları için erdemli olarak ön plana çıkabilmek adına önemli olabilir. Ancak değerlerin hazırda bir paket olarak “al bu değer” şeklinde farkında olarak, kişiden kişiye aktarılmadığı da bir gerçektir. Ailedeki ebeveynler başta olmak üzere tüm fertler değerleri gündelik hayatlarında yaşattıkları sürece ailenin yeni bireyelerine aktarabilirler. Daha sonraları okul çağına gelinip evden dış dünyaya ilk büyük kapı açıldığında değerler için yeni harita ortaya çıkar. Çünkü artık ailede öğrenilenler oyun arkadaşları dışında başka yabancılara karşı sergilenebilir ve hem olumlu hem de olumsuz olabilecek yeni davranış biçimleriyle karşılaşılabilir. Özellikle ilerleyen yaşlarda birçok öğrenci için artık okul arkadaşları aileden çok daha yakın durumdadır. Artık ailenin değer ve davranış aktarma rolü arkadaş ve okul

çevresine geçmiş bulunmaktadır. Aile elbette ki bireyin hayatının sonuna kadar maddi ve manevi olarak kendisi üzerinde etkiye sahiptir. Ancak bir yerden sonra etkin olan rolünü sadece “danışma mercii” olmaya bırakır ve çoğu birey için yaşayış biçimi bağlamında bu yönde dahi bir etkisi kalmamaktadır. Okul da aile gibi bireyin davranışlarına ve değer yargılarına eğitim, öğretmenler, arkadaş çevresi gibi araçlarıyla yön verir ve şekillendirir. Ülkemizde eğitim süresi 4+4+4 eğitim sisteminin gelmesinden soran 12 yıla çıkmıştır. Kamuda veya diğer birçok kurumda iş bulabilmek için de 2 veya 4 yıllık üniversite programlarından diploma istenmekte ve beraberinde birçok sınavda başarı şart koşulmaktadır. Yani ülkemizde yaşayan birçok insan mevcut durumda ömrünün ortalama 16 senesini okulda geçirmektedir. Birçok birey için bu süreç ailesinin yanında geçirdiği zamandan daha fazladır. Bu süreçte değerler bir yandan öğrenilmeye devam edilirken büyük çoğunlukta da uygulanma alanı bulmasından dolayı artık kazanılmış davranış halini alır. Ancak yine de değerler üzerinde etkili faktörler tamamlanmamış olur.

Çağımızda artık vazgeçilmezlerden olan medya ve özellikle sosyal medya değerler konusunda aile ve okul gibi çift yönlü etkiye sahip biçimde bir öge olarak karşımıza çıkar. Toplumumuzda önceleri entelektüelliğin göstergesi olarak kabul edilen gazetelerle ve çok sonraları TRT'nin haber izlemeye dayalı ilk ulusal televizyon kanalıyla medya hayatımıza girmiş bulundu. Sonrasında çok hızlı gelişme kaydeden medya ve araçları yaygınlaşarak sosyal medya ile zirveye oturdu. Ailede dejenerenin yaşanması neticesinde çocuk yaşatlarından çok makinelerle yaşamaya başladı. Küçük yaşlarda oyunlarla başlayan makine tutkusu çok geçmeden yerini sanal âlem bağımlılığına bıraktı.

Son dönemlerde; anne babanın bile evde otururken sohbet etmek, ortak bir şeyler paylaşmak yerine; akıllı telefonlara, bilgisayarlara tabletlere sarıldığı, çocuğun odasında yalnız başına bilgisayar başına gömüldüğü resim artık bizlere hiç yabancı değildir. Okullarda eğitim için dağıtılan tabletlere format atılıp sosyal medya ve oyun için kullanılır hale getirilmesi olayın başka bir boyutudur. Elbette ki günümüzde bu kadar etkili olan medyayı, sosyal medyayı tamamen hayatımızın dışına atmamız mümkün değildir. Hatta en iyi şekilde en etkili şekilde kullanabilmemiz ya da en azından yeniliklerden haberdar olmamız gerekir. Ama tamamıyla hayatımızın baş köşesine oturtmak, ondan kopmamak, her fırsatta ona sarılmak elbette ki en büyük

hatalardan biridir. Değerlerimiz de elbette ki bundan zarar görür. Ayrıca bireylerin daha küçük yaşlarda olumsuz örnek oluşturabilecek şeylerle karşılaşmasına da etki eder. Ebeveynlerin medya ve kanallarıyla fazla uğraşp çocuğun gelişimini ihmal etmeleri, okulların yakınında herhangi bir denetime tabii olamayan internet kafelerinin olması, televizyonlarda kültürümüzle, değerlerimizle alakası olmayan aksine zarar veren yayınların yapılması; aile ve okulun değerler konusunda ne kadar hassas olsalar da tüm çabalarına gölge düşürebilecek durumlardır. Manevi değerler insanca bir yaşamın temel ilkeleridirler ve bu açıdan birey de davranış olarak uygulanma alanı bulduğu sürece aile, okul veya medya nereden alındıklarının hiçbir önemi yoktur. Ancak bu üç öğenin manevi değerlerin aktarılmasının yanında olumsuz açıdan da etkileme gücü noktası günümüzde daha önemli olan noktadır. Bu yüzden bu çift yönlü etkilerin iyi saptanıp değerlendirilmesi gerekmektedir.

Araştırmamız işte bu aile, medya, okul üçgeninde manevi değerleri incelemek üzerinedir. Son dönemde manevi deformasyonun artmasından dolayı manevi değerlerin üzerinde özellikle daha fazla durmak gerektiğinden böyle bir çalışmaya girişmiş bulunmaktayız.

Büyük bir şevkle hazırladığım tezimde bana büyük destek veren ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Salih AYDEMİR'e, kıymetli hocam Doç. Dr. Celil ABUZER'e teşekkürü borç bilirim.

Aralık - 2015

Sadiye DOĞANTEKİN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	1
KISALTMALAR	6
ÖZET	7
ABSTRACT	8
GİRİŞ	9
Araştırmanın Adı.....	9
Araştırmanın Konusu	9
Araştırmanın Amacı	9
Araştırmanın Önemi.....	9
Araştırmanın Yöntemi.....	10
1. BÖLÜM: MANEVİ DEĞER	12
1.1. Dini Temelli Manevi Değerler	16
1.2. Toplumsal Temelli Manevi Değerler	20
2. BÖLÜM: AİLE	23
2.1. Sosyoloji Literatüründe Aile Sınıflandırmaları	25
2.1.1. Geniş Aile (Büyük-Geleneksel Aile)	26
2.1.2. Çekirdek Aile (Küçük-Modern Aile)	30
2.2. Ailenin Fonksiyonları	35
2.2.1. Biyolojik Fonksiyon.....	37
2.2.2. Ekonomik Fonksiyon	38
2.2.3. Eğitim Fonksiyonu	39
2.2.4. Sosyalleştirme Fonksiyonu	40
2.2.5. Ailenin Diğer Fonksiyonları	43
2.3. Türk Ailesi Ve Farklılaşan Değerleri	46
2.4. Manevi Değerler Hususunda Ailenin Rolü	48
3. BÖLÜM: MEDYA	53
3.1. Medyanın İşlevleri	53
3.2. Medyanın Sosyalleşme Üzerindeki Etkileri	57
3.3. Sosyal Medya	58
3.3.1. Türkiye’de Sosyal Medya	58

3.4. Medyanın Kullanım Alanları, Yaygınlığı ve Etkililiği.....	61
3.5. Medyanın Sosyalleşme Üzerindeki Etkileri	65
3.6. Medya ve Manevi Değer	67
3.7. Manevi Değerlerin Korunmasında Medyanın Olumsuz Etkileri	71
4. BÖLÜM: OKUL	76
4.1. Okulun İşlevleri.....	77
4.2. Türk Eğitim Sistemi.....	79
4.3. Son Dönem Türk Eğitim Sistemi Kademeleri	85
4.3.1. İlköğretim.....	86
4.3.2. Ortaöğretim	86
4.3.3. Yükseköğretim	86
4.4. Okullarda Karşılaşılan Problemler	86
4.5. Manevi Değerlerin Öğrenilmesinde Ve Aktarılmasında Okul	91
SONUÇ	97
KAYNAKÇA	103

KISALTMALAR

a.g.e : Adı Geçen Eser

a.g.m : Adı Geçen Makale

ev. : Çeviren

FDB : Felsefe ve Din Bilimleri

KİA : Kitle İletişim Araçları

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

RTÜK :Radyo Televizyon Üst Kurulu

s. : Sayfa sayısı

TDK : Türk Dil Kurumu

TTK : Türk Tarih Kurumu

vb : ve benzeri

YDEP : Yaşayan Değerler Eğitim Programı

YÖK : Yüksek Öğretim Kurumu

ÖZET
MANEVİ DEĞERLERİN OLUŞMASINDA ETKİLİ FAKTÖRLER OLARAK
AİLE MEDYA VE OKUL

Bu çalışma; Türk toplumunun önemli kilit taşlarından olup, manevi değerler üzerinde etkili faktörler olan aile, medya ve okulu ele almaktadır. Bunların manevi değerler üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırma; aile, medya ve okulun manevi değerlerin oluşmasında önemli faktörler olduklarını ve herhangi birinin diğerlerine göre daha etkili olduğu şeklinde bir saptamanın zor olduğunu göstermiştir. Ayrıca manevi yozlaşmanın önüne geçebilmek için her üç ögenin de aynı oranda önemli oldukları belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Manevi Değer, Aile, Medya, Okul.

ABSTRACT

FAMILY, MEDIA AND SCHOOL AS EFFECTIVE FACTORS IN THE FORMATION OF SPIRITUAL VALUES

This study examines family, media, and school as effective factors which are the corner Stones in Turkish society. It aims to find out their impacts on spiritual values.

The research has showed that these three factors have important effects on the formation of spiritual values and that it is difficult to state that one factor is more effective than the other. In addition it has been underlined that these three factors are equally important in order to eliminate spiritual deformation.

Key Words: Spiritual Values, Family, Media, School.

GİRİŞ

Araştırmanın Adı

Manevi Değerlerin Oluşmasında Etkili Faktörler Olarak Aile, Medya ve Okul

Araştırmanın Konusu

Manevi değer için; büyük bir sosyal grubun mensupları arasında gizli bir anlaşma varmışçasına kabul gören, yadırganmayan ve bireylerden uymaları beklenen etik-ahlaki yönü ağır basan kurallar, davranışlar; saygı gösterilmesi, uyulması, uygulanması beklenen ritüeller diyebiliriz. Burada dikkat çekici olan nokta manevi değer; toplumun büyük bir kesimi tarafından kabul görmüş değerlerin bireyde anlam bulma ve bu anlamın ifade edilmiş şeklidir. Çalışmamızda toplumda önemli yer edinen değerlerin bireyde öznel olarak taşıdığı ifade irdelenmiştir. Bireyin karakteri üzerinde de etkili olan bu üç önemli unsurun manevi değerler üzerinde etkisine geçmeden önce elbette ki bu kavramlar tek tek ele alınıp manevi değer çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda hangisinin daha etkili olduğu gibi bir çıkarımdan ziyade etki alanının ve ağırlığının bireyden bireye, toplumdaki topluma ve zamandan zaman değiştiğini kabul edilen bu kavramların günümüz nesli üzerinde manevi değer algısı noktasında yeri ve önemidir.

Araştırmanın Amacı

Bu şekilde bir çalışma yapmamızdaki amaç; son dönemde üstünde çok daha fazla durulan ve toplumsal bütünleşme üzerinde en büyük etkiye sahip olan manevi değer kavramını; çağımızı çepeçevre kuşatmış olan medya, toplumumuzun kilit taşı olan aile ve sistemimizin bir gerçeği olarak dayatılan okul üçgenine biraz daha inerek bu öğelerle olan çift yönlü etkiyi irdelemektir.

Araştırmanın Önemi

Aile toplumu bir arada tutan en önemli öğedir, bir nevi toplumun çimentosu görevini yapar. Toplumsal normları ve değerleri bireye aktarması onun bu derece etkili olmasına sebebiyet veren en önemli görevidir. Günümüz dünyasında maneviyat

ihtiyacı her açıdan maddiyat ihtiyacından daha önemli durumdadır ve çok daha fazla aranan öge konumundadır. Aile; bireyi yaşantılar yoluyla bu değerlerle tanıştırır ve davranış olarak kazanmasında büyük rol oynar. Manevi değer kavramı ailenin ve toplumsal arzın yanında özellikle ortaöğretim kurumlarında daha bir ağırlık kazanmış durumdadır. Şöyle ki; mevcut eğitim sistemimiz okul çağındaki bireylerde ileri düzeyde olan ahlaki yozlaşmayı manevi değerlere ağırlık vererek aşma üzerinde durmaktadır. Son zamanlarda Değerler Eğitimi dersinden sıkça söz edilmesi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi üzerinde daha fazla durulması, bu branştaki öğretmenlere MEB imzasıyla ortak seminerler yaptırılıp raporlar düzenlenmesi manevi değerler eğitimine duyulan ihtiyaç ile yakından ilgili olduğu söylenebilir. Bunlar elbette ki çok isabetli adımlardır ve daha da yoğunlaştırılarak devam etmelidir. Diğer taraftan aynı kanı ailelerde de kendini göstermektedir. Nitekim İmam Hatip Okulları'na yoğun ilgi gösterilmesi, seçmeli derslerde velilerin yönlendirmesiyle Halk Kültürü, Hz. Muhammed'in (SAV) Hayatı, Temel Dini Bilgiler gibi derslerin yoğun olarak seçilmesi buna delildir. Veliler de mevcut eğitim sistemi gibi var olan olumsuz davranışlardan ancak dini-manevi yön ortaya çıkartılıp zenginleştirilerek uzak durulacağı kanısındadır. Medya ve sosyal medya her ne kadar manevi değerlerin oluşturulmasında ve aktarılmasında karşıt rol oynuyor gibi sunulsa da yapılan yeni düzenlemelerle bunun önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca etkin bir şekilde kullanılırsa değerlerin elde edilmesi ve yaşatılmasında olumlu yönde rol oynayabilecek durumdadır. Eğitim sistemimizde Medya Okur-Yazarlığı dersiyle buna çalışılmaktadır. İşte bu çalışmada tüm bunlara değinilerek manevi değerler ve buna etki eden çiftyönlü faktörler hususunda elle tutulacak somut bir çalışma ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma kaynak tarama ve gözlem yöntemleriyle hazırlanmıştır. Özellikle son dönemde sıkça adından söz ettiren bu kavramlar üzerinde etkili bir kaynak tarama çalışması yapılmıştır. İlgili kavramlar farklı açılardan ele alınmış, farklı kaynaklardan incelenerek bütünüyle açıklanmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Yapılan incelemelerde kavramların zaman zaman farklı anlamlar ifade ettiği görülmüş ve bu anlamlara da bütünüyle yer verilmiştir.

Bir diğer yöntem olarak gözlem tercih edilmiştir. Ancak burada şahsi gözlemlerin yanında tek tek değinilmese de farklı sosyal statü ve meslek gruplarında bulunan bireylerin de gözlem ve değlendirmelerinden yararlanılmaya çalışılmıştır. Ulaşılan bilgiler sonuç bölümünde anlamsal olarak nitelendirilip toparlanarak genel değlendirmeler ulaşılmaya çalışılmıştır.

1. BÖLÜM MANEVİ DEĞER

İnsanlar tarafından; kendilerinin istenen sembolik yönlerini anlatan bir tanım olan değer; arzu edilen ve muhtaç olunan şeye karşı beslenen amaçtır. Değerlerin en önemli özelliği; insanın aklını iyi yönde, güzel şeyler doğrultusunda düşünmesini gerçekleştirmektir. Bu bağlamda değer, “insanların davranışlarına nasıl ölçü getiriyorsa aynı şekilde sınır da getirir.”¹ Birey; iyi bir insan olması için yapması gereken ve uzak durması gereken şeyleri değer yargıları etrafında şekillendirir ve ona göre hareket eder. Değer; insanın davranışına rehberlik eden ilke ve inançlar, fiillerin iyi ya da kötü olarak yargılanmasına yarayan standartlardır. Değerler; toplum ve kültüre önem katan kavramlardır. “Değerler kavram olarak bilinmekle birlikte, coşkulu şekilde yaşatılır, paylaşılması sağlanır, önemsenir ve toplumsal kurallarmış gibi kullanılırlar. Değerler sistemi insanın terübelerini ayna gibi yansıtır ve insan yaşantısı üzerinde direkt şekilde etkilerde bulunabilir. Değerler sistemi fertlerden nelerin istenmekte olduğunu, fertlere nelerin yasaklanmış olduğunu; ve nelerin yada hangi davranışların ödüllendirilip yada cezalandırılacağını belirler.”² Değer kavramı, zihnimizde mevcut durumda var olan varlık hakkında ki kıymet hükmüdür. Belirtilmekte olan kıymet hükümleri, anne karnından doğduktan sonra gelmezler; tam tersine çoğu kez ilerleyen zamanlarda yani sonraları kazanılmaktadırlar. Değişmez diye tabir edilen doğuştan kendimizle getirdiğimiz belirtilmekte olan kıymet hükümleriyle hiçbir alakası bulunmamaktadır. Doğumumuzdan sonra kendimizle birlikte getirmiş olduğumuz hususlar, kanı sıcak olmak veya soğuk kanlı olmak, kızgın veya sakin bir kişiliğe sahip olmak gibi tabiat dediğimiz niteliklerdir.³ Bunlar dışındaki davranışlarımıza ait nitelendirmelerimizin tamamı değerler sistemi neticesindedir.

¹Süleyman Hayri Bolay, *Eğitim, Din ve Değer*, Ankara, Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmi Toplantı Sunumu, 1998, s. 32.

²Taha Yazar, *Öğretmen Adaylarının Değerler Hakkındaki Görüşleri*, Eskişehir, Osmangazi Üniversitesi Değerler Eğitimi Sempozyumu, 2011, s. 62.

³Erol Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*, İstanbul, Ötüken Neşriyat Yayınevi, 1998, s. 70.

Değer; literatürümüze bu denli güçlü karşılık bulmakla beraber maddi değerler ve manevi değerler şeklinde bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Maddi değer; “Bir şeye nesneye veya canlıya verilen başka şeylerle kıyaslanabilen ölçüttür.”⁴ Karşılığı genellikle para veya benzeri elle tutulabilir, gözle görülebilir, ölçülebilir, somut bir maddedir. Maddi değer açık ve nettir. İspatlanabilir ve herkesçe kabul görür. Örneğin; bir kitaba biçilen miktar bellidir ve bu onun maddi değerini oluşturur.

Esas konumuz olan manevi değerler; “insanların öz benliğinde, yani ruhlarında var olan ve evrensel biçimdeki ruhun sunmuş olduğu ilkeledir.”⁵ Merhamet, adaletli olmak, yardımseverlik, hoşgörü, adaletli olma saygı sevgi, sabır, vb insanın kendi içinde var olan değerlerdir. Manevi değerler; kişi veya kişilere özel olarak, kendileri açısından kıymetli ve önemli görülen değerler bütünüdür.⁶ Manevi değerlerin iki önemli boyutu burada karşımıza çıkmaktadır. Bu; manevi değerlerin hem kişiye hem de kişilere özel olması noktasıdır. Manevi değerler öznel ve biricik öğelerdir. Karşılık bulması kişiden kişiye değişme özelliği gösterdiği gibi tüm insanlarda doğuştan gelme, insan fitratındaki kaynaklı olma durumları vardır. Tüm insanlarda fitrattan kaynaklanan manevi değerler vardır. Ancak bunların anlam bulması ve şekillenmesi daha sonraki yaşantıların etkisiyle olmaktadır. Aile yapısı ve sosyal çevre, eğitim-öğretim anlamında okulla birlikte yaş ilerledikçe daha bir önem kazanan medya/sosyal medyanın bu anlamda çok büyük etkisi vardır. Manevi değerler; bu kurumlar etrafında şekillenip yapılaştığı gibi aynı şekilde onları etkilemek ve yön vermek şeklinde çift yönlü etkiye sahip durumdadır.

Manevi değerlerle ilgili yaptığımız kaynak taramasında karşımıza iki tane yorum farkı çıkar. İlki manevi değerleri İslam dini kaynaklı görüp dini emir ve yüceltme şeklinde kutsallık atfedilen değerler şeklindedir. Bu bağlamda bakıldığında adalet; önemli bir manevi değerdir. En başta Allah’ın sıfatlarından bir tanesidir. El-adl; adalet kavramına karşılık gelmekte; adalet ve merhamet duygusuna sahip olmak, hak edene hak ettiğini vermek, her şeyi yerli yerinde ve ölçüsünce yapmak anlamlarına gelmektedir. İnancımıza göre Allah adaletin sahibidir ve asla adaletin

⁴ Recep Kılıç, *Ahlakın Dinî Temelleri*, Ankara, Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1992, s. 19.

⁵ Öznur Özdoğan, *İsimsiz Hayatlar*, Ankara, Lotus Yayınları, 2005, s. 107.

⁶ Metin İşçi, *Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme*, İstanbul, Der Yayınları, 2000, s. 5.

zıddı olan zulümü yapmaz. Herkese hak ettiğini verir. Dinin asli kaynaklarından biri olan yüce kitabımız olan Kur'an-ı Kerim'de de adaletle ilgili çok fazla ayet vardır: “Adâlet (عدالة) kavramının türetildiği ا-د-ل (ادل) fiili, isim ve fiil formundaki farklı biçimleriyle Kur'ân'da 28 âyette geçmektedir.”⁷ Bu da adalet kavramının Kur'an-ı Kerim'de üzerinde önemle durulan bir kavram olduğunu gösterir. Örneğin; “Ey iman edenler! Kendiniz, ana-babanız ve en yakınlarınız aleyhine bile olsa, Allah için şahitlik yaparak adâleti ayakta tutan kimseler olunuz. (Şahitlik ettiğiniz kişiler) zengin ya da fakir de olsalar (adaletten ayrılmayın!) Zira Allah, ikisine de daha yakındır. O halde adaleti uygulama konusunda nefsinize tabi olmayın! Şayet gerçeği çarpıtır ve şahitlikten kaçarsanız, (bilin ki) Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”⁸ Ayeti adalete vurgu yapmakta ve açıkça insanları uyarmaktadır. Adalet konusundaki hadislere bakıldığında ise akla ilk Hz Muhammed'in (S.A.V) “Kızım Fatıma dahi olsa...” şeklindeki hadisi gelmektedir. Olay şöyledir: Peygamberimiz'in (S.A.V.) kabilesi olan Kureyş Kabilesine mensup zengin bir kadın hırsızlık yapmıştır. Önde gelen bir aileden olmasından dolayı affedilmesi, ceza almaması için Hz Peygambere gidip ricada bulunmak üzere Üsame Bin Zeyd aracı kılınmıştır. Ancak bu duruma oldukça hiddetlenen Hz Peygamber “*Ey İnsanlar sizden önceki milletlerin yıkılmalarının sebebi şudur: Onların aralarında makam şöhet sahibi kimselerden biri hırsızlık yapınca gereken ceza verilmezdi. Şayet makam ve mevki sahibi olmayan biri hırsızlık yapınca onu hemen cezalandırırlardı. Allah'a yemin ederim ki, kızım Fatıma aynı suçu işleseydi gereken cezayı verirdim buyurmuştur.*”⁹ Bu hadise Peygamber Efendimiz'in (S.A.V) adalet konusunda ne kadar hassas ve ince bir çizgide olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber (S.A.V) asla haksızlıklara tahammül etmemiş ve haksızlık karşısında susanı “dilsiz şeytan” olarak nitelendirmiştir. Dinin asli iki kaynağı olan Kur'an ve sünnette adalet değerinin üzerinde bu şekilde önemle durulmaktadır. Aynı zamanda adalet insanoğlunun; -müslüman olmasa dahi- yeryüzünde insanlık onuruna yaraşır bir hayat sürdürebilmesi için önemli ve vazgeçilmez bir değer olarak kabul edilmektedir.

⁷Mustafa Kara, “Kur'an'da Adalet Kavramı Ve Güncel Değeri,” *Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.34, 2013, s. 141.

⁸ Nisa Suresi, 135. ayet

⁹ Buhari, Hudud, 12

Manevi değerler; bu şekilde dini boyutta kullanımının yanında sosyal/toplumsal değerler adı altında da sosyolojik literatürde yer edinmektedir. “Değerler konusu ve sosyal değerler konusu, felsefe, psikoloji, sosyoloji ve antropoloji olmak üzere diğer sosyal bilimlerin literatüründe sıkça tartışılan konuların başında gelmektedir.”¹⁰ Belirtilen değerler toplumsal yaşamın vazgeçilmezi olmakla birlikte; ilahi kaynaklı olarak görülmeseler dahi insanca yaşamın bir şartı olarak karşımıza çıkar. Adalet örneği üzerinden devam edecek olursak; adalet üzerinde önemle durulan sosyal bir değerdir. Dünyamızda; hukuk kuralları, ulusal ve uluslararası hukuk kurumları ve güvenlik güçleri tarafından temin edilmektedir. Her toplumun adaleti sağlamak adına oluşturmuş olduğu bir hukuk sistemi vardır. Bireyler bu sisteme aykırı davrandıkları anda cezai yaptırımlarla karşı karşıya kalırlar. Daha küçük ölçekte düşünülecek olursa adaletin; sosyal bir değer olarak insan olmanın bir vasfı olarak kabul edilir ve ortada bir adaletsizlik varsa bireysel olarak da buna karşı durulması gerektiği söylenir. Örneğin; tartıda hile yaptığını gördüğümüz bir satıcıyı öncelikle yaptığının yanlış olduğu konusunda uyarmamız gerekir. Böyle bir durumda sessiz kalmamız insanlık onuruna yakışmaz. Eğer durum devam ederse ilgili yerlere müracaat edip adaleti sağlamaya çalışmamız gerekir. Bu insan olmamızın bir gereğidir.

Toplumsal değerlerin, sosyologlar tarafından modern ve geleneksel değerler olarak ayrıştırılması bu şekilde bir ayrımı daha net ortaya koymaktadır. “Bu ayrıştırmaya göre, evrensellik, eşitlik, doğaya saygı, barış, özgürlük, insan hakları, bağımsızlık, çevreye özen, huzur içinde olmak, sosyal bütünleşme ve dayanışma, sevecen olmak, dış görünüşün iyi olması, sosyal bir itibarın olması, kişinin kendine saygısı, hırslı olması, çevrede etkili olma düşüncesi, sosyal açıdan güçlü olma, iç kontrollere sahip olmak, temizliğe önem verme, cesur ve başarılı olmak, sağlıklı olmak, yeterince araştırmacı, zenginlik, yaratıcı olmak, hayatının değişik olması, ileri görüşlü olmak, zeki olmak, hayatının heyecan verici olması vs. gibi değerler modern değerler olarak; kibar olmak, adaletli olmak, ciddiyet, bilgelik, sadakat, dürüstlük, dostluk, sevgi, insaniyet, bereket, şeref, iç huzur, hayatın anlamı, maneviyatın önemi, ahlaklı olmak, geleneklere saygı, ait olma hissi, dindarlık, otoritelere itaat etmek, ebeveyn ve yaşlılara saygı, aileye bağlılık, yardımsever olmak, hiyerarşiye (alt-üst

¹⁰ Mehmet Yazıcı, “Toplumsal Değişim Ve Sosyal Değerler,” *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/8*, 2013, s. 1495.

ilişkinde) itibar, bir işte kararlı olmak, tutumlu olmak, kendini kontrol etmek, tedbirli olmak, işlerde acele etmemek, alçak gönüllü olmak, iyiliğe müteşekkik olmak, mutedil olmak ve sorumluluk taşımak gibi değerler de geleneksel değerler olarak kabul edilmektedir.”¹¹ Toplumsal değerler de denilen manevi değerler için modern ve geleneksel şeklinde bir ayırım yapılabileceği gibi biraz daha öze inerek toplumsal temelli manevi değerler ve dini temelli manevi değerler şeklinde de bir ayırım yapılabilir. Modern ve geleneksel kavramları kime göre modern? Kime, neye göre geleneksel? şeklinde bir probleme yol açabileceği için öze inip toplumsal temelli ve dini temelli şeklinde bir ayırım yapmak daha doğru olacaktır. Ayrıca Türk toplumu odak noktamız olduğu için toplumsal ve dini temellendirme olabilecek en kesin ayırım noktasıdır. Ancak unutulmamalıdır ki Türk toplumu tarihin ilk çağlarından beri gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya bağlı bir millet olmuştur ve İslamiyet’in kabulünde de İslami değerlerin Türkler’in toplumsal değerleriyle büyük benzerlikler göstermesi etkili olmuştur. İslamiyet ise bireyin yemesi içmesinden tutunda insan ilişkilerine kadar düzenlemeler getiren bir dindir ve elbette ki toplumsal hayat da bu düzenlemelerden nasibini almıştır. Ancak tarihsel sürece baktığımızda değişim konusunda İslam galip gelmiş ve Türkler İslami olmayan gelenek göreneklerini terk etmişlerdir. “Sosyal hayatı düzenleyen ve ağır cezai yaptırımları olan töre yerine Kur’an-ı Kerim esas alınmaya başlanmıştır.”¹² Günümüzde töre deyince televizyon dizilerinin de etkisiyle akla her ne kadar korkunç şeyler gelse de aslında töre; eski Türkler’de sosyal hayatı düzenleyen kurallar bütünüdür ve İslamiyet’le birlikte yeni şekil ve muhteva kazanmıştır.

1.1. Dini Temelli Manevi Değerler

Din duygusu insanda açlık susuzluk gibi doğuştan var olan duygulardandır. Dolayısıyla din, insanların fitrî ve temel güdülerinden biridir. Din, sadece birey değil, toplumsal hayat için de gereklidir. Âdeta toplumsal hayatın çimentosunu oluşturur ki; toplumsal hayat fertlerin onuruna, fertlerin yaşamlarına saygılı olmakla başlar. Bireyin onuru da bireye doğuştan getirdiği değerler çerçevesinde şekillenir. Yanlış yöne çekilmemiş dinlerin tamamının temelinde bulunan ilkeler şunlardır: Fertler farklı kökten gelmezler; hepsinin mayası aynı olduğundan dolayı tümü eşittirler.

¹¹ Mustafa Aydın, “Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği,” *Değer Eğitimi Dergisi*, S. 3, 2003, s.129.

¹² Erdoğan Aydın, *Nasıl Müslüman Olduk*, 30. Baskı, İstanbul, Literatür Yayıncılık, s. 217.

Kaidesiz insanların tamamı aynı şekilde ve aynı eşitlikte yaşama haklarına sahiptirler. Kaba kuvveti ve güç kullanmayı lanetlemiş olan dinler, insanın gücünün ve kuvvetinin mutlak olmadığını belirtmektedirler. Bireylere sevgi ile yaklaşmanın bireyin niyetinin iyi olması; kini, düşmanlığı, nefreti ve her türlü kötülüğü yeneceğini vurgularlar. Din, bir yönden fertleri aynı davranış kalıplarına yönlendirirken; diğer taraftan da bireylerin birbirlerinden farklı özellikte olduğunu, birbirlerine değer vermesi gerektiği konusunda ortaya koymuş olduğu ilke ve kurallarla, aktif olduğu ölçüde, sosyolojik vicdanın her zaman hareketli ve canlı tutulmasına zemin hazırlar. Dinler aynı zamanda kötünün değil de, doğru ve iyinin mutlak hâkim konumda olacağına dair büyük umutlar verirler. Fertleri yücelten, inanç, ahlâk ve yaşam kaynağı olmasının yanında, ayrıca istismar edilebilen bir alandır din. Din, inanmış olan fertler için gerektiğinde, onun için tüm malını ve tek canını feda edebileceği mukaddes ve mânevî bir inanç sistemidir. Oysaki bunları istismar eden kişiler ve gruplar için din, şahsî, zümrevî ve dünyevî çıkarlar için kullanılacak, makam, şan şöhret ve dünya için araç yapılacak bir alandır.¹³ Din bu şekilde çok yönlü bir yapıya sahiptir ve içerdiği değerlerle insan üzerinden tüm topluma bir yön verir. İlâhi kaynaklı tüm dinler; Tanrı'nın mutlak iradesinin egemen olduğu ve onun buyurduğu şekilde, insan fitratına uygun değerlerle yaşayan toplumu yaratmaya çalışırlar. Peygamberler ve ilâhi kitaplar da bu amaca hizmet eder. İslami inanca göre de insan iyilik üzerine yaratılmıştır. Birey iyi bir insan olmak için gereken değerleri özünde bulundurur. Sonraki yaşantıları her ne kadar onu bu değerlerinden uzaklaştırırsa da ulaşmak istediği anda en doğrusu şeklinde karşısında bulur. Ancak yine de bu değerlerin olgunlaştırılıp kişisel ve toplumsal hayata empoze edilmesi gerekir ki, toplumsal birliktelik ve kişisel olgunluk tam olsun.

Manevi değerler; bireysel ve toplumsal hayatın bütünleşmesini, sosyal dayanışmayı ve toplumsal sistemin sürekliliğini sağlamak üzere ortak noktalar oluşturur. Şüphesiz ki toplum hayatına yön veren, söz konusu manevi değerleri ortaya çıkartan ve onların toplumsal hayatta ciddi roller yerine getirmesini sağlayan en önemli kurum; dindir. Din özellikle İslam dini hayatı çepeçevre kontrol eden bir mekanizmaya sahip olduğu için, din tarafından ortaya konulan manevi değerler sözde değil, aksine toplum tarafından uygulanan ve hem içsel hem de dışsal kontrole tabi

¹³ Mustafa Çavdarıcı, *Türkiye'de Sosyal Değerlerin Aşınması Ve Kültür Sömürgeciliği*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2002, s. 40.

olan değerlerdir. Örneğin, saygı önemli ve ciddi bir değerdir. Bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerine ciddi anlamda yön vermeye yetkisine sahiptir. Dürüstlük ise, toplumsal güven duygusunu ve adaleti pekiştiren, sadece pekiştirmekle kalmayıp geliştiren bir değerdir. Bunlar bireylerin karşılıklı birbirlerinin hayatına saygı duymasını sağlamakla birlikte, yol gösterip, adeta rehber pusulalar görevini üstlenirler. Din insanlara mutlu olmaları için gereken değerleri sunarak toplumsal hayata yön vermeye çalışır. İnsanlar bu değerlere uydıkları zaman onlara bu dünyada iyi bir insan olma ve diğer dünyada da huzura erişme fırsatı sunar.

Türk toplumunun değerler açısından tarih serüvenine bakıldığında İslamiyet'ten önce toplumsal temelli değerlerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Ancak İslamiyet'in kabul etmesiyle birlikte her alanda olduğu gibi değerler yargıları konusunda da dönüşümler yaşanmıştır.

Türkler Müslüman olmak suretiyle, günümüz Türklüğünü kemale erdirmişlerdir. Toplumdaki manevi değerlerin varlığı da kitlelerin birbirine daha sıkı bir bağla bağlanmasına yardımcı olmuştur. Türk milleti kendi manevi değerlerine sadık bir şekilde kalan bir millet olarak dışarıda ve içeride siyasi ve politik zorlamalardan en az hasarla çıkmayı başarabilmiştir. Orta Asya topraklarında boy gösteren değişim, yakın coğrafyadaki toplumlarda; iktisadî, sosyal, siyasal, kısaca hemen hemen her türlü yapıda ciddi değişiklikler getirmiştir. Kuşkusuz belirtilen değişimlerden birisi de; manevî değerlerdeki olgularda olan değişiktir. Devletler var olan yapıyı bırakarak yeni bir yapılanmanın içine girip yeni yapının şartlarını yerine getirirken, toplum varlığına dönme veya ruh dünyalarında kalmış manevi değerleri dillendirmeye ve uygulama çabası içerisindedir. Türkler İslamiyet'e girerek her alanda bir değişim başlatmış ve toplumun her kesimi bundan nasibini almıştır.

Türk töresinde olan birçok değer İslami ahlaka uygun olduğundan varlığını sürdürmüş bir diğer kısmı da terk edilmiş, yok olup gitmiştir. Örneğin; Türkler diğer dinlere karşı engin bir hoşgörü içerisindeydi. İlk yerleşik Türk Devleti olan Uygur Devleti'nde resmi din Maniheizm olduğu halde, Budizm, Hinduizm gibi farklı dine mensup insanlar baskı altında olmadan yaşayabilme imkânı bulmuşlardı. İslamiyet ile birlikte Eski Türkler'de bulunan hoşgörü adeti dini bir ritüel olarak korunmaya devam etti. Çünkü İslamiyet başlı başına bir hoşgörü diniydi. İslamiyet'in telkin

ettiği kurallara bakıldığında Eski Türk gelenekleriyle ilgili bu Şekilde pek çok benzerlik olduğu görülecektir.

Manevi değerler toplumu bir arada tutan bir imento harcı görevi görmektedir. Türk toplumu bunun en iyi örneklerinden biridir. Türkler ilk zamanlardan beri geleneğine bağlı bir millet olmuştur. İŐlamiyet'in kabul ile birlikte İŐlami değerlere uluhiyyet atfedilerek bu bağlılık daha da güçlenmiŐtir. En başından beri kurulan Türk devletlerine baktığımızda değerlere bağlılık devletin ömrünü uzatmıŐ ve milli benliğin korunup günümüze kadar aktarılmasında öncülük etmiştir.

Günümüz Türkiye'sinde ise modernizm ve küreselleŐmenin etkisi, medya ve internet kanallarının yaygınlaşması sebeplerden dolayı manevi değerler uluhiyyet kazanmış biçimiyle dini temelli olmaktan çok toplumsal temelli seyir göstermektedir. Özellikle biraz daha büyümüş gençler arasında bir Şeyin yapılıp yapılmaması dini olmasından ziyade insani vicdan yönünün ağır basması ile orantılı durumdadır. Biraz daha ileri yaşlarda mevcut değerlere dini temelli olarak yaklaŐırken genç kesimde toplumsal temelli olarak yaklaŐıldıđı görülmektedir. Ancak alt yaş grubuna indiğimizde özellikle ergenlik dönemindeki bireylere baktığımızda büyük bir ahlaki yozlaşmanın yaŐandıđına Şahit olmaktayız. Elbette ki bunda çağımızda meydana gelen değişim ve geliŐimlerin, içerisinde bulunan biyolojik gelişim evresinin evre ve aile gibi birçok faktörün rolü vardır. Okullarda okutulan derslerle özellikle bu yaş grubunda meydana gelen olumsuzluklara karşı önlem alınmaya çalışılmaktadır. Bu durum eğitim sistem olarak da değerlerimize sahip çıktığımızı bir göstergesidir.

Türkler tarih sahnesine çıktıkları andan beri kendi milli benliklerine sahip çıkmış bir millettir. İŐlamiyet'in kabul ile birlikte değişimler yaŐasa da girilen bu yeni dinin değerlerine sıkı sıkı bağlı kalınmıŐ, devlet politikaları dahi bu yönde Şekillenmiştir. Bu Şekilde muhafaza edilerek günümüze kadar gelen bu değerler mevcut durumda millet olarak farklı temellendirmelere bağlı olarak alınsa dahi halen sahip çıkılmakta ve pek çok alanda halen bu değerler üzerinden işler yürümektedir. Şu anda manevi, ahlaki açıdan büyük yozlaşma yaŐansa da eğitim başta olmak üzere gerekli tedbirler alınmaya çalışılmaktadır

1.2. Toplumsal Temelli Manevi Değerler

Manevi değerler Türk toplumu için en başından beri toplumu bir arada tutan çimento harcı görevi görmüştür. Türk toplulukları değerlerine, kültürüne bağlılıklarıyla bilinir. Özellikle ilk Türk toplulukları ağırlıkla kültürü yaşatma ve yayma çabası içinde olmuşturlar. İslamiyet'in kabulünden sonra da mevcut kültür ve değerler yaşatılmaya devam edilmiştir. Türkler'in İslamiyet'i kabul etmesinin değerlerdeki benzerliklerin fazla olması sonucu olduğu kabul edilen bir görüştür. Bu sayede mevcut değerlerin İslam'a uygun olanları kutsallık atfedilerek yaşatılmıştır.

Manevi değerler, kişinin gideceği yönü belirleyen pusulalardır. Manevi değerler bir toplum içinde var olan birliktelik bağının temel taşlarının başında gelir. Türkler Orta Asya'da göçebe hayatı yaşadıkları yıllarda toplumda birlik ve beraberliği sağlayabilmek için "töre" dedikleri hukuk kurallarına sıkı sıkıya bağlılardı ve bu töre onların kutsal bildiği değerler etrafında şekillenmekteydi. Örneğin; millet sevgisi ve millete ihanet etmemek Eski Türklerde çok önemli bir değerdi. "Eski Türklerde suç ikiye ayrılırdı. Bunlardan birincisi şerefli, ikincisi ise şerefsiz suçtu. Hanedan mensuplarına ölüm cezası verildiğinde hanedan mensuplarının kanının dökülmemesi için kendi yayının kirişi ile boğdurulması yoluna gidilirdi. Osmanlı İmparatorluğunda kırıle boğdurulma vakalarına fazlasıyla yer verilmiştir. Birey namussuzluk veya millete ihanet etmiş ise alacağı ceza ölümdü. İhanet eden şerefsizlik yapmış sayıldığından dolayı okla şerefsizce öldürülürdü. Türkler'e büyük kuvvet veren, onlarda disiplini sağlayan bu töre esasları olmuştur."¹⁴ Türkler'in kutsal değerleri etrafında şekillenen Türk töresi yerini Kur'an-ı Kerim yaptırımlarına bırakıncaya kadar etkisini bu şekilde sürdürmüştür.

Bu noktada Türk İslam manevi kaynaşmasının sağlanması adına etkili bir kurum olan Ahilik Teşkilatı'na değinmek yerinde olacaktır. Bilindiği üzere Ahilik Teşkilatı sosyo ekonomik bir ihtiyaç ürünüdür. Şöyle ki; Selçuklu himayesine giren Oğuz Türkleri göçebe bir hayat yaşamaktadır. Ancak yeni ele geçirilen sınır topraklarının Türkleşip İslamlaşması gerekmektedir. İşte bu noktada yerleşik hayata geçirilen Türkmenler arasında esnaf birlikleri kurularak bu topraklarda kalıcılık

¹⁴ Hüseyin Nihal Atsız, *Bozkurtlar*, İstanbul, Ötüken Neşriyat Yayınları, 2011, s. 498.

sağlanmaya çalışılmıştır. Her yönüyle bireyin hayatında Müslüman bir Türk formu oluşturmaya yönelik bu teşkilata Ahilik Teşkilatı denilmiştir.

Ahîlik müessesesindeki eğitimin asıl amaç bireyi sosyalleştirip şahsiyet sahibi bir fert haline getirip onun üstün insani özelliklerini ortaya çıkarmaktır. İnsanın sosyalleşmesi için gerekli görülen bunun yanında görgü kuralları olarak ifade edilen tüm kuralların Ahî zaviyelerinde, ahi elemanlarına yükletilmeye ve kazandırılmaya çalışılmıştır. Cumartesi gününün akşamlarında kuralların bireye benimsetilmesi için zaviyelerde dersler verilmiş. Derslerle yetinilmeyip uygulanabilir olanlar uygulanmış yada uygulanmaya çalışılmıştır. Fütüvvetin tamamlanması için kuralların uygulanması gerektiği bunun yanında nefsin terbiyesinin dersin terbiyesinden hayırlı olduğu hadisi esas alınarak kurallar benimsetilmeye çalışılmıştır.¹⁵ Bireyde davranış adet haline getirilmek istenen bu değerlere bakıldığında en ince ayrıntısına kadar müslüman bir Türk'ün nasıl davranması gerektiğinin resmini görürüz. Örneğin; yemek yemek gibi gündelik bir işle ilgili kurallar sırasıyla şu şekildedir: “Lokma ağızdayken konuşulmaması, yemeğin iyice çiğnenmesi, sağ dizin yukarıda olması, lokmanın küçük olması, ekmeğin ısırılıp bırakılmaması, yemeği dökülmemesi, ekmeğin yemeğin suyuna batırılmaması, ağzın şapırdatılmaması, sümkürülmemesi, yemekten sonra ellerin yıkanması... Yürümek ile ilgili edeplere baktığımızda karşımıza şu kurallar çıkar: Çukur varsa çukurlara basmamak, dikkatli olmak için yanlara bakarak yürümek, tepki çekmemek için sert şekilde yürümek, kaldırım varsa elimizden geldikçe yol ortasında yürümek, ahlak çerçevesi içinde kimsenin ardınca bakmamak, büyüğünün arkasında yürümek önüne geçmemek, birisiyle yürünürken bir işle meşgul olup, o kişiyi bekletmemek.”¹⁶ Görüldüğü üzere gündelik basit işlerden yola çıkılarak en ince ayrıntısına kadar gidilerek müslüman bir şahsiyet oluşturulmaya çalışılmıştır. Ahilik Teşkilatı Anadolu'nun Türkleşmesinde çok büyük roller üstlenmiştir. İçerdeki güvenliği sağlamaya çalışmış bu noktada çok büyük hizmetlerde bulunmuş, işlerde, cemiyet ortamında, savaşlarda, siyasette, dürüst, edepli, faziletli, cesur bireyler yetiştirmiştir.¹⁷

¹⁵ Neşet Çağatay, *Ahîlik Nedir*, Ankara, 1990, s. 35.

¹⁶ Mikail Bayram, *Ahi Evran ve Ahi Teşkilâtının Kuruluşu*, Konya, Kültür Yayıncılık, 1991, s. 127.

¹⁷ Adnan Gülerman-Sevda Taştekil, *Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, s. 19.

Kurallar her ne kadar gündelik hayatla ilgili görünseler de aslında Türk toplumuna etkili bir şekil veren ve tekrardan bir yapılanmaya tabii tutan değerlerdi. Bireylerin gündelik hayatta yapıp ettiklerinin maneviyatları üzerinde sonsuz gücü vardır. Söz gelimi ibadetleri yapmayı aksine dinin hoş karşılamadığı işlerden çekinmeyen şahısların “kalbim temiz” diyerek dini müeyyidelerden kendilerini ayrı tutmaları ne kadar büyük bir hataysa; manevi değerlerine sahip çıkan, onları gündelik hayatına müdahil eden kişilerin manevi değerleri koruma ve aktarması da bir o kadar doğaldır. Ahi Teşkilatı’nda kişilerin gündelik hayatlarına şekil verilerek maneviyatları yaşatılmaya ve güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu değerler günümüz Türk toplumunda yazılı olmasa da kabul gören, araştırmalar neticesinde her gün bir yeni faydası kanıtlanan, dahası toplumumuzu bir arada tutan değerlerdir.

2. BÖLÜM

AİLE

Toplumdaki temel sosyal kurumlar aile, ekonomi, din, eğitim, politika ve devlet şeklinde sıralanır. Çağdaş karmaşık toplumlarda bu temel kurumlara çok daha fazla ihtiyaç vardır. Tarihi süreç de bunlara atfedilen değer değiştiği gibi, yapıları ve fonksiyonları da değişmeye uğramıştır. Buna karşılık bu kurumlar varlıklarını sürekli muhafaza etmişlerdir. Aile kurumuna gelince; aile kavramı olarak; bir kimsenin geçimini temin ettiği ev halkı anlamına gelen Arapçadan türetilmiş bir kelime olup, günümüz Arapçası'nda "usre" kavramı, Türkçe'deki aile kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır. Klasik kitaplarda da "usre" kavramı yerine "âl", "ehl" ve "iyâl" gibi kavramlar kullanılmıştır.¹⁸ Toplumun en küçük yapı birimi şeklinde anlam bulan bu yapı; isimlendirmeleri farklılaşmakla birlikte özde mana olarak aynı şeyi ifade etmektedirler. Buradan yola çıkarak sosyal bir kurum nazarında aile için; "toplumun temeli, sosyal yapının merkezi diyebiliriz. Bütün toplumlarda aile; insan için en önemli (primer) grup özelliği taşımaktadır. Aile kurumunun temel özelliklerine bakılacak olur ise; aile bireyleri arasında samimiyet, psikolojik ve sürekli ilişkilerin olduğu görülmektedir. Bunlar ailenin temel özelliklerini kapsamaktadır. Aile üyeleri arasındaki kişisel rollerin varlığı aile sistemini meydana getiren asıl etkidir. Bu nedenle aile, üyeleri arasındaki ilişkilerden ve ilişkilerin yapılaşmasından doğan kurum olarak da tanımlanabilir. Diğer bir tanımla aile, cinsler arası ilişkileri ve insan soyunun çoğalmasını kurallara bağlayan, istikrara kavuşturan ve standartlaştıran davranışlar sistemidir."¹⁹

Aile ile ilgili tanımlara bakıldığında tek bir tanım etrafından birleşmenin güç ve anlamsız olduğu görülmektedir. Neredeyse özü insan olan tüm konularda kullanım alanı bulan böylesi bir kavram için birçok açıdan tanımlama yapılabilir. Bilinmektedir ki "aile kavramı; mahiyeti ve yapısı zamanla değişen, çerçevesi

¹⁸ Mesut Bayar, "İslam Aile Hukukunda Karı-Koca Arasında Meydana Gelen Anlaşmazlıklara Önerilen Çözümler," *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, S. 5, 2011, s. 88.

¹⁹ Aile Kurumu, <http://sosyolojisi.com/aile-kurumu/333html> , 11 Ocak 2015.

genişleyip daralan bir kurumu içermektedir ve tarihin ilk devirlerine kadar uzanan aile oldukça eski bir kurumdur.²⁰ İnancımıza göre ilk insan olan Hz Adem'den beri; insanlar yapıları gereği hayatta kalabilmek için başkalarına ihtiyaç duyarlar. Hz Havva'nın yaratılması ve daha sonraları insanlık neslinin onlarla devam etmesi bu gerçekliği sabit hale getirmiştir. İnsanlar aile denilen ortamda gözlerini dünyaya açarlar ve bu aile ferdin her anlamda ilk dünyasıdır. Birey için olağan olan dünyayı; aile kurumu içerisinde, aile fertleri çerçevesinde tanımaktır. Ayrıca "aile fertleri bütün sosyal ilişkileri bir soy etrafından toplanan zümrelerdir."²¹ İnsan için aile sosyal ilişkileri başlatan ve devam ettirmeye yarayan bir kurumdur ve aynı zamanda bu ilişkiler öncelikle aralarında bir kan bağı bulunan bir soy etrafında şekillenmektedir.

Aile kavramına bakıldığında çeşitli zamanlarda ve çeşitli toplumlarda aile terimiyle ifade edilmek istenen kurumun mahiyetinin; farklılık gösterdiği görülmektedir. Örneğin; "Eski Türkler'de yeni yapılan evlilikle birlikte gelinle damat kendi evlerinde otururlar. Bu ev kendi şahıslarına ait olup, damadın ve gelinin baba ocağında oturmazlar. Yeni ev kuran gelin ve damat bu evde mallarını birleştirirler. Mantık çerçevesinde bakıldığında eski Türklerde her düğün yeni bir ev manasına gelmektedir. İzdivaca evlenmek ve ev, bark sahibi olmak denilmesi de bundan dolayıdır."²² Aile evinde oturmayıp kendi evlerinde yeni ailelerini kuran eşler; anne baba ve çocuktan mütevellî aile yapısında yaşarken İslamiyet'in kabulüyle birlikte "geniş müslüman ailesi"²³ şeklinde adlandırılan anne, baba, evli ve bekâr çocuklar, dede, nine amca, hala (evlilikle birlikte damadın evinde yaşamaya başlanmasından ötürü dayı, teyze gibi unsurlar genellikle bu yapının dışındadır.) gibi unsurların bir arada yaşadığı oluşuma da aile denildiği görülmüştür. Günümüz literatüründe bunlar çekirdek aile, geniş aile gibi isimlendirmelere sahip olmakla beraber geldiğimiz nokta özde aile kavramının zaman ve yaşanan toplumsal değişikliklerle beraber farklı mahiyetler içerdiği gerçeğidir.

²⁰ Turgut Akıntürk, *Aile Hukuku*, İstanbul, Beta Yayınevi, 2004, s. 13.

²¹ Akıntürk, s. 4.

²² Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul, Toker Yayınları, 2002 s. 164.

²³ Bernard Coparal, *Kemalizmde Ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, Ankara, Kültür Yayınları, 1987, s. 97.

Aile, ortak amaçları olan birbirlerine karşı saygı, sevgi dayanışma içinde olan anne, baba ve çocuklardan meydana gelen, birbirlerine ait olma duygusu bulunan sosyal müesseseye verilen isimdir.²⁴ Türk sosyoloji literatürünün en önemli isimlerinin başında gelen Ziya Gökalp eserlerinde “milletin ve devletin esası”²⁵ olarak gördüğü aile kavramı üzerinde sıklıkla durmaktadır. Sürgündeyken eşi ve üç kızına yazdığı mektuplarda (Limni ve Malta Mektupları) ailesine duyduğu hasret üzerinden ailenin önemi fonksiyonları ve Türk toplumundaki yeri konularını işlemektedir. Ona göre aile; “küçüklük bakımından cemiyetlerin en küçüğü, canlılık bakımından ise en canlısıdır. Milli cemiyetin temeli, aile cemiyetidir. Milletın kudretli olması var olan ailelerin kuvvetli olmasına bağlıdır.”²⁶ Gökalp’in hedefi iyi milleti yaratmaktır. İyi milleti oluşturmak için ferdin ve ailenin eğitimi şarttır. İnsan aile içerisinde doğar, aile içerisinde yetişir derken fertle aile arasındaki bağı işaret etmektedir. Aile konusunda yazdığı pek çok sosyolojik temelli yazısında milli karakteri özümsemiş, toplumun kültürünü sahiplenmiş insanların oluşturduğu milli aile tipini telkin eder. Çünkü insanın terbiyesi için ideal, milli ailedir. İnsanları insan yapan değerın sahip oldukları kültür ve medeniyet olduğuna inanan Gökalp’a göre insanın yetişmesi için önemli olan şey, bu vasıflara sahip ailede kazanılan ‘milli kimlik’dir. Milli kimlik kültürel temeller üzerinde oturtulmuş milli aile ve ilk önce onun verdiği milli eğitim sayesinde gerçekleşecektir.²⁷ Ziya Gökalp düşünceleri doğrultusunda aileyi bu yönde temellendirip yapılandırmaktadır. Türk milleti adına düşünüldüğünde toplumsal birlik ve bütünlüğü sağlayabilmek için bu şekilde milli değerleri benimsemiş aileye çok ihtiyaç vardır. Bir millet için ortak noktalar ne kadar fazla olursa milletin ömrü de o denli uzun olur.

2.1. Sosyoloji Literatüründe Aile Sınıflandırmaları

Ailenin kavram tanımlanmasında olduğu gibi sınıflandırma konusunda da farklı görüşler vardır. Genelde tarihteki tüm sosyal gruplarda özelde ise “Türk toplumlarında sadece bir ile biçiminden söz edilemez. Tam tersi ailenin kimi

²⁴Şuayip Özdemir, “Nisa Suresinde Aileyle İlgili Olarak Yer Alan Âyetlerin İstikrarlı Bir Aile Kurumunun Teşekkülü ve Çocuğun Eğitimi Açısından Tahlili,” *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S. 3, 2002.

²⁵ Fevziye Abdullah Tansel, *Ziya Gökalp Külliyyatı 1- Şiirler ve Halk Masalları*, Ankara, TTK Yayınları, 1977, s. 176.

²⁶ Tansel, s. 414.

²⁷ Hülya Argunşah, “Ziya Gökalp’in Malta ve Limni Mektuplarında Aile Kadın ve Çocuk Eğitimi Fikri,” *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 7, 1996, s. 248.

değişkenlere göre farklılaşan birçok tipi bulunmaktadır.”²⁸ İnsanlığın var olmasından bu yana ailelerin oluşumu ve yapısı toplumların genel yaşamlarından ayrılmadan şekillenmiştir. Aile; geniş aile ve çekirdek aile olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yapılan bu sınıflandırmada büyüklük ve küçüklük esas alınmıştır. Sınıflandırma konusunda sınıflandırmanın amacına göre farklılıklar öne çıkmaktadır. Örneğin; yerleşim yerine göre aileyi sınıflandırmaya kalkarsak Kent Ailesi, Göçebe Aile, Köy Ailesi şeklinde bir sınıflama yaparız. Sosyo-ekonomik aşamaları göz önüne alarak bir sınıflama yaparsak; Sanayi Öncesi Aile, Sanayi Ailesi, Sanayi Ötesi Aile şeklinde bir sınıflama yaparız. Bu bağlamda literatürümüzde en çok ön plana çıkan tasnif elbette ki Geniş Aile ve Çekirdek Aile şeklindedir. Geleneksel veya büyük aile de denilen geniş aile; içinde büyükanne ve büyükbabaların, dede ve torunların amca ve halaların birlikte yaşadıkları aile tipidir. Farklı yaş ve statülerde bulunan kalabalık insan gurubunun bir arada yaşamasıyla ortaya çıkan bu aile tipinin çekirdek aile denilen aile tipiyle arasında manevi değerler noktasında büyük farklılıklar görülmektedir. Anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan aileye verilen isimler modern, küçük aile veya çekirdek aile ailedir. Belirttiğimiz üzere aile tasnifleri kullanılan alana göre değişiklik göstermektedir. Ancak bunların üzerinde tek tek durmaktan ziyade amacımız Türk topluluklarında manevi değerlerin etkisi ve aktarımı hususunda temelde çekirdek aile ve geniş aile üzerinden çift yönlü olarak etkileri ele almaktır.

2.1.1. Geniş Aile (Büyük-Geleneksel Aile)

Çok sayıda küçük ailenin aynı çatı altında bulunmasıyla oluşan aile tipidir. Akrabalık bağları kuvvetli olup gelenek ve göreneklere sıkı sıkıya bağlılık söz konusudur. Özellikle gelişmemiş ve tarımla geçimini sağlayan topluluklarda görülür.²⁹ Genellikle kırsal kesimde yaşayan bu tip ailelerde şehir hayatının kolaylıklarından yoksunluk, geçimin tamamıyla insan gücü ve el emeğine dayanması olağan ve mantıksal bir sonuçtur.

Ataerkil aile olan geniş aile içinde üyelerin rolleri resmi olmasa da önceden belirlenmiştir. Erkekler evin dışında tarlada çalışır, kadınlar evde ev işlerini yapar,

²⁸ Kenan Çağan, *Ailenin İşlevleri*, 2. Baskı, İstanbul, Açılımkitap Yayınevi, 2011, s. 89.

²⁹ Birsen Gökçe, *Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme*, Aile Yazıları Bilim Serisi, 5/1, Ankara, 1990, s. 221.

çocuk büyütür... Bekârların kimle evlenebileceği konusunda bir takım kesin yasaklamalar olmamakla birlikte oldukça dar çerçevede aile içinden evlenme yeğ tutulur. (endogami) Özellikle amca çocuklarıyla evlenmek yaygın bir gelenektir. - Mirasın bölünmemesi, kan bağının sürdürülmesi, dışarıdan aileye yabancıların girmemesi gibi düşüncelerin bunda etkisi vardır. Mülkiyete sahip olan akraba topluluğudur, birey değildir. Geniş ailede en yaşlı erkek toprağı denetlediği gibi bütün ailenin de söz götürmez başkanıdır. Evli çocukları ise kendi yakın aile topluluklarının yöneticileridir.”³⁰

Geniş ailenin bilinen didaktik objektif yönleri bu şekilde sıralanarak devam ettirilebilir. Bu çeşit ailede değinmemiz gereken bir diğer önemli nokta da sosyal değerlerin aktarımı konusundaki rolüdür. Bu rol biraz daha gizil olarak yerine getirilmekle beraber nerdeyse hayatın her alanında kendini gösterir. Bireyin bilinçaltına kendisi farkında olmadan yerleşen değerler; dini veya hukuki yanlış olsalar dahi sorgulanmaz, bir yadırgamayla karşılaşmazlar. Örneğin; kan davaları insanın yaşama hakkına kasıt olarak görülüp dini ve hukuki alanda yasaklanmıştır. Hz Muhammed’in (S.A.V) Veda Hutbesi’nde dahi önemle üstünde durup yasakladığı konulardandır. Dini kaynaklar her ne kadar suçsuz yere adam öldürmenin tüm insanlığı öldürmekle eş değer olduğunavurgu yapsalar da kan davaları kendilerince bahanelerle günümüzde dahi devam etmektedir. “Kim bir insanı suçsuz yere öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de suçsuz bir insanı ölümden kurtarırsa, sanki bütün insanları ölümden kurtarmış gibidir” Maide Suresi 32. ayette geçtiği üzere suçsuz yere bir insanı öldürmek dinin ana kaynağı tarafından şiddetle yasaklanmıştır. Aynı şekilde Türk Hukuk Sistemi’nde de adam öldürmenin ağır cezaları olmasına rağmen kan davaları halen devam etmektedir. Burada bir tezat karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki; geniş aileler daha öncede belirttiğimiz gibi kırsal kesimde varlığını sürdüren, dini değerlerine şehirdeki çekirdek ailelere nazaran daha bağlı, sorulduğunda dini vecibelerinin çoğunu yerine getiren dindar gruplar olarak bilinir. Kendilerince oluşturmuş oldukları gelenek göreneklere resmi hukuk sistemlerinden daha çok bağlı oldukları yaşamlarını bunlarla sürdürdükleri bilinen bir diğer gerçektir. Resmi hukuk kurallarının çiğnenebilmesi bir nebze kanıksanabilir belki ama burada dini değerlere bu kadar bağılyken dinin kesinlikle yasaklayıp, çok

³⁰ İbrahim Yasa, *Evlilik ve Geniş Aile Kurumlarının Yazgısı*, Ankara, Aile Yazıları Bilim Serisi, 1990, s. 198.

ağır cezai sonuçlarının olacağını bildirmesine rağmen kan davalarının devam etmesi büyük bir tezattır. Buradan yola çıkarak şöyle söylemek yanlış olmaz herhalde: Dini ve hukuki değerler insan hayatında büyük değişim ve dönüşümleri öngörseler de insanların doğru olarak benimsedikleri değerlerin değiştirilmesi neredeyse imkânsızdır. İşte bu ailenin fert üzerindeki müthiş etkilerine verilebilecek en iyi örnektir. Çünkü birey sonraları ne sebeple ne kadar değişirse değişsin çoğu kez özüne sahip çıkmak durumundadır ya da kan davaları gibi durumlar bağlamında düşünürsek dayatılan değerlere sahip çıkmayan bireyler ailenin veya sosyal grubun dışına itilmekte ve böylece o sosyal grubun parçası olmaktan çıkmaktadır.

Geniş ailelerde meydana gelen olaylar neticesinde bireyin aile kültürünü ve değerlerini alması daha da kolaylaşır. Birden fazla kuşağın bir arada oturmasıyla oluşan geniş ailede, gelenek ve göreneklere bağlılık, akrabalık bağları güçlülüğu öne çıkmaktadır.³¹ Kan davaları, aşiret evlilikleri veya kavgaları gibi ağır etkilere sahip durumların şehirlere nazaran kırsal kesimde yaşıyan aileler de görölmesi geniş aile bağlarının etkilerine verilebilecek örneklerdir. Bir bakıma kırsaldaki birey için aile her şeydir. Ama şehirdeki birey için aileyle beraber yaşam standartlarını artıran başka şeyler de öne çıkmaktadır.

Daha küçük ölçeklerde düşünecek olursak; geniş ailelerde daha basit değer aktarımları da söz konusudur. Örneğin; eskiden geleneksel aile içerisinde yaşıyan babaların yanında büyükleri varken kendi çocuklarını sevmemesi, onunla ilgilenmemesi, çocuğun sevilip şımartılmasının ailede dede veya nineye bırakılması yine aile tarafından aktarılan bir değerdir. Genç kızların evlilik konusunda söz sahibi olmamaları, daha çok akraba çocuklarıyla evlenmek durumunda bırakılmalarında da aynı şey söz konusudur. Ancak burada öne çıkan bir diğer önemli nokta da “Eski Türk törelerinde kızların da evlilik konusunda söz hakkının bulunması,”³² yine dini otorite olan Hz Muhammed’in (S.A.V) eş seçimin de kızlarının fikrini alması - Hz. Peygamber kızının görüşünü alarak Hicret’in 2. yılında Fatıma’yı Hz. Ali ile evlendirdi³³- durumudur. Ortaya yine olması gerekene ters bir durum çıktığı görölmektedir. Ancak bu geleneğin ailelere Ortadoğu kültürleriyle etkileşime

³¹ Mahmut Tezcan, *Sosyolojiye Giriş*, 5. Baskı, Ankara, Anı Yayınevi, 2010, s. 135.

³² Orhan Türkdöğan, *Türk Ailesinin Genel Yapısı: Sosyokültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara, TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992, s. 35.

³³ “Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı,” *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 3, s. 241.

geçilmesi sonucu bulaştığı düşünülmektedir. Türkler göçebe hayat sürdürmelerinden dolayı birçok medeniyetle karşılaşmış bunları etkilemiş ve bunlardan etkilenmiştir. Ancak özellikle Ortadoğu ve Arap kültürlerinin etkisiyle alınan değerlerin dini kaynaklı olduğu hususu ciddi sıkıntı oluşturmaktadır. Bunların içerisinde görüldüğü üzere dinle bağdaşmayan hususlar da vardır.

Şöyle özetlemek gerekirse; Eski Türkler’de ailenin kurulması ve devamı işaret ettiğimiz şekillerde olmuştur. Ancak daha sonraları İslamiyet’in kabulü, yerleşik hayata geçme gibi dönüm noktaları elbette ki aile hayatına sirayet etmiş, birçok değişikliği beraberinde getirmiştir. Ortadoğu kültürlerinde etkilenme ve yerleşik hayatla birlikte başlayan konut sorunu aynı çatı altında yaşayan kişi sayısını artırmış; yeni evlenen –genellikle- erkek çocuklar da eşleriyle birlikte ailelerinin yanında yaşamaya devam etmişlerdir. Ancak yine de eşlerin evde kendilerine ait bir tane odalarının bulunması Orta Asya’da yaşadıkları ayrı çadırda hayat sürdürme noktasına işaret eder. Ancak tüm dünyada dengeleri değiştiren Sanayi Devrimi biraz geç de olsa Türkiye’de de ses getirmiş ve yürürlüğe konan Teşvik-i Sanayi Kanunu (28 Mayıs 1927) ile etkinliğini artırmıştır. Sanayi her alana etki ettiği gibi aile de bundan nasibini almıştır. Kırsal kesimde kısıtlı olan çalışma imkânlarına karşın şehirde olduğu düşünülen iş bolluğu genç erkek fertleri şehre çekmiş; yaşlı anne baba toprağından ayrılmak istemediğinden sadece eş ve çocuklar şehre alınıp yeni bir hayat kurulmuştur. Bu durum ailelerin bölünmesine yol açarken çekirdek aile denilen oluşuma da ön ayak olmuştur. Ancak yaptığımız araştırmalarda gözlemlediğimiz kadarıyla birçok kaynakta çekirdek aile yeni bir durum, yeni bir oluşummuş gibi anlatılmaktadır. Oysaki geniş ailelerde evli çocuklar anne, baba ve diğer aile fertleriyle aynı çatı altında yaşamaktaydı. Ama kendilerince tek oda dahi olsa özel yaşam alanları vardı. Çekirdek aile için yeni bir aile sistemi ya da “sanayileşmenin yeni bir aile yarattığını söylemek yerine, bu durumun ailenin işlevleri, değerleri ve gelişme süreçlerinin değişmesi üzerinde etki yaptığı söylemek”³⁴ daha doğru olacaktır. Ailedeki en önemli değişim ise ailenin işlevlerinin diğer toplumsal örgütlere aktarılması, ailenin bir çeşit imalathaneden, tüketim ve çocuk yetiştirme yerine dönüşmesi olmuştur.

³⁴ Aydın İneyet, “Çocuk, İnternet, Etik,” *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, S. 2, 2013, s. 34.

Geniş ailelerde kazanılan önemli, güzel değerler de mevcuttur. Örneğin; misafirperverlik, yaşlılara yardım, büyüklere saygı, paylaşma ve dayanışma gibi değerler tüm toplumlarca talep gören unsurlardır. Ailenin kalabalık olmasından ve bu yönde evin şekillendirilmesinden dolayı gelen gidenin çok olmasıyla çocuk yaşta misafirlere alışma söz konusu olur. Yaşlı dede ve nineyle yaşlılara yardım ve saygı değeri kazanılır. Ailede genellikle kardeş sayısının fazla olmasından dolayı içe kapanma, yalnızlaşma bencilleşme gibi durumlar uzak olur. Bilimsel araştırmalar bazı alışkanlıkların edinilebilmesinin belli kritik dönemlerde gerçekleştirilmesi gerektiği aksi takdirde o alışkanlıkların kazanılmasının çok zor olacağını söylemektedir. Birçok alışkanlığın edinilmesi ve devamlılığının sağlanmasında en önemli kritik dönem ise çocukluk çağı kabul edilmektedir. Bu da aile içerisinde bulunulan dönemde gerçekleştirilir.

Farklı birçok isimlendirmeye sahip olan geniş aile ve manevi değerler ilişkisi belirttiğimiz yönde olmuştur. Şimdi bir diğer sınıflandırma ögemiz olan çekirdek aileye göz atabiliriz.

2.1.2. Çekirdek Aile (Küçük-Modern Aile)

Çekirdek aile deyince aklımıza hemen anne, baba ve bekâr çocuktan oluşan küçük aile yapısı gelir. Çekirdek denmesinin sebebi; toplumun özü, etrafında insanlığın şekillendiği şeklinde düşünüldüğünden olsa gerek. Geniş aile de olduğu gibi çekirdek aile kavramı da kullanım alanına göre mahiyette değişiklik olmasa da şekil değişikliğine uğramakta; modern aile, çağdaş aile, küçük aile şeklinde kullanımlara sahip olabilmektedir. Biraz eleştirel bir gözle bakarsak eğer; çekirdek aile kullanımını bu aile çeşidinin toplumun gerçek manada özü, toplumun inşa noktası olduğundan kabul edebiliriz. Küçük aile kullanımını da fert sayısının az olmasından dolayı kullanabiliriz. Ancak modern aile söyleminin üzerinde biraz durmamız gerekir. Modern aile söylemine; tarihsel süreç içerisinde yer edinme durumuna göre Felsefe ve Sosyoloji çerçevesinde bakacak olursak şöyle bir sonuca gideriz: “Sanayi Devrimi ile birlikte seri üretime geçen fabrikalarda iş gücüne olan talep artmıştır. Talep ihtiyacından dolayı kadınlarda işlerde çalışmaya başlamıştır. Bu çalışmalar neticesinde kadın da para kazanmaya başlamış ve eşine destekte bulunmuştur. Kadın evin içinde çalışan birey olmaktan çıkıp dışarıda da çalışan birey konumuna gelmiştir. Kadının iş hayatına atılmasıyla birlikte diğer bazı gelişmelerde

kadını etkilemeye başlamıştır. Bunlar; kişi hak ve özgürlükleri, devlette demokratikleşme ve dinde laikleşme vs.dir. Toplumun şartları kadınları, erkeklerle eşit bir birey olma mücadelesine zorlamıştır. Rahatlık olması açısından evlerin ayrılması süreci de gerçekleşince evlenmemiş çocuklardan ve anne-babadan oluşan, kadınlara erkeğin hukuksal eşitliğine dayanan çekirdek aile yerini aldı.³⁵ Temelde geleneksel aile yapısından çekirdek aile yapısına geçiş sürecine baktığımızda hemen hemen her kaynakta bu tarz bir bakış açısıyla karşılaşırız. Süreci biraz daha anlayabilmemiz için öncelikle Sanayi Devrimi'nin etkilerine inmemiz gerekmektedir. Sanayi Devrimi dediğimiz şey “insan ve hayvan gücüyle yapılan üretimden makine gücüne dayalı üretime geçiş”³⁶ kaba şekilde yapılan tarımdan ve zanaatlara dayanmış olan ekonomiden sıyrılıp, buharında etkisiyle sanayinin ve makine üretiminin egemen olduğu ekonomiye geçiş”³⁷ şeklinde tanımlanmaktadır. 18 ve 19. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkmış ve dalga dalga tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Türk toplumu da bundan nasibini almış; devlet eliyle birçok yenilik arka arkaya yapılmıştır. Öyle ki “İzmir İktisat Kongresi’ne katılan mebuslar Lozan Konferansı’na ara verildiği sırada, 4 Mart 1923’te toplandı ve burada, Yeni Türkiye’nin var olan ekonomik sorunları tartışıldı.”³⁸ “İzmir İktisat Kongresi’nde alınan kararlar neticesinde yapılan en önemli projeler makineleşme, köy tapulaştırılması ve toprak reformu oldu”³⁹ Henüz savaştan yeni çıkmışken böyle kararların alınması ileriye yönelik devlet politikalarının buna ağırlık verilerek yapılacağını gösteriyordu. 1928’de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu da bu makineleşmenin güçlenmesine yönelik oldu. Çünkü makineleşme Türkiye’de ve dünyada Sanayi Devrimi’nin büyük ses getiren en önemli ayağıydı. Etkisini bu kadar hissettirmesini buna bağlayabiliriz belki de. Zira makineleşme öncesinde hayat tamamıyla insan ve hayvan gücü üzerine kuruluydu. Ancak makineler onlarca insanın yapabileceği işleri daha kısa sürede, daha nizami ve daha az emekle yaptı. İnsanların en önemli geçim kaynağı olan tarım alanlarında yaygınlaşınca köylerdeki gençler işsiz kaldı. Aynı anda şehirde fabrikalar kuruluyor, iş alanları çoğalıyordu.

³⁵ Fahrettin Altun, *Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş*, İstanbul, Küre Yayınları, 2011, s. 42.

³⁶ Sevinç Özen, *Aile Kurumuna Bazı Sosyolojik Yaklaşımlar*, Aile Yazıları Bilim Serisi, 5/1 Ankara, 1990, s. 400.

³⁷ Jean Gimpel, *Ortaçağda Endüstri Devrimi*, çev. Nazım Özyayın, 6. Baskı, Ankara, Tübitak Yayınları, 2009, s. 71.

³⁸ Serdar Şahinkaya, *İzmir İktisat Kongresi*, Malatya, İnönü Vakfı Yayınları, 2014, s.72.

³⁹ Feridun Merter, *Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler (Malatya Örneği)*, Ankara, Aile Yazıları Bilim Serisi, 1990, s. 75.

Şehir bu yüzüyle köy gençlerini kendine çekmeyi başardı. Öncesinde iş bulup çalışmak ümidiyle gençler köyleri terk etti. Çalışmaya başlayıp biraz tutununca yanına ailesini aldı. Ancak ailenin büyükleri köyden ayrılmadılar ve genç sadece kendi eşi ve çocuklarını alarak şehirde yeni bir hayat kurdu. Yaşam şartlarının zor olmasından dolayı kadın da iş hayatına atılmak durumunda kaldı ve böylelikle kadın ve erkeğin birlikte şehrin sosyal hayatı içinde yer edindiği, çalışma şartlarından dolayı çocuk sayısının az tutulduğu “çekirdek aile dediğimiz yapı ön plana çıkmaya başladı. Köyden kente göç olgusunun altında yatan başka birçok sebep vardır elbette ki, zira olgu şeklinde adlandırmamız onun zaman süreci içerisinde uzunca bir serüvene sahip olduğunun en önemli kanıtıdır. Ancak konumuzla iniltisinden dolayı en kısa yolumla Türkiye’de çekirdek aileye geçişi bu şekilde derlememiz yeterli olacaktır. Yine de unutulmamalıdır ki geniş aile sistemleri içerisinde zaten çekirdek aileleri barındırıyordu ve kadının erkekle eşit konuma gelmesi, demokratikleşme ayağı vesaire Avrupa’da ki gibi olmadı. Köy yerinde de kadın hem eşi ve çocuklarıyla birlikte tarlada çalışıyordu hem de evde ev işlerini yapıyordu. Ancak şu denebilir belki de: Geleneksel ailede evin içerisinde büyüklerinde olmasından dolayı ev işleri konusunda erkekler bir adım geride kalmış, ev işleri kadının omuzlarına yıkılmıştır. Çekirdek aile içerisinde büyükler olmadığından erkek de zamanla eşine ev işlerinde yardımcı olmaya başlamıştır. Burada değinmemiz gereken bir diğer noktada köylerde erkeğin eşine ev işlerinde yardımcı olmamasının kesinlikle dini kaynaklı veya eski Türk geleneklerine dayalı olmadığıdır. Hz Muhammed’in (S.A.V) ev işlerinde eşine yardım ettiği herkesçe bilinen bir gerçektir. Yine Türk töresinde kadına “Hanım” şeklinde seslenilmesi (Han: Eski Türkler’de hükümdarlık unvanı) kadının ev işlerini yapan bir hizmetçiden çok erkeğin baş tacı olarak görüldüğünü göstermektedir. Köylerde bu yönüyle kadının biraz daha ikinci plana itilmiş halinin Ortadoğu kültürlerinden geçtiğini söylemek daha doğru olacaktır.

Çekirdek ailenin serüvenine baktığımızı göre araştırmamızın sebebi olan manevi değerler ve bu ailenin çift yönlü etkilerine geçebiliriz artık. “Sanayileşme sonucu kentte yeni kurulan ailede fertlerin evlenme yaşları yükselmiş, rakam olarak çocukların doğum mesafeleri uzamış, hanede yaşayan ev halkının sayısı ortalama olarak azalmıştır.”⁴⁰ Bu üç öge de toplumsal olarak ailenin fonksiyonlarını sekteye

⁴⁰ Beşir Atalay, *Sanayileşme ve Sosyal Değişme (Kırkkale Örneği)*, Ankara Yayınları, 1983, s. 42.

uğratmış, yapısal değişikliklere neden olmuştur. Evlenme yaşının yükselmesi ile birlikte yeni ailelerin kurulması da, uyumlu bir şekilde varlığını sürdürmesi de güçleşmiştir. Zira, şu durum herkesçe kabul gören bir gerçektir ki, yaş büyüdükçe insanların birbirilerine uyum sağlaması güçleşmektedir. Böyle olunca da günümüz tabiriyle “karşılıklı anlaşarak boşanmalar” erken süreçte kendini göstermektedir. Boşanmaların altında yatan bir diğer etkili sebep de kadının iş hayatında yer almasıyla birlikte ekonomik özgürlüğünü kazanmış olması ve artık kendini erkeğe bağımlı hissetmeden, kendi ayakları üstünde durabileceğine olan inancıdır. “Yapamazsam boşanırım” temelinde kurulan aileler toplumun temelini dinamit koymaktan başka bir şey değildir. Boşanma olayı mikro düzeyde de her anlamda sağlıksız bireyler yetişmesine sebebiyet verir ve elbette ki en çok zarar gören taraf çocuğun manevi dünyası olur.

“Tarihsel olarak çocukların doğum mesafelerinin uzaması” yani kardeşler arasındaki yaş farkının artması ortaya çıkan bir diğer sonuçtur. Çünkü artık çalışma ortamı çocukla birlikte gidip çalışılacak bir tarla değil aksine yetişkinleri dahi gürlütüsüne tahammül edemediği, patronların nefes almaksızın çalışan işçi istediği fabrikalardır. Ortamın çocuğun gidebileceği bir yer olmaması ve çocuğun emanet edilebileceği aile büyüklerinin ya da herkesin çalışmasından dolayı gecekonduda zayıflayan komşu bağlarının neticesinde güvenilir komşunun bulunmamasından dolayı çocuk sayısı azalmakta ve doğan kardeşler arasında yaş farkı giderek artmaktadır. Bu durum beraberinde çocuğun içine kapanık olması, bencilleşmesi, sosyalleşememesi problemlerini getirir. “Tek çocukların ve aralarında yaş farkı olan kardeşlerin kazanacakları birçok öğrenme fırsatından mahrum olacakları, yalnız, bencil, şımarık ve uyumsuz çocuklar olacakları düşüncesiyle dezavantajlı durumda oldukları kabul gören bir geçektir.”⁴¹ Çünkü kardeşler birbirlerinin ilk arkadaşıdır ve birbirlerine yaş da dâhil ne kadar yakın olurlarsa o kadar katkıda bulunabilirler. Çocuk oynadığı oyunlarla psikomotor ve bilişsel gelişimini tamamlar. Hayatında paylaşımında bulunabileceği bireylerin olması onun paylaşımcı, cömert, farklı durumlara uyum sağlayabilen bir kişiliğe sahip olmasına yardımcı olur.

⁴¹ Denise Boyd, *Çocuk Gelişimi Psikolojisi*, çev. Okhan Gündüz, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2009, s. 118.

“Hanede yaşayan kişi sayısının azalması” otomatik olarak nüfusun düşüş göstermesi, genç nüfus oranının düşmesi olarak değerlendirilebilir. Genç, üreten nüfusun düşmesi, ülkelerin en büyük korkusu olsa gerek. Nitekim bugün Avrupa’da yaşanan en büyük problemlerden biri budur. Devletimizin de “3 çocuk” noktası üzerinde durmasının sebebi de aynı durumdur. Çünkü üreten nüfusun azalması beraberinde ekonomik çöküntüyü getirir. “1950’li yıllarda Almanya’ya Türk işçilerinin göç etmesi üretimde genç nüfusa olan ihtiyaçtan kaynaklanmaktaydı.”⁴² Ekonomik çöküntüde olan bir millet için üst ihtiyaçlar olan manevi değerlerden söz etmek pek de doğru olmaz herhalde.

Çekirdek ailelerde yetişen çocukların sosyal anlamda geleneksel ailede yaşayan çocuklara göre daha geride oldukları kanısının yanında, son zamanlarda bu durumun aksine çekirdek ailede yaşayan çocukların daha mutlu, sosyal hayatta daha aktif oldukları doğrultusundaki tez önem kazanmaktadır. Ayrıca sağlıklı ebeveyn-çocuk ilişkisinin tek çocukların gelişimlerine olumlu katkıda bulunan en önemli faktör olduğu noktasına da dikkat etmek gerekmektedir. Günümüzde iyileşen hayat şartları, yükselen ekonomik yaşam seviyesi düşünüldüğünde toplumumuzda yukarıda ilk bahsettiğimiz durumdan bu duruma geçilmiş olması şeklinde değerlendirilebilir. Eğitim seviyesinin artmasıyla eşler çocuklarını her şeyin üstünde tutmakta, bakıcı, kreş, bakımevi gibi yollarla çocuklarını yalnız başına bırakmamaktadırlar. İş hayatı mümkün olduğunca çocuğun gelişimine ve eğitimine uygun koşullara getirilmeye çalışılmaktadır. Devletin bu yolda gerekli önlemleri aldığı da unutulmamalıdır. Kamu kurumlarında var olan doğum izni, yeni doğum yapan kadınlar için ilk 6 ay yarı zamanlı çalışma, iki yıla kadar aylıksız izin gibi olanaklarla ebeveynlerin mümkün olduğunca çocuğun yanında olmalarına çalışılmaktadır. Fabrikalarda ve diğer özel birçok kurumda çalışan işçiler için de çocuk bakım odaları ve kreşlerin olması zorunluluğu yine aile birliği ve devamı için alınmış önlemlerdendir.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki; çocukların zihinsel bedensel ve manevi olarak gelişimi üzerinde ailenin çok önemli rolü vardır. Sağlıklı sağlam ilişkilere dayanan bir aile ortamı içinde yetişmek her bireyin hakkıdır. Anne babalar bunun bilincinde olmalı mümkün olduğunca çocukları için uygun ortamı sağlamaya çalışmalıdırlar. Ülkemizde çok değil 50 yıl öncesindeki aile yapısı ile günümüz aile

⁴² Nermin Abadan Unat, *Bitmeyen Göç*, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 2002, s. 49.

yapısı arasında büyük farklılıklar vardır. Her ne kadar aile de manevi yozlaşmanın yaşandığı üzerinde durulsa da velilerin bilinçlenmesi, yaşam koşullarının iyileşmesi, eğitim düzeyinin artması beraberinde bilişsel ve duyuşsal açıdan sağlıklı bireyleri getirmiştir. Ancak üstünde durmamız gereken nokta; medya, internet ve televizyon gibi dış nedenlerin çocuğun ahlaki/manevi gelişimi üzerindeki olumsuz etkilerinin minimuma indirilmeye çalışılması gerektiğidir. Bu da ancak mümkün olduğunca büyüklerle olan aile bağlarının güçlü tutulması, çocuğun manevi ihtiyaçlarının göz ardı edilmemesi, mili ve manevi kültür öğelerinin aile içerisinde yaşatılıp küçük yaşlardan beri çocuğa benimsetilmesi ile gerçekleştirilebilir.

2.2. Ailenin Fonksiyonları

Cahiliyet zamanında Arap ailesi “asabe” idi. Bu da iki kısımdan mürekkepti: Nisbi asabe ve sebebi asabe. Nisbi asabe şunlardı: Baba, dede kardeşler, amcalar, amcazadeler, oğullar, kardeş oğulları ve torunları. Bunlar aynı nesepten gelen karındaşlardı. Sebebi asabe ise, kölelerin azad edilmesinden vücuda gelmişti. Azadlılarla eski efendileri birbirinin sebebi asabesi idi. Bundan başka ailesiz kalmış bazı fertler de “dehalet” yahut “muvalat” yani karşılıklı sevgi, saygı, yardım dostluk yollarıyla sebebi asabeye dâhil olabilirlerdi. Mamafih, bunlar da “mevali” yani azadlılar adını alırlardı. Bu iki kısımdan mürekkebe asabe zümresinin hedefi “kan davası” idi. İster “zürri”den olsun ister “mevali”den olsun asabeye dahil olan herhangi bir ferde taarruz vukuunda, bütün asabe tecavüzün intikamını almakla mükellef olurdu. Tecavüzden mes’ul olan da yalnız tecavüzü yapan fert değil, kendisi de dahil olduğu halde, onun nesebi ve sebebi bütün asabe idi. Binaenaleyh “diyeti” veren de alan da asabeden ibaretti. Araplar diyetten sail ve mes’ul olan her asabe zümresine “aile” namını verirlerdi... Bugünkü İslam ailesi ise dört büyük daireden mürekkeptir: Ayal, Ehl, Asabe, Zevilerham. Ayal; bu dört dairenin en küçüğüdür. Zevc, zevce ve küçük çocuklardan mürekkep olan izdivacı zümreden ibarettir. Ehl, aynı evde oturup aynı kazandan yemek yiyen ve bir ced ile ceddenin zürriyetiyle bunların zevcelerinden mürekkep hey’ettir. Mesela bir ced ile cedde hayatta buldukları halde, beraber yaşayabilirler. Bu evin içinde sekiz tane evli erkek varsa “ehl”in içinde sekiz “ayal” var demektir. Asabe, amca, amcazade ve biraderzade gibi yalnız erkek cihetinden gelen akrabalardır. Zevilerham, ehlin ve asabenin haricinde kalan akrabalardır. ... Cahiliyet zamanında bir baba evladını asabeden tard

*edebilirdi. Yabancı bir kadından doğan çocuğu “o”ğlumdur” diyerek nesebine alabilirdi. Demek ki İslamiyet tabii akrabalıkla ictimai akrabalığı birleştirdi. Babanın evladını akrabalıktan çıkarmasını kabul etmediği gibi, bir adamın zevcesinden veya cariyesinden doğmayan çocuğu nesebine alması husussuna da cevaz vermez.*⁴³

Ziya Gökalp; ailenin oluşumu hususunu yukarıki söz edildiği üzere cahiliye ailesi ve İslam ailesi olarak ele almış bunlar arasındaki farklılıklar üzerinden ailenin fonksiyonlara atıfta bulunmuştur. Dikkat çekici olan nokta İslam’ın her alanda olduğu gibi aile hususunda da bir reforma gitmesi ve en temelinden köklü değişimler getirmesidir. En başından aile oluşumun sınırları ve mahiyeti belirlenmiş bir takım düzenlemelerle toplumun temeli olan aile üzerinden topluma yeni bir şekil verilmeye çalışılmıştır. Gökalp verdiği örnekte aile üzerindeki çok önemli bir noktada İslam’ın getirdiği reform üzerinde durmaktadır. Şöyle ki, İslam öncesi cahiliye Arap ailesi; kan bağının yanında karşılıklı sevgi, saygı, yardım dostluk yollarıyla aileye alınan fertlerden oluşuyordu ve aile reisinin istediği zaman kendi öz oğlunu dahi aileden men etme hakkının yanında kendi kanından olmayan istediği herhangi bir çocuğu da kendi çocuğu gibi sahiplenme hakkı vardı. Ancak İslam’la birlikte ailenin sınırları kan bağına dayalı hale geldi ve sadece aynı kandan olan akrabalar aile ve daireleri içinde değerlendirildi. Aynı şekilde babanın elinde olan çocuğunu reddetme veya başkasının çocuğunu sahiplenme durumu da ortadan kaldırıldı.

Eski Türkler’de çocuğun aile üzerindeki en önemli haklarından biri evlendirilmektir. Türkler istisnalar dışında tek kadın alırlardı. Bütün Türk uruklarında evlenme; beş, yedi ve dokuz göbekten sonra olurdu. Yani dokuz göbeğe kadar akraba olanlardan kız alınmazdı. Dede Korkut hikâyelerinde Oğuz boylarının kendi boyları dışında evlendikleri anlatılır. Bugün Türkiye’nin birçok yerinde kardeş çocuklarının evlendiği görülmektedir. Bu değişikliğin hangi şartlar altında meydana geldiği bilinmemektedir.⁴⁴

Aile dediğimiz oluşumun mahiyeti gibi fonksiyonları ve hatta bu fonksiyonların yerine getiriliş biçimi dahi örneklerde belirttiğimiz üzere değişiklikler göstermiştir. Ailenin toplum ve özellikle birey için önemi üzerinde tartışmaya gerek

⁴³ Şevket Beysanoğlu, *Ziya Gökalp Tamamlanmamış Eserler*, İstanbul, Neyil Matbaası, 1985, s. 85-89.

⁴⁴ Mehmet Eröz, “Evlenme ve Düğün Töreni İle İlgili Türk Gelenekleri,” *Töre Dergisi*, S. 27, s. 22.

yoktur. Aile; toplum ve bireyi hayati boyutta etkilediği gibi aynı derecede onlardan etkilenmek durumundadır. Karşılıklı etkileşimin sağlıklı yürüebilmesi için ailenin birey ve toplum hayatındaki fonksiyonlarını yerine getirmesi aynı şekilde de birey ve toplumun ailenin dejenere olmasına neden olan sebepleri ortadan görevlerini en sağlıklı şekilde yerine getirmesi gerekmektedir. Birey ve toplumun sağlıklı olması aileyi sağlıklı yapar ve sağlıklı aile sağlıklı birey ve toplum demektir. Öyleyse şimdi ailenin birey ve toplum hayatındaki fonksiyonlarına/işlevlerine bakalım - Unutulmamalıdır ki; ailenin fonksiyonları her kaynakta farklı isimlendirmeler ve hatta farklı fonksiyonlar şeklinde değerlendirilmektedir ve bir diğer önemli husus da bu fonksiyonların zamanın serüveni içerisinde şekil ve mahiyet değiştirebileceğidir.-

Ailenin birçok fonksiyonu sıralanabilir. Ancak araştırmamızda ilgili kaynaklarda gördüğümüz kadarıyla ortak işlenen temel fonksiyonlar olan; Biyolojik Fonksiyon, Ekonomik Fonksiyon, Sosyalleştirme Fonksiyonu ve Eğitim Fonksiyonu üzerinde duracağız. Bununla beraber; Sevgi Fonksiyonu, Koruyucu Fonksiyon ve Boş Zamanları Değerlendirme Fonksiyonu gibi işlevleri olmakla birlikte tali konular olarak bunlara sadece değinmekle yetineceğiz.

2.2.1. Biyolojik Fonksiyon

Aile toplumda nüfusun ana kaynağını oluşturması açısından, temel bir kurum özelliği taşımaktadır. Bu özelliği eşlerin cinsel gereksinimlerini karşıladığı gibi kuşakların sürekliliğini de sağlamaktadır.⁴⁵ Ailenin biyolojik anlamda kurulması belki de aile konusunda en kolay olan iştir. Bugün evlilikler özellikle kırsal kesimde erken yaşlarda gerçekleştirilip ailenin bu fonksiyonu hemen hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Erken yaşta ve görücü usulü olan evliliklerin daha uzun ömürlü olduğu tezinin yanında bu tür evliliklerin doğacak yeni nesillerin eğitimi ve yetiştirilmesi hususunda problemler yaratacağı tezi de önem arz etmektedir. Ancak manevi değerler boyutunda düşünüldüğünde erken yaşta kurulan ailelerde yetişen çocukların toplumun değerlerini ve kültürünü daha çok benimsedikleri kabul gören bir yargıdır. Tabii ki bunda bu tarz ailelerin çoğunlukla kırsal kesimde kurulması, aile büyüklerinin aile üzerinde söz sahibi olması gibi sebepler de etkilidir. Aynı şekilde şehirde ileri yaşlarda kurulan aileler şehir hayatında insanların birbirine

⁴⁵ Mahmut Tezcan, *Çocuk Eğitiminde Ailenin Rolüne İlişkin Sosyolojik Bir Bakış*, Ankara, Aile Yazıları Bilim Serisi, 1990, s. 271.

yabancı olmasının verdiği özgürlük ve aileden uzakta olmanın verdiği denetimsizlikle manevi değerler hususunda daha esnek olmaktadır. Küreselleşme ve modernitenin de etkisiyle dünya; git gide herkesin her şeyden haberdar olduğu büyük bir köy halini almakta ve toplumsal-kültürel farklılıklar giderek yok olup yerini insani bağlamda herkesçe kabul gören sevgi, saygı, adalet, merhamet, hoşgörü gibi evrensel değerlere bırakmaktadır. İncamıza göre insan iyilik fitratı üzerine yaratılmıştır ve özünde iyiyi algılayıp uygulayabilecek kapasiteye sahiptir. Sosyal/manevi değerlerin edinilmesinde ve yaşatılmasında her ne kadar aile etkili olsa da bazı evrensel değerlerin insan olmamız dolayısıyla özümüzden geldiği unutmamalıdır. Ailenin bu bağlamdaki rolü bu değerlerin erken yaşlarda bireye kazandırmak ve hayatında yer edinmesini sağlamaktır. Kısacası sadece çocuğu doğurmak fonksiyonunu yerine getirmekle aile olmak mümkün değildir.

2.2.2. Ekonomik Fonksiyon

Ailenin kendi gereksinimlerini ve toplumun temel gereksinimlerini karşılayacak bir üretim birimi oluşu bu fonksiyonu oluşturmaktadır.⁴⁶ Üretim, dağıtım, değişim ve tüketim ekonominin temel öğelerinin başında gelmekle birlikte, ailenin ekonomik işlevinde üretim ve tüketim öğeleri büyük önem taşımaktadır. Ailenin emeği, doğanın verimi, sermaye ve girişim üretim öğelerindedir. Fert üretimin nasıl yapılacağı ve tüketimin nasıl kontrol altında tutulacağı ön bilgisini ve gereken beceriyi ailede kazanmaktadır.⁴⁷ Ailenin ekonomik işlevini sanayi öncesi ve sanayi toplumunda meydana gelen değişikliklerden dolayı ayrı ayrı incelememiz daha doğru olacaktır. “Tarım toplumunda (sanayi öncesi tarımla ilgilenen toplumlar) bireylerin ihtiyaçları el birliği ile aile içinde karşılanmaktaydı. Baba ile birlikte (reis) ailede bulunan bütün üyeler hep birlikte çalışıp üretime katkıda bulunurlar. Üretime katkı sağlanması küçük ailelerde az olmaktadır Çünkü birey sayısı ne kadar artarsa üretime katkı aynı oranda artar. İş bölümü bulunmakla beraber çocuklar dahil kimse boşta durmaz. Toplu şekilde üretim yapılmasına rağmen elde edilen gelir tek kişide toplanır. Bu genellikle aile reisi olur. Bazı durumlarda evin en büyük erkek çocuğuda olabilir. Bu durum sadece tarımla uğraşan ailelere has bir özellik değildir. Ataerkil sistemi zanatla uğraşan aileler arasında da görülmektedir. Zanaatla uğraşan ailelerde

⁴⁶ Tezcan, s. 272.

⁴⁷ Timur Serim, *Türkiye’de Aile Yapısı*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1972, s. 86.

özellikle ailenin erkek üyeleri üretime katkı sağlamaktadır. Ailenin erkek çocuğu sırasıyla yamaklıktan, çıraklığa, çıraklıktan kalfalığa geçer. En son ustalığa kadar evin reisinin yanında kalır. Çocuğun hangi mesleği yapacağına da aile önemli rol üstlenir. Sanayi toplumlarındaki ailelerde bu fonksiyonun giderek önem kaybettiği görülmektedir. Artık çekirdek aile ekonomik tüketim birimidir. Çünkü çekirdek aileler artık üretim yapmayı başka yapılar üretim fonksiyonunu üstlenmişlerdir. Giyecek ve yiyeceklerin aile dışından sağlanması gibi.”⁴⁸ Ayrıca kadın iş hayatına atılması, çocukların bakım için kreş veya bakıcıya verilmesi ailenin yapısı ve en önemli fonksiyonlarından biri olan çocuk yetiştiriciliği noktasında önemli değişiklikler meydana getirmiştir.

Meydana gelen önemli sosyal olaylar ailenin işlevlerini etkilemektedir. Ekonomi toplumları ayakta tutan olmazsa olmaz öğelerdendir. Aile başta üretici durumdayken zamanla bu rolünü değiştirmiş ve üretkenlikle ilgili görevlerini toplumsal diğer kurumlara aktarmıştır.

2.2.3. Eğitim Fonksiyonu

Bireyin ilk eğitim yeri ailedir ve ilk öğretmeni ebeveynleridir. Toplumun kültürü, yaşam biçimi, uyulması gereken kurallar farazi yaşamın ta kendisi en başta ailede öğrenilir. İlerleyen dönemlerde deyim yerindeyse okul sadece temelin üstüne tuğla koyarak kat çıkmak görevini görür. Öğrencisiyle ilgilenmeyen, sorumsuz, öğrenciye uygun yaşam koşullarını sağlamamış ebeveynlerin çocuklarının okulda başarılı olması çok nadir karşılaşılan bir durumdur. Çünkü çocuk doğruyu yanlış ilk ailede görür ve bu iki önemli değer çocuğa gerçek anlamda olması gerektiği gibi sevgi ve şefkatle verilmezse eğer daha temelden çocuğun hayatıyla oynanmış olur. Böyle çocukların hayatları boyunca gerçek anlamda topluma ayak uydurması ve mutluluğu yakalaması çok zordur. Elbette ki tersi durum da gerçekleşebilir. Ailesinin ilgilendiği en başta yeterli eğitimin verildiği çocuklarda başarılı olabilir veya ilgisiz sorumsuz ailelerin çocukları da ailelerinin tam tersine çok düzgün bireyler olabilirler. Ancak herkesçe kabul gören bir gerçektir ki bunlar çok istisnai durumlardır.

⁴⁸ İbrahim Kır, “Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri,” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 36, 2011, s. 386.

Ailede başlayan eğitim küçük yaşlardan itibaren -60 aylıktan itibaren-okullara devredilir. Devlet çocuğun normal eğitimini üstlenmiştir. Okula başlama yaşı düşmüş, okuldan çıkma yaşı ise yükselmiştir. –Ülkemizde hiç sene kaybı olmadan dahi 4 yıllık lisans mezuniyeti ancak 22 yaşında olabilmektedir.- Bu nedenle okul bireyin yaşamını büyük bir kısmını işgal etmektedir. Günümüz ailesi eski ailelere nazaran eğitim konusunda daha duyarlıdır. Bu duyarlı davranışlarından dolayı daha ilgili ve bilgilidir. Öğretmenle ve okulla yakın iş birliği neticesinde aileler kendilerine düşen eğitim görevini yerine getirebilirler.⁴⁹

Öğrencinin bulunduğu okul, derse girdiği sınıf ve derse göre belirlenmiş standartlara ulaşmada göstermiş olduğu çabalar okul başarısından kaynaklanmaktadır. Ancak çağdaş anlamda başarı kavramının akademik başarı ile sınıflandırılmayacağı, bilgi ve beceri gibi bilişsel davranışlar kadar, ilgiler, kişisel özellikler ve tutumlar gibi bilişsel olmayan davranışları da içerdiği görülmektedir.⁵⁰ Çocuğun başarısı ve geleceği sadece akademik anlamda ölçülmemeli kişilik, tutum ve davranışları da dikkate alınmalıdır. Nitekim eğitim dediğimiz şey; “bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir.”⁵¹ İşte bu bağlamda aile bireye, uygun davranış değişikliği oluşturabileceği eğitim ve ortamını sağlamakla yükümlüdür. Eğitim sürecinde bireye her türlü maddi manevi destek, vermek ailenin en başta gelen görevidir.

2.2.4. Sosyalleştirme Fonksiyonu

Sosyalleştirme; ailenin fonksiyonları içerisinde birey ve toplum adına en fazla önem arz eden noktadır. Ailenin topluma en büyük katkısı onun varlığını devam ettirecek bireyler yetiştirmektir. Bunu yapabilmesi için her anlamda toplumu ve kültürünü benimsemiş olması ve yaşaması gerekir.

Çocuğu hızlı ve direk etkileyen süreçlerden biri toplumsallaştırma dır. Özellikle kültürün aktarılması yönünden toplumsallaşmanın üstlendiği rol çok önemlidir. Ailede başlayan kişilik gelişmesi, toplum ile ilgili normlar, beş yaşına kadar çocuğa bir şeyler öğretilmesi, çocuğun ilk toplumsallaşma dönemi ailenin içinde olur. Çocuğun tuvaleti kullanımı bu dönemde kendisine öğretilir. Çocuğun din

⁴⁹ Tezcan, s. 373.

⁵⁰ K. Aydoğmuş, A. Baltaş, *Ana- Baba Okulu*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004, s. 127.

⁵¹ Selahattin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, İstanbul, Edge Akademik Yayıncılık, 1997, s. 35.

eğitiminin önemli bir kısmı da aile kurumunda yerine getirilir. Dinsel törenler, dualar ailede öğrenilir. Diğer dinsel uygulamalar da genellikle aile içinde yerine getirilir. Ayrıca çocuk ya da ergenin asosyal davranışlarının ailece denetlenmesi de onun toplumsallaşması bu dönemde sağlanır. Çocuğun ilk beş yıldan sonraki eğitim görevlerini okullar üzerine alır. Çok az öğretmen, çocukta anne babası gibi derin iz bırakır. Çocuk, değerleri, duyguları ve statü beklentilerini ailenin her üyesiyle olan deneyimleri yoluyla öğrenir. Çocuğun ilk ödüllendirilme ve cezalandırılması, kendisi hakkındaki ilk tanıştırma ve ilk davranış örnekleri aile içinde deneyim durumuna gelir ve bütün bunlar temel kişiliğin gelişimine yardım eder. Günlük hayat davranışları, çocuğa grubunun davranış örneklerini göstermek ve duyguları belirtmek bakımından önemlidir. Ailede sosyalleşme, çocuğa öğretimde bulunma, rehberlik, çocuğun eylemlerine yanıt vermek ve kendi eylemlerine çocuğu katmak yollarıyla olur. Çocuk da uygun örnekleri ve değerleri seçer. Bu seçimi; gözlem, başkalarına katılma, rol oynama ve kendi düşünce ve davranışını yargılama yollarıyla gerçekleştirir.⁵²

Çocuğa anadilini öğretmek, çocuğu yaşadığı çevreye adapte etmek, ve bu adapte sırasında mevcut kültürü benimsetmek gibi fonksiyonlar üstlenen aile, bu yönüyle çocuğa en büyük katkıyı sağlamaktadır. Sosyal, kültürel ve birçok alanda faaliyet gösterebilen birey, bu alanda uygulamaya koyduğu ve başarılı olduğu her türlü tutum ve davranışı, içine doğduğu ailede erken yaşta, kolay, çabuk ve doğrudan öğrenebilmektedir. Bunlar, çoğu kez de kişiye hazır olarak aile büyükleri tarafından sunulmaktadır. İnsan, toplum içinde yaşamının doğal bir sonucu olarak, gündelik yaşantısının çeşitli evrelerinde birbirinden farklı roller üstlenir ve o rollere uygun hareket etmek zorunda alır. Bu roller, toplum tarafından anne, baba ve çocuklar olarak herkese zorunlu olarak verilmektedir. Böyle olmakla birlikte bu rollerin anlaşılması, benimsenip uygulanarak toplumun kabul ettiği davranış kalıplarına dönüştürülmesi en iyi ve anlamlı şekliyle aile ortamında edinilen davranış kalıplarıyla gerçekleşebilmektedir. Bu yüzden aile, kadın ve erkeğin çocukluktan başlayarak toplumsal rolleri kazanmaları gibi kritik bir görevi üstlenmiş olmaktadır. Bundan ötürü günlük hayatta kullandığımız ve toplu halde yaşamının gereğinden

⁵² Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1985, s. 159-160.

dolayı kazanmış olduğumuz sosyal rollerin ortaya konması ve benimsetilmesinde ilk ortam ailedir.⁵³

Aile, çocuğun yanı sıra onu oluşturan eşler açısından da çok önemli görevleri yerine getirmektedir. Anne-baba, karı-koca olma ve bunun sonunda ortaya çıkan sorumluluklar ve sorumluluk duygusu, karı-kocanın bir arada uyum içinde olma gerekliliğini artırmaktadır. Bir bütünün parçası olma durumunu ortaya çıkaran aile üyeliği, kişiyi sorumlu bir varlık kılmaktadır. Aynı zamanda aile hayatı daha yerinde oturmuş ve istikrarlı bir yaşamı vaat etmesiyle aile, eşlere psikolojik ve sosyal destek sağlamaktadır. Bundan dolayı, aile kurmak ve aileyi dimdik ayakta tutmak kişiye eksikliklerini giderme ve çeşitli ihtiyaçlarını karşılama fırsatı sunmaktadır. Farklı fiziki ve ruhsal yapıya sahip olan kadın ve erkek, aile birlikteliğinde eksikliklerini gidermekte ve yaşamlarını belirli bir düzene kavuşturabilmektedir.⁵⁴

Ferdin sosyal münasebetlere giriştiği ilk topluluk aile; eşlerin birleşmesinden, neslin devam ettirilmesinden daha fazla bir mana ifade eder. Aile içerisinde yaşayan bireylerini şekillendirme özelliğine sahiptir. Aile sosyal yapının en temelinde yer alır ve çekirdek bir kimliğe sahiptir. Aileyi meydana getiren fertlerin tamamının aileye karşı sorumlulukları bulunmaktadır. Aile üyeleri toplumsal değer yargıları tarafından kendilerine yüklenen sorumluluklarını ömürleri boyunca yerine getirmek durumundadır.⁵⁵

Her çocuğun anne-babaya ve topluma karşı görevleri olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Ancak öncesinde başta çocuğun doğumuna vesile olan anne- baba ve daha sonrada toplumsal çevrenin sağlıklı bir birey yetiştirilmesi için üstlenmesi gereken görevler vardır. Bunların en önemlisi belki de yeme-içme-barınma gibi asli ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra onun topluma karışmasını sağlamak ve toplumsal ilişkiler açısından sağlıklı bir birey yetiştirmektir. Çocuğun zihinsel ve biyolojik gereksinimlerini karşılaması için bu şarttır. Madem sosyalizasyon, “ferdin herhangi bir toplumda (geleneklerin devam ettirilmesi vb.) yer alması ve yer aldığı toplumun kültürünü benimsemesi, yani; sosyal yaşamında yer alan ve gelişmesini etkileyen,

⁵³ Yusuf Bayram, *Toplumsallaşma Süreci İçinde Aile ve Kültür İran Örneği*, Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Bitirme Tezi, İstanbul, 2006, s. 53.

⁵⁴ Ünal Şentürk, “Aile ve Toplum,” *Eğitim-Kültür-Araştırma Dergisi*, S. 14, s. 14.

⁵⁵ Amiran Kurtkan Bilgeseven, *Genel Sosyoloji*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 1974, s. 263.

toplum aracılığıyla gerçekleşen öğrenme sürecinin (davranış biçimleri de dâhil) bütünü ve yaşamın tüm evrelerini kapsayan bir süreç⁵⁶ öyleyse bu sürecin birey hayatındaki işlevlerini sağlıklı yürütmesini sağlamak da ailenin en önemli görevlerinden biri olması gerekir.

Aile çocuğu hem topluma hazırlamak hem de ona ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir toplum hazırlamak zorundadır. Eve gelen misafirle başlayan sosyalizasyon çocuk parkındaki oyun arkadaşları aracılığıyla kurulan çevrede devam etmekte okulla birlikte tam bir rutin kazanmaktadır. Çocuğun hayatta başarılı olması için gereken özgüven 0-6 yaş aralığında kazanılır. Bu aralıkta ailenin gözetiminde olan çocuğun sosyallik başarısı tamamıyla ailenin tutumlarına bağlıdır. Çocuk aile içerisinde kendini ifade edebilme, saygı görme-gösterme, kişisel becerileri edinme gibi özellikleri kazanabilirse sosyal hayatında bir adım önde olur. Eğer birey sosyal hayata katılma ve burada ihtiyaçlarını karşılama aşamasında başarılı olamazsa yaşamını sürdüremez hale gelebilir. Çünkü birey hayatta kalabilmek için diğer insanlara ihtiyaç duyar.

2.2.5. Ailenin Diğer Fonksiyonları

Ailenin işlediğimiz bu temel fonksiyonlarının yanında sevgi fonksiyonu, boş zamanları değerlendirme fonksiyonu, koruyucu fonksiyon gibi işlevlerinin de olduğunu söylemiştik. Tali konular olarak onlara da değinmek gerekirse şöyle devam edebiliriz: Sevginin ve güvenliğin doğal kaynağı olmasından dolayı aile çevresinin değeri önemlidir. Sevilmek, şefkatli yaklaşım çocuğun ihtiyaç duyduğu gereksinimleri arasındadır. Ailenin diğer fonksiyonlarındaki değişmelere nazaran bu fonksiyonu onun değerini giderek artırmaktadır. Sevgi ile çocuk sağlığı çocuk sağlıklı bir kişilik geliştirir. Sevgi duymamış kişi karşısındakine de sevgi gösteremez.⁵⁷ Günümüzde ihtiyaç duyulan en önemli sosyal değerlerden biri de sevgidir. Gelişen teknoloji ile birlikte her şeyin artık makinelere bağlanması hayatı daha soğuk kılmış, insanları birbirinden ayırmıştır. İnsanları makinelikten çıkaran, insani olma vasfını kazandıran yegâne duygulardan biridir sevgi. Çocuk gelişimi üzerinde çalışan psikologlar sevgi duygusunu edinmede anne babanın rolünün oldukça önemli olduğunu ifade etmektedirler. Çocukluğunun en kritik dönemlerini

⁵⁶ Çiğdem Kâğıtçıbaşı, *İnsan-Aile-Kültür*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1990, s. 65.

⁵⁷ Tezcan, s. 372.

sevgi ortamı içerisinde geçirmemiş çocukların ilerleyen yaşlarda toplumun başına olmaları kaçınılmazdır. Bundan dolayı çocuğun anne baba üzerindeki en büyük haklarından biri sevgidir.

Eskiden aile, üyelerine bakmanın tüm sorumluluğunu üzerine almış durumdaydı. Ailedeki bireylerin her türlü dış tehditlere korunması yine aileye aittir. Ancak ailenin bu “koruyucu fonksiyonu günümüzde etkisini azaltmaktadır. Çünkü artık devlet birçok alanda bu görevi üstlenmiş durumdadır. Günümüzde sağlık, işsizlik, ihtiyarlık ve toplumsal güvenlik biçimlerini üzerine alan devlet, vatandaşlarını bu yönlerden korur. Bu durum kuşkusuz -aile bağlarının daha güçlü olduğu- yoksul sınıfların yararına olmuştur.”⁵⁸ Günümüzde hastaneler, yaşlı bakımevleri her ne kadar önem kazanmış olsa da ailenin yerini hiçbir şekilde dolduramamaktadır. Bugün huzur evinde bulunan pek çok yaşlının, bulunduğu ortamda her türlü maddi imkân sağlanmasına rağmen pek de memnun olmadığı haberleri ile günlük basın yayın organlarında sıklıkla karşılaşmaktayız. Hatta öyle ki, çok yakın geçmişte bayram şekeri reklamlarına konu olan, her kapı çalısında çocuklarının geldiğini zanneden yaşlı çiftin hüznü hikâyesi hafızalarımızdaki yerini korumaktadır. İnsanlar için doğup büyüdüğü veya yetiştirdikleri ailenin yerini hiç bir şey dolduramaz. Ailenin koruyucu fonksiyonuna manevi değerler açısından da bakmamız gerekmektedir. Aile çocukluktan beri bireyin her türlü maddi manevi ihtiyacını karşılamakla yükümlüdür. Barınma, beslenme, sağlık, giyim kuşam gibi ihtiyaçlarını yanı sıra manevi ihtiyaçlarını da karşılamak zorundadır. İnsanlar maddi ihtiyaçlarını bir süre sonra kendileri sağlayabilir veya yaşam standartlarını bulunduğu duruma entegre edebilir. Ancak manevi ihtiyaçlar için aynı şey söz konusu değildir. Manevi ihtiyaçlarımızı karşılamak için çoğu kez başkalarına ihtiyaç duyarız ve bu bağlamda en çok ihtiyaç duyduğumuz kimseler aile fertlerimizdir. Örneğin; tüm insanlarda sevilme ve takdir edilme arzusu vardır. Küçük yaşlarda ailesinden yeterince sevgi ve değeri görmeyen bireyler de ilerleyen yaşlarda ciddi psikolojik sorunlar baş gösterebilir. Aile bireyin ihtiyaçlarını karşıladığı gibi onu dış tehditlere karşı koruyup, topluma hazırlamak zorundadır. Örneğin; son yapılan araştırmalarla birlikte uyuşturucu madde kullanımının ilkokullara kadar düştüğü saptanmıştır. Okul önlerinde cüzi miktarlarla alınan sentetik uyuşturucular birçok çocuğun canına mal

⁵⁸ Tezcan, s. 373.

olmuştur. Aile; çocuğu böyle durumlara başlamadan önlemini almalıdır. Çocuğu sürekli gözlemlemeli, ona yakın ilgi göstermelidir. Aynı şekilde şu anda küçük çocuklarla dahi belden aşağı ve argo söylemler oldukça yaygınlaşmıştır. Kültürümüzle ve değerlerimizle hiç uyuşmayan bu kötü alışkanlığa karşı aileler çocukları korumak bundan sakındırmak zorundadır. Aile hayatının her anında birey için gerekli ve vazgeçilmezdir. Özellikle koruyucu rolün her türlü iç ve dış tehditlere karşı taviz verilmeden önemle yerine getirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde ortaya çıkan problemler hem birey, hem aile hem de toplum için büyük sorunlar teşkil eder.

Ailenin bir diğer fonksiyonu da boş görünen zamanları değerlendirme fonksiyonudur. Boş zamanların değerli olarak kullanmaya başlanması evde başlar. Fakat aile boş zamanları değerli olarak kullanılmasını sistematik olarak öğretmez. Rastlantısal ve dağınık olarak öğrenilir boş zamanları değerlendirme alışkanlığı. Bir ailenin bireylerine öğretimde bulunacağı boş zamanları değerlendirme eylemleri, genellikle o ailenin ekonomik düzeyine bağlıdır. Ülkemizde çocuğun hangi eylemleri seçeceği aileyi oluşturan kişilerin ortak dileklerine de bağlı olmakla birlikte, kısmen anne veya babanın yetkili olarak karışması biçiminde oluşmaktadır. Bununla birlikte, kentsel alanlarda bireyin bu eylemleri özgür olarak seçişi yaygınlık kazanmaktadır.⁵⁹ Sistematik açıdan bakacak olursak ailenin boş zamanları değerlendirme fonksiyonu tamamıyla aile yapısına bağlıdır. Yukarıda da belirttiğimiz üzere ekonomik açıdan durumu iyi olan bir aile elbette ki çocuğuna daha zengin boş zamanları değerlendirme imkânı sunabilir. Yüzme havuzu, tenis kortu, fitnes salonu, spor kulüpleri, yeşil alanlar gibi birçok aktive imkânını bir arada sunan özel siteler içerisinde yaşayan çocukların elbette ki boş zamanlarını değerlendirmek için pek çok farklı seçeneği olacaktır. Maddi durumu iyi olmayan ailelerin çocuklarının boş zamanlarında başka işlerde çalışmak durumunda olmaları ise işin bir başka boyutudur. Aynı şekilde geleneksel toplumlarda yaşayan çocukların boş zamanlarında tarlada aile büyükleriyle birlikte çalışması ya da hayvanları otlatmaya çıkması da boş zamanın bir başka yüzüdür.

“İki nimet vardır ve insanların çoğu bunlar hususunda aldanmıştır, kıymetini takdir edip onları değerlendirmekten mahrumdur. Bu iki önemli nimet; sağlık ile boş

⁵⁹ Tezcan, s. 374.

vakittir.”⁶⁰ Hz Muhammed’in (S.A.V) hadisinde de belirttiği üzere boş vakit insanların kıymetini bilemediği en önemli nimetlerden biridir. Bir müslümanın gerçek anlamda tefekkürle dahi doldurulacak olsa boş zamanının çok fazla olması söz konusu değildir. Boş zamanların Müslüman olarak insanlara yardımla ibadetle veya tefekkürle geçirilmesi gerekir ki bu durumda boş zaman olmaktan çıkar. Ancak hepimizin ne yapacağımızı bilmediğimiz ibadetlerimizle ya da tefekkürle dolduramadığımız boş zamanlarımız olmaktadır. İşte bu durumda boş zamanların değerlendirilmesi konusunda yine aile ortamı devreye girer. Çocuğun en asli ihtiyaçların birisi de oyundur. Ancak özellikle son dönemde ülkemizde de yaygınlaşan tabletler, akıllı telefonlar çocuğun eline verilerek oyun oynatmak değildir bu elbette ki. Yapılan araştırmalar oyunun zannedildiği kadar basit olmadığı çocuğun zihinsel ve fiziksel gelişimine birçok katkısı olduğunu ortaya koymaktadır. Aileler çocukluk dönemi geçinceye kadar evlatlarıyla yakından ilgilenmek, onlarla oyun oynayabilmek için uygun ortam hazırlamak zorundadırlar ve bu oyunlar mümkün olduğunca çocuğun gelişimine katkısı olacak türden, birlikte oynanarak yapılmalıdır. Okullarda da değişen eğitim sistemleri dogmatik eğitimden ziyade oyun ve renkli çalışmalarla yaparak yaşayarak gerçekleştirilen eğitimden yanadır. Oyunla boş vakit doldurulabileceği gibi ailede bulunan düzenli kitap okuma alışkanlığı çocuğa ciddi bir değer olarak aktarılabilir. Ancak belirttiğimiz gibi bu alışkanlığın öncelikle anne ve babada mevcut bulunması gerekir. Örneklerimizden de anlaşılacağı boş zamanları değerlendirme etkinlikleri tamamıyla ailenin imkan ve yaşam koşullarına bağlıdır. Zamanla bu koşullar değişip iyileşse de ailenin boş zamanları değerlendirme konusundaki etkisi devam etmektedir.

2.3. Türk Ailesi Ve Farklılaşan Değerleri

Türk ailesinin en başından beri sağlam temeller üzerine kurulduğu tartışılmaz bir gerçektir. Ancak meydana gelen değişimler o kadar büyüktür ki bundan etkilenmek söz konusu değildir. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Türk ailesi tarih serüveni içerisinde iç ve dış mihraklar eliyle bazen tesadüfi bazen kasıtlı değişikliklere maruz kalmıştır. Buna rağmen biz hala Türk kültüründen bahsediyorsak bu onun çok güçlü bir yapıya sahip olduğunu gösterir. Ancak son zamanlarda gelişen teknoloji ve modernite aileye Sanayi Devrimi’nin dayatmacı

⁶⁰ Buhari, Rikak, 1/60, Tirmizi, Zühd, 1

zoraki inkılâpların yapamadığını yapma yolundadır. İnsanlar açıktan gördükleri düşman üzerinde birlik olup galip gelebilirler ancak gizli düşmanlar üzerine galip gelmek hiç de öyle kolay değildir. Küreselleşme dünyanın herkesin herkese benzediği küçük bir haline gelme yolundaki çalışmalarını hızla devam ettirmektedir. Giyim kuşam, müzik tarzı, eğlence alanları gibi popüler konularda nerdeyse tüm dünyanın kabul ettiği ortak değerler oluşmaya başlanmıştır. Örneğin yakın zamana kadar Fransa’da çobanların giydiği kot pantolonlar bugün Amerika, İngiltere, Rusya, Uzak Doğu Ülkeleri ve dünyanın birçok yerinde olduğu gibi ülkemizde de günlük hayatın vazgeçilmez kıyafeti arasındadır. Kadın erkek genç yaşlı demeden herkes kot pantolon giyebilmektedir. Aynı şey müzik tarzı içinde geçerlidir. Shakira, Pitbull, Selena Gomez, Katy Perry, Justin Bieber gibi şarkıcılar dünyaca tanınmakta olup Youtube denilen sanal video izleme kanalında yayınladıkları her video yüz milyonlarca kişi tarafından izlenmektedir. Kanadalı ünlü pop şarkıcısı Justin Bieber’in henüz 17 yaşındayken seslendirdiği “Bayby” şarkısı Youtube şuan itibariyle “1.169.421.678”⁶¹ kez tıklanmış durumdadır. Yani 6 milyarlık dünyada yaklaşık olarak her 6 kişiden biri bu isimden ve bu şarkıdan haberdardır. Gerçekten azımsanamayacak bir rakam bu. Genellikle bu şekilde yaygınlaşan şarkılar; sözlerine bakıldığında çok basit hatta çok kez anlamsız cümlelerden oluşmakta ancak yine de yeryüzünün farklı farklı yerlerinde anlamına bakılmaksızın söylenildikleri dil bilinmese dahi ezbere okunmakta, çalınmaktadır. Yine bir başka popüler alan aynı zamanda toplumsal değer olan “dil”e baktığımızda aynı durumla karşılaşmaktayız. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Arapça ve Osmanlıca kelimelerden kurtulmak ve Türk dilini korumak adına Türk Dil Kurumu kurulmuştur. Türkçe’yi yabancı kelimelerden kurtarmak adına çok da ciddi çalışmalar yapılmış, hemen hemen her kelimenin öz Türkçe karşılığı bulunup yazılmıştır. Ancak günümüze dönüp baktığımızda özenle Osmanlıca ve Arapça sözcüklerden arındırılmış dilimiz İngilizce, Fransızca gibi batı dillerinin kuşatması altındadır. Bu dillerde olan sözcükleri günlük konuşmalarımızda entellektüel görünmek, farklı olmak adına ya da çoğu kez farkında dahi olmadan kullanmaktayız. Dil toplumun aynasıdır. Toplumun değerleri dil üzerinden anlaşılır. Örneğin; kültürümüzde İslamiyet’in etkisi her alanda görülmektedir ve dil de bundan nasibini almıştır. Sabahları dini inanışımıza da uygun olduğu üzere “Hayırlı sabahlar” söylemini kullanırız. Bu artık alışlagelmiş gündelik hayatın bir parçası

⁶¹ <https://www.youtube.com/watch?v=kffacxfA7G4>, 24 Haziran 2015.

olmuş durumdadır. Ancak sözüne ettiğimiz değişimin etkisi burada kendini göstermektedir. “Hayırlı sabahlar” yerine “günaydın” söylemi dilimize bir dayatmadır ve anlamsal olarak düşünüldüğünde “hava raporu” niteliğinde anlamsız bir söylemdir. Hele öğlen vakti söylenen İngilizce “good afternoon” kelimesinin karşılığı olan “tünaydın”ın nitelikli, anlamsal bir karşılığı yoktur. TDK sözlüğüne baktığımızda karşımıza “öğleden akşama kadar geçen süre içinde karşılaşıldığında kullanılan selamlama sözü”⁶² şeklinde birebir anlamdan yoksun bir karşılık çıkmaktadır.

İşte tüm bu örnekler meydana gelen değişimlerin gündelik hayatımız üzerindeki etkileridir. Unutulmamalıdır ki gündelik yaşantımız bizim düşüncelerimize, algılarımıza, değerlerimize yön verir. İnandığımız gibi yaşamazsak bir süre sonra yaşadığımız gibi inanmaya başlarız. Kültürel erozyon ürünü olan öğeleri hayatımıza aldığımız vakit bunların benliğimizi de değiştireceği noktasını unutmamalı, değerlerimize özellikle manevi değerlerimize sahip çıkmalıyız. Çünkü Türk toplumunun sahip olduğu birçok değer tarih boyunca sürdürdüğü hayat tarzının ve tarihte en uzun süre inandığı din olan İslam’ın etkisiyledir. Modernite ve değişen yaşam şartları maddi kültür öğelerimizde gözle görülür değişiklikler meydana getirebilir. Ancak manevi değerlerimizde buna asla müsaade etmemeliyiz. Çünkü manevi değerlerimizi kaybettiğimiz anda Türk olma vasfımızı kaybettiğimiz gibi insan olma vasfımızı da kaybetmiş oluruz. Böyle bir durumda yozlaşmış, sömürge altında, zillet içerisindeki bir milletten farkımız kalmaz.

2.4. Manevi Değerler Hususunda Ailenin Rolü

Çocuğun yetiştirilmesinde birinci derece sorumluluk anne babadadır. Çocuk doğumundan itibaren egoist bir varlık olduğunun açık işaretlerini taşır. Biyolojik ihtiyaçları sebebiyle daima bir bakıma muhtaçtır ve devamlı olarak bunun tatmin edilmesini ister. Eğer ebeveyn çocuğun isteklerini kısıtlamaksızın karşılıyorsa çocuk son derece bencil bir tip geliştirir. Sevgiden ve alakadan yoksun bırakılırsa devamlı olarak alaka arayan kıskanç ve uyumsuz bir kişilik geliştirir.⁶³ Aile, çocuğun gözünü açtığı, penceresinden dünyayı tanıdığı ilk ortamdır. Aile, bir hamur gibi çocuğa

⁶² TDK Büyük Türkçe Sözlük, Ankara, TDK Yayınları, 1945, s. 318.

⁶³ Birsen Gökçe, *Çocuk Kişiliğinin Gelişiminde Aile Okul ve Dış Çevrenin Önemi*, Ankara, Aile Yazıları Bilim Serisi, 1990, s. 18.

istediği kıvamı verebilir. Nitekim biyolojik araştırmalar çocuğu; tüm genlerini anne babasından alması dolayısıyla, anne ve babanın karışımı şeklinde yeni bir canlı şeklinde değerlendirmektedir. Çocuk boyunu, sağ rengini ve hatta biręok hastalığı anne babasının genlerinden aldığı gibi günlük hayatta gösterdiği biręok karakteristik özelliklerini de onlardan alır. Psikoloji ve davranışsal kuramların ilgi önemli bir kavramı olan huy; “kalıtımla geçen ve yaşam boyunca çok az oranda değişen yapısal özellikler”⁶⁴ şeklinde ifade edilir ve kişiliğin en önemli belirleyicisidir. Anne babanın biyolojik olarak çocuk üzerinde anlam bulması bu şekildedir. Bir de anne babanın değerler ve aktarımı hususunda aynı derece etkili rolleri vardır. Oluşturulan aile ortamı ve anne-baba davranışları çocuk üzerinde birebir etkilidir. Çocuk belli bir yaşa gelinceye kadar deyim yerindeyse “kayıt cihazı” özelliği gösterir. Etrafında gördüğü her şeyi farkında olmadan benliğine kaydeder ve bir süre sonra bu kayıtlar doğrultusunda davranışlarını şekillendirir. Ailede her konuda olduğu gibi değerlerin işlenmesi ve aktarılması da aynen bu şekilde olur. Anne babanın davranışları söylediklerinden çok daha fazla etkilidir. Ev ortamında ve yakın çevrede karşılaşılan değerler zamanla sahiplenilir ve onlara uygun hareket edilir. Bu bağlamda ebeveynlerin değerlere sahip çıkması ve aile içerisinde yaşatması konusu önemlidir.

Ailenin bir bütün olarak değerler hususundaki rolünü yaşama ve aktarma şeklinde değerlendirebiliriz. Ailede hem maddi hem de manevi değerler; görülerek, yaşanarak öğrenilir. Çocuk yaşta bunlarla karşılaşınca bir yerden sonra birey tarafından içselleştirilir ve değer olarak sahiplenilir. Aile kendi içerisinde değerlerini ne kadar yaşatırsa çocuk da değerlere o denli bağlı olur. Çocukluk döneminden itibaren değerlerin aktarımı ve alımı konusunda ailenin rolü gerçek anlamda çok bağlayıcıdır. Bu alışmalar; toplum kültürü ve değerlerine ne kadar sadık olursa çocuk da o denli toplumunun koruyucusu ve aktarıcısı olur.

Manevi değerler toplumları bir arada tutan ve millet olma bilinci üzerinde etkili olan önemli unsurlardandır. İnsanlar kendilerine yakın gördükleri kimseleri benimseyip birlik olurlar. Bir millette kabul edilen değerler içerisinde ne kadar çok ortak nokta varsa milletin birlik beraberliği o derece sağlam ve uzun ömürlü olur.

⁶⁴ Aslıhan Sayın, “Duygudurum Bozuklukları İle Huy, Karakter ve Kişilik İlişkisi,” *Türk Psikiyatri Dergisi*, S. 16, 2005, s. 278.

Adalet, insan sevgisi, güçlü ailevi bağlar, hoşgörü gibi değerler insanın fitratından gelen, insan olmasından kaynaklanan önemli değerlerdir.⁶⁵ Kişi aklıyla doğruyu yanlıştan ayırt edebilir, özünde olan bu değerleri ortaya çıkartabilir. Ancak aile doğuştan getirilen bu değerlerin insan hayatındaki karşılığını yaşantılar yoluyla yönlendirir. Örneğin; hoşgörü değeri tüm dünyayı kucaklayıp ayakta tutacak bir öneme sahiptir. Bugün yeryüzünde olan birçok problemin ana kaynağı hoşgörüsüzlüktür. Beyazın zencinin haklarına saygı duymaması, sadece renginden dolayı hoşgörüsüzlükle onu dışlaması, elinde olmayan doğuştan getirdiği bir özellikten dolayı kendini ondan üstün görmesi uzun yıllar süren savaşların nedeni olması ve halen de küçücük bir kıvılcımla dünyanın süper gücü olarak gösterilen ülkeleri dahi karıştırabilmesi gücünün göstergesidir. Günümüzde milletler dahil hepimiz her ne kadar çevreci ve insancıl anlayışa sahip olduğumuzu söylesek de ailemizde gördüğümüz ve içimize işlenmiş değerler ama güçlü ama zayıf olarak doğru veya yanlış olmasına bakılmaksızın en umulmadık zamanda karşımıza dikilmektedir. İşte aileler davranışlarıyla, yapılarıyla değerler ve aktarımları hususunda bu denli etkiye sahiptir. Manevi/sosyal değerler çocuğa ne kadar benimsetilirse iyi bir insan, iyi bir toplum olunmasına da o kadar katkıda bulunulmuş olur.

Aile toplumun bir çekirdeği ise, bu toplum özelliklerini yitirmeden, ayakta kalmasını sağlayacak tohumlarını ailede atacak anlamına gelmektedir. Ebeveynlerin bu hususta önemli derecede dikkatli olmaları gerekir. Olaya manevi değerlerin alınmaması noktasından bakacak olursak karşımıza şöyle problemler çıkar: “Önceleri sadece aile ortamlarında görünen yozlaşma ilerleyen zamanlarda toplumun tüm kesimine yayılır. Sevgi, saygı ve güven yerine kıskançlık, ikiyüzlülük ve alay gibi kötü davranışlar ortaya çıkar. Tüm sistem çıkar ilişkileri, maddi menfaatler ve ahlaki yozlaşma üzerine kurulu hale gelir. Sadakat, adalet, şefkat ve merhamet körelince bireylerin bir arada barış, huzur ve saygı içinde yaşamaları da imkânsızlaşır.”⁶⁶ Bundan dolayı anne baba geçmişe nispetle çocuk eğitiminde ve milletini temsil ettiği konumda daha çok sorumluluk almaya mecburdur. Bu yönüyle aile kurumu toplumun en etkili şekillendiricisi ve temsilcisi konumundadır.

⁶⁵ Mehmet Zeki Aydın, *Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi*, Ankara, Nobel Yayınevi, 2009, s. 47.

⁶⁶ Aziza Ergeshkyzy, *Aile İçi Roller ve Maneviyat*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s. 19.

Manevi değerlerin etkisi ve yaşanacak alan bulması aile çeşitlerine göre de değişiklik gösterir. Söz gelimi geniş ailelerde, ataerkil ailelerde, kırsal kesimde yaşayan ailelerde, manevi değerlerin etkisi daha fazladır. Bu durum; bu çeşit ailelerde manevi değerlerin daha çok yaşam alanı bulmasından kaynaklanır. Özellikle son dönemde ülkemizde de yaygınlaşan şehirde yaşayan, anne babanın çalıştığı, tek veya iki çocuklu çekirdek ailelerde manevi değerlerle karşılaşma imkânı çok fazla olmadığı için öğrenilmesi, içselleşmesi bilinçaltına yerleşmesi ve ilerleyen dönemlerde manevi değerlerin çocuğun hayatında kabullenilmiş ve kanıksanmış bir hal alması çok güç olmaktadır. Ancak manevi değerler; bireyin hayatı anlamlandırmasına katkı sağladığı için hiçbir bireyin bundan mahrum bırakılmaması gerekmektedir. Bunun için manevi değerler adına belki de en fazla görev ailenin üzerine düşmektedir. Manevi açıdan sağlıklı bireyler yetiştirmek toplumun sağlıklı bir toplum olması açısından da, devamının sağlanması açısından da önemlidir. Özellikle son dönemde artan zararlı alışkanlıklardan kaynaklanan problemler köklerini aileden almaktadır. Daha önceleri gençler arasında kullanım alanı bulan esrar türü uyuşturucular yerini 8-9 yaşlara kadar inen bonzai türü sentetik uyuşturucu kullanımına bırakmıştır. Burada ailelere çok büyük görev düşmektedir. Bu bağlamda aile çocuğun maddi ihtiyaçlarını karşılamakla vazifesini yerine getirmiş sayılamaz. Daha küçük yaşlardan itibaren aile kültürü, kendi bedenine ve çevresine saygı duyma, sahip çıkma, vatan-millet-din-sevgisi ile donatılmaya başlama; çocuğun aile üzerindeki haklarıdır. Aile çocuğunun her açıdan sağlam, sağlıklı bir birey olarak yetişebilmesi için onu manevi değerlerden eksik bırakmamalıdır.

Modernite, zamanın değişmesi, teknolojik gelişmeler her ne kadar ailenin görevlerine yerine getirmeye karşı gibi dursalar da uygun kullanıldıkları zaman aile üzerinde birleştirici etkiye sahip olabilirler. Televizyon ve internet kanallarıyla dayatılan, hoş bir şeymiş gibi gösterilen şımarıklık, egoizm, bencillik gibi çağın hastalıkları ancak ailenin denetimi ve bunlara karşılık gelen tevazu, saygı, insan sevgisi, cömertlik gibi manevi değerlerimiz olarak nitelenen değerlerin aşılmasıyla atlatılabilir. Bugün hepimiz insani değerlere sahip olduğumuzu düşünüyor ve ortaya çıkan problemlerde hele ki bize karşı bir haksızlık yapılmışsa hemen bu değerlere sarılıyoruz, bu değerler çerçevesinde eleştirilere başlıyoruz. Çünkü bunlar bizim insan olmamızdan kaynaklı olarak özümüzde mevcut. Ancak bu değerlerin zamanın da

ortaya çıkması veya hiç çıkamayıp toplumun başına bela bir insan olunması da ailenin elindedir. Ailenin elindeki bu silahı iyi kullanması ve toplumumuzu hak ettiği yere getirecek bireyleri yetiştirme si üstüne düşen en büyük vazifedir.

3. BÖLÜM MEDYA

Medya kavramı haberleşmeyle beraber gelişen ve her dönemde farklı araçlarla yapılan iletişim ve etkileşim faaliyetlerine konu olan ortamları belirtir. Güncel tanımlara göre ise, medya; bilgiyi ileten ve içeren bütün çevreleri içine almaktadır.⁶⁷

Medya yazılı, sesli ya da görsel tüm kitle iletişim araçları, basın yayın anlamına gelmekle birlikte her türlü bilgiyi kişilere ve topluma aktaran, eğlence, bilgi ve eğitim gibi üç temel sorumluluğa sahip görsel, işitsel ve hem görsel, hem işitsel araçların tümüne medya denmektedir. Yazılı, görüntülü ve sözlü basını içeren “mass media” terimi günümüzde özetlenerek “media” olarak kullanılmaktadır. Bu genel bilgiler ışığında medya; görsel, yazılı ve sözlü olmak üzere üçe ayrılır. Yazılı medya, genellikle günlük ya da haftalık olarak düzenli ve güncel olaylara ilişkin haber, görüş ve makalelerle kamuoyunun ilgisini çeken yayınlardan oluşmaktadır. Medyanın bu kısmında gazete ön plana çıkar. Gazete, politika, ekonomi, kültür ve daha başka konularda haber ve bilgi vermek için, yorumlu ya da yorumsuz, her gün ya da belirli zaman aralıklarıyla çıkarılan yayındır. Başka bir ifadeyle gazete siyasal, ekonomik, kültürel, toplumsal vb. haberlere ilişkin bilgiler veren ya da yorum getiren günlük yayındır. Görsel medya ise yukarıda tanımlanan yazılı medyada yayınlanan haber, yorum ve makalelerin televizyon, internet gibi elektronik araçlarda gerçekleşmesi olayıdır. Sonucu olarak da sözlü basın, medya kavramının radyo vb. elektronik araçlarla meydana gelmesiyle ortaya çıkar.⁶⁸

3.1. Medyanın İşlevleri

Çoğunluk görüşüne göre, medyanın bilgilendirme, kültürel devamlılık, toplumsallaştırma, kamuoyu yaratma, eğlendirme esası üzerine beş temel işlevi vardır.⁶⁹ İlk dönem medyasının en önemli işlevi bilgilendirmeydi. O dönemki medya

⁶⁷ Mahmut Sami İşlek, *Sosyal Medyanın Tüketici Davranışlarına Etkileri: Türkiye’deki Sosyal Medya Kullanıcıları Üzerine Bir Araştırma*, Karaman, 2012, s. 25.

⁶⁸ <http://ds.anadolu.edu.tr/eKitap/MEI103U.pdf>, 19 Ağustos 2015.

⁶⁹ Nimet Önür, “Medya Etkisi,” *Sosyoloji Dergisi*, 2005, s. 291.

aracı olan gazetenin tek rolü bilgilendirmek, olan bitenden haberdar etmektir. Sonraları radyo gazetesinin bu işlevini devraldı ve müzik dinletisinin yanında saat başı haber sunumuyla bilgilendirme işlevine devam edildi. Televizyonlarda da durum pek farklı olmadı. Günümüzde de gazeteler her ne kadar başka işlevler üstlenmeye çalışsa da esas işlevleri bilgilendirmektir. Aynı şekilde halen radyo ve televizyon kanallarında saat başı ülke ve dünyadan haberler sunularak bilgilendirme işlevine devam edilmektedir. Ancak son dönemde oldukça gelişen sosyal medya kanalları düzenli işleyişi kendi içerisinde değiştirmiştir. Çünkü artık istenilen her an istenilen habere ulaşılabilmekte, an be an dünyanın bir diğer ucundaki olaydan dahi haberdar olunabilmektedir. Bu durum çoğu kez bilgi kirliliği yaratsa dahi farklı görüş açılarının değerlendirilmesi açısından zenginliktir.

Medya bir yerde kültürel devamlılığa da etki etmektedir. Şöyle ki gazetelerde ülke gündemindeki haberler verilerek toplumsal bir bilinç oluşturulmasına hizmet edilmektedir. Radyolarda kültürel değerlere uygun müziklerle kültürün önemli bir ögesi olan müzik değeri aktarılabilir. Aynı şekilde televizyonlarda kültürel değerlere uygun gösterimlerle kültürel zenginlikler elde edilebilir. Ancak ne yazık ki özellikle son dönemde medya kanallarının ülkemizdeki rolü kültürel değerlerin devam edilmesine çalışılmasının aksine kültürel yozlaşmada en büyük etkiye sahip olmaktadır. Tarafsız gazeteciliğin aksine yabancı sermayenin sözcüsü konumundaki gazeteler birçok kere sadece devleti yıkmaya yönelik siyasi propagandalara girişmiştir. Bugün birçok medya patronu medyayı haberleşme, eğlendirmeye gibi işlevlerinin dışında devleti kontrolü altına alacak bir güç şeklinde kullanmaya çalışmaktadır. Aynı şekilde çoğu kez sadece yolculuklarda dinlediğimiz radyolarda kültürümüzle alakası olmayan, dış sermaye merkezli kanallar çoğunluktadır. Yabancı radyo kanalları aynı isimle, televizyon kanallarında da olduğu gibi ülkemizde yayın yapabilmektedirler. Hele ki televizyonlar birçok aydınının da kabul ettiği gibi kültürümüze, değerlerimize en büyük zararı vermiştir. Değerlerimizle dinimizle alakası olmayan, çarpık ilişkiler üzerine kurulu televizyon dizileri kültürel yozlaşmanın baş aktörleri olmuştur. Bugün hangi diziye bakarsanız bakın başrolde mutlaka mecazi bir aşk hikayesi vardır. Evlilik dışı birlikteliklerin gayet normal olması, içki ve sigaranın günlük hayatın bir parçası olması son dönem dizilerinin en belirgin özelliklerindedir. İçki ve sigara için son dönemde ekran buzlanması

(banlama) yapılsa da halen buna yer veren diziler vardır. Eski Türk filmlerine baktığımızda bu oran daha da yüksektir. O dönemde içki ve sigaraya olan duyarsızlaşmamızın ne boyutta olduğunun, bu gün yasal düzenleme nedeniyle bu zararlı öğelerin buzlanması uygulamasıyla farkına varıyoruz. Yine ülkemizde en başından beri gösterilen okul dizileri herhangi bir biçimde pedagojik değerlendirmeden geçmemiş unsurlarla doludur. Bu tür dizilerde her zaman çalışkan saygılı öğrenciler hor görülmüş, saygısız, züppe tipli öğrenciler parlatılmış, çoğu kez de filmin ana konusu sadece öğrenci ve öğretmenlerin aşk ilişkileri olmuştur. Giyim kuşamın dahi kültürel değerlerimizle alakalı olmadığı bu tarz dizilerin bir diğer etkisi de dilimiz üzerinde olmuştur. Türkçe’de olmayan batı kaynaklı birçok sözcüğün dilimize girmesinde medya araçlarının etkisi çok fazladır. Hele ki bunun sosyal medya ayağı kültürel yozlaşmayı doruklara çıkarmıştır. Bugün “twit”, “chek inn”, “selfie” gibi sözcükler sosyal medyayı etkin olarak kullanan birçok kişinin günlük kullandığı sözcüklerin başında gelmektedir. Dilimize pelesenk olmuş “50 yıl öncesinde yazılan Türkçe eseri dahi okuyunca anlayamıyoruz” veryansınının baş sebeplerinden biri de bu medya araçlarıdır ve ilerleyen zamanlarda belki de 10 sene öncesinde yazılmış Türkçe bir eseri dahi anlamakta güçlük çekeceğiz. Çok önceleri yabancı kelime kullanmanın modernlik ve çağdaşlığın bir göstergesi olarak görülmesinin de bu yozlaşma üzerinde etkisi vardır elbette ki. Devlet bugün RTÜK eliyle ve İnternet Yasası’yla bu yozlaşmanın önüne geçmeye çalışmaktadır. Ancak bunda ne kadar başarılı olabildiği konusu tartışmalıdır. Bunun üstesinden gelmenin en etkin yollarından biri de eğitim olarak kabul edilmiş olacak ki okullarda “Medya Okur-Yazarlığı” dersi verilmeye başlanmıştır. Medya Okur-Yazarlığı müfredata uygun, hakkıyla işlendiğinde gerçekten medya ve araçları konusunda öğrencileri aydınlatacak, bilinçlendirecek etkiye sahip bir derstir. Zararı var diye medya ve kanallarını hayatımızdan çıkartıp atamayız ancak kültürel değerlere bu denli zarar vermesinin önüne geçebiliriz.

Medyanın bir diğer işlevi de toplumsallaştırmadır. Medya bireyi toplumdan haberdar olan toplumla iç içe bir birey haline getirebilme gücüne sahiptir. Haberler, televizyon programları gündemi takip etme, haberdar olama adına bu amaca hizmet etmektedir. Özellikle son dönemde artan sosyal medya sosyalleşme adına sanal da olsa yeni bir çağ açmıştır. İnsanlar artık dünyanın bir diğer ucundaki insanla dahi

tanışıp, sohbet edebilme olanağına kavuşmuştur. Ancak buradaki “sanal olma” noktası önemlidir. Haberleşme adına sanallığın herhangi bir problemi yoktur. Ancak günümüzde birçok insan karşı cinsle iletişime geçebilmek için sosyal medyada gerçek olmayan kimliklerle var olabilmektedir. Bu da elbette ki sosyalleşme adına büyük bir kayıptır. “İngiltere merkezli bir hukuk sitesi olan Divorce Online’in yapmış olduğu bir araştırmaya göre, son iki yılda açılan davalar incelendiğinde Facebook’un ayrılık nedenleri arasında yüzde 50 oranında bir etkiye sahip olduğu bilgisini ortaya koymuştur.”⁷⁰ Facebook’da tanışarak yapılan evliliklerin Facebook şifresini vermedi diye boşanmayla bitmesi çok da şaşırtıcı olmasa gerek.

Medya günümüzde en etkin silahlardan biridir. Eskiden beri en az dördüncü güç denir medya için ve bu gücü her zaman korumuştur. Medya ve yeni iletişim kanalı olan sosyal medyayı etkin olarak kullanan ülkeler dünya kamuoyunu istedikleri şekilde yönlendirebilmekte, algısal anlamda dilediğini kabul ettirebilmektedirler. Ancak Medya Takip Merkezi adı altında internette sitelerin olması ve bunların son zamanlarda oldukça rağbet görmesi medyanın haber ayağının daha çok ön plana çıktığını gösterir. Gündem eski zamanların aksine her an hepimizi ilgilendirecek haberlerle dolu gibidir. Öğrenciler, memurlar, esnaflar, emekliler vesaire her kesimden insan her an bir habere konu olabilmesinin yanında çıkan haberlerin kendisi ilgilendirme olasılığı da çok fazladır. Yine devlet işleri, ülke gündemi eskiye oranla daha şeffaf olup neredeyse herşey göz önünde yaşanır hale gelmiştir ki bu yine medya sayesinde ve daha çok yayılıp gündemde kalması da medyaya olacaktır.

Medya insanları eğlendirme ve boş zamanları değerlendirme etkisine de sahiptir. Önceleri gazetelerdeki magazin ekleri, radyolardaki zevke uygun müziklerle bunu yaparken internetle birlikte bu alanını oldukça genişletmiştir. Saatlerce sosyal medya kanallarında gezinmek artık birçok insanın farkında olmadan günlük rutini haline almıştır. İlgi alanlarına uygun sayfaların takip edilmesi hem bu doğrultuda gündemden haberdar olmayı sağlar hem de vakit geçirmek adına etki yapar. Ancak sosyal medyada haddin de fazla vakit harcamak eğlencenin zarara dönüşmesine sebebiyet verir.

⁷⁰ Güliz Uluç, *Medya ve Oryantalizm*, İstanbul, Anahtar Yayınları, 2009, s. 39.

Görüldüğü üzere medya işlevsel anlamda büyük etkilere sahiptir. Ancak bu işlevlerden faydalanırken çok dikkatli olunmalıdır. Zira faydadan çok toplumsal ölçüde büyük zararlara yol açabilme gücüne de sahiptir.

3.2. Medyanın Sosyalleşme Üzerindeki Etkileri

Medyayı toplum olarak çoğunlukla gazete ve televizyonlardan takip ettiğimiz aşikârdır. Medya ve sosyalleşme ilişkisine değineceksek; haberlerin, dizilerin, televizyon programlarının, televizyon yarışmalarının toplum üzerindeki etkilerine değinmemiz gerekir. Diziler açısından bakacak olursak; inceleme amaçlı ele alınan bir Türk polisiye dizisinin 55 bölümünün faaliyet raporunda; 411 cinayet, 152 yaralama, 137 saldırı, 147 dayak, 155 tokat, 175 kavga, 110 işkence, 3 tecavüz, 191 taciz, 145 silahlı çatışmanın gösterildiği ortaya çıkmıştır. Yine başka bir araştırmada bir çocuğun 12 yaşına kadar 13 bin 400 ölüm dâhil 101 bin şiddet olayının televizyonda izlediği ortaya konmuştur. Halkın beğenisine sunulan bu yayınların toplumun değerleriyle beklentileriyle uyuşması ailelerin ve toplumun geleceği açısından hayati öneme sahiptir. Ancak ne yazık ki rakamlar hiç iç açıcı, umut verici değildir.⁷¹ Yine Türk aile yaşamına uygun olmayan şiddeti, cinselliği, nikâhsız yaşamayı özendirilen, vatandaşların rahatsız olduğu televizyon programları hakkındaki şikâyetlerin 444 1 178 numaralı telefon ile RTÜK'e bildirilmesi aile hayatının korunması ve toplumun geleceği hususunda önemli bir adımdır. Sosyalleştirme etkisine sahip olan medya kanallarının toplumu olumsuz yönde etkileyecek yayınlarının önüne geçilmelidir. Olumsuz yönde örneklik ne kadar azalır olumsuz davranışın ortaya çıkması da o denli azalır.

Medya iyi yönetilerek bilinçli bireyler yetiştirilebilir. Medya toplumda olan biteni ortaya koymakla birlikte toplumu istediği yöne sevk etme gücüne sahiptir. Bazı medya kanallarında bilinçli olarak toplumu yozlaştırma, kültürel değerleri yok etme çabası güdülen hareket edilmektedir. Çoğu zaman da insanlar bunun farkında olmadan aslında bu çarka alet olabilmektedirler. Özellikle yeni yetişen nesil günün büyük bir bölümünü televizyon karşısında geçirmektedir. Çocuk huysuzluk çıkarmasın diye anne babalar da buna göz yummaktadır. Yapılan araştırmalar özellikle ilk dönemlerde yayımlanan çizgi filmlerin; çocuklara saldırganlık,

⁷¹http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/26/14/967997/dosyalar/2012_12/10034014_10.., 25 Eylül 2015

hoşgörüsüzlük, cinsellik gibi olumsuz durumların empoze edilmesine yönelik olduğunu göstermiştir. Şimdi denetimlerin artmasıyla bunlar biraz daha kontrol altına alınabilmiş ve bir nebze de olsa kültürümüze daha uygun, dine aykırılığı bulunmayan, toplumsal normlara uymaya teşvik edici çizgi filmlerin çekilmesi sağlanmıştır. Aynı şey diziler için de geçerlidir. Kültürümüze uygun düşen kendimizle biraz daha özleştirebileceğimiz diziler, filmler elbette ki sosyalleşmemize olumlu katkı sağlar. Bundan ötürü medya kanalları nezih, tarafsız, toplumun kültürüne uygun yayın yapmalıdırlar. Bu da toplum bilincinin oluşmasına, ortak hareket etmeye, birlik ve beraberliğin kurulup korunmasına katkı sağlar.

3.3. Sosyal Medya

Günümüzde adından sıkça söz ettiren sosyal medya, Facebook, Twitter, Google+, YouTube, LinkedIn, Myspace gibi sosyal ağlara katılımcıların yoğun ilgi göstermesiyle birlikte popüler bir hal almıştır. En genel tanımıyla sosyal medya; kullanıcıların diğer kullanıcılarla çevirim içi haber, fotoğraf, video, metin, içerik paylaşmasını sağlayan web sitelerine verilen ortak addır. Katılım ve paylaşım sosyal medyanın dayanak noktasını oluşturmaktadır.⁷²

Sosyal medya için medyanın internet ortamına geçmiş hali diyebiliriz. Televizyon, gazete, radyo gibi medya kanallarının internet üzerinden programlar ve sayfalar üzerinden okunmasına karşılık gelen sosyal medya; günümüzde birçok medya aracının birleşimi olarak daha fazla önem görmektedir. Sosyal medya; tek tek sayfalarca gazete karıştırmak, saat başı haber beklemek yerine aynı bilgiyi çok daha rahat ve ekonomik biçimde elde etmeye karşılık gelmektedir.

3.3.1. Türkiye’de Sosyal Medya

Gerçekleştirilen bir konferansta Ulusal İnternet Çalışma Grubu sözcüsü Nilüfer Timisi, Türkiye’deki internet kullanım oranlarına değindikten sonra Türkiye’de 1980 sonrasında başlayan ve 1990’lı yıllarda etkisini gösteren telekomünikasyon alanındaki yeniliklere değinmiştir. İnternet ile ilgili düzenlemelerde rekabetin desteklenmesi, sınırların kaldırılması, yerel pazarın düzenlenmesi ve de evrensel hizmet anlayışının esas alındığını belirten Timisi,

⁷² Ali Büyükaslan, “*Sosyalleşen Birey*” *Sosyal Medya Araştırmaları*, Konya, Çizgi Yayınları, 2013, s. 74.

pazarın özel sektöre açılması ile Ulaştırma Bakanlığı, özel sektörün internet servis sağlayıcıları, sivil toplum örgütleri başta olmak üzere çok sayıda aktörden söz edilmeye başlandığını söylemiştir. Türk Telekom'un PTT'den ayrılması ve 2000 yılında Telekomünikasyon Kurumu'nun kurulması Timisi'ye göre internet alanındaki düzenlemelerde önemli birer dönüm noktasıdır. RTÜK yasa değişikliği ve internet yayıncılığının basın yasası esasına tabi tutulması, Basın Kanunu'nun internete uygulanması ve Haberleşme Yüksek Kurulu'nun belirleyiciliği Türkiye'de internetin sıkı bir devlet kontrolüne tabi tutulduğunu göstermektedir. Timisi, Türkiye'nin yalnızca internet değil medyayı kapsayan tüm alanlarda düzenlemeler konusunda yolun başında olduğunu söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.⁷³

Sosyal medyanın ülkemizdeki gelişim seyri incelendiğinde; 1999 yılında sosyal paylaşım adına ilk önemli adım olarak “Ekşi Sözlük”ün kurulduğu görülmektedir. Bu sözlüğe üye olan kişiler aralarında belirledikleri ana başlıklar altında tanımlamalar ve görüşler yazarak hem sözlüğü geliştirmeye hem de bilgi paylaşım ağını sıkılaştırmaya başlamışlardır. İlk dönemlerinde kendi halinde mütevazı bir sosyal paylaşım ağı olan Ekşi Sözlük'ün zamanla popülaritesi arttı ve üyelerin girdiği bilgiler ülke çapında tartışılmaya başlandı. Ünlülerin zaman zaman haklarında yazılanlardan şikâyetçi olması “reklamın kötüsü olmaz” felsefesinin yansıması gibi görüldü ve sözlükte yazılanların televizyonda belli programlara taşınması ile sözlükte hakkında yazı yazılan ünlüler ve markaların itibarını belirlemeye başlayınca sözlüğe ilgi de doğal olarak artmaya başladı. Daha sonra sosyal ağda birçok çok sözlük kurulmuştur. Bunların başında Uludağ Sözlük ve İTÜ Sözlük gelmektedir. Nihayet 2009 yılında kurulan İnci Sözlük, bu alanda kendi tarzını oluşturarak yepyeni tartışmaları başlatmıştır. Bu sözlük başlangıçta çok küçük bir kitleye sahipti. Ancak üye kitlesinin aktif oluşu, televizyonu kullanması ve içeriğinin müstehcen ve argo jargonu nedeniyle sözlük, çok kısa sürede sosyal medya kullanıcılarının dikkatini çekmeyi başarmış ve belli başlı sosyal medya sözlükleri arasında yer almıştır. Bu yıllardan sonra sözlükler sosyal paylaşım sitelerinin önemli bir aracı haline gelmişlerdir. 2004 yılı sosyal medya açısından kelimenin tam anlamıyla bir dönüm noktası olmuştur. Resim paylaşma ağı olan Flickr bu yıl içerisinde faaliyete geçmiş ve oldukça popüler olmuştur. Artık sosyal paylaşımın

⁷³ Emek Çaylı, *Medya Politikaları Konferansı*, İstanbul, 2002.

sadece sohbet üzerine olmadığı, insanların resim, fotoğraf gibi materyalleri de paylaşabileceği kanıtlanmıştır. Oldukça başarılı bir proje olarak Flickr sosyal medya tarihine adını yazdırdıktan sonra, Mark Zuckerberg tarafından Facebook yayına sokulmuştur. İlk başlarda tek bir üniversite için kullanımda olan site, zamanla başka üniversitelere de yayıldı. Facebook’u kullanan herkes memnun kalıyor, sitenin bu şöhretini duyan tüm internet kullanıcıları da, Facebook’un bir an önce kendi okulları için çalışmalar yapmasını beklemişlerdir. Ancak Facebook beklenenden daha büyük bir hamle yapmış ve sadece üniversitelere değil tüm dünyaya açılmıştır. Gerek alt yapısı gerekse kullandığı teknoloji bakımından, o günkü rakiplerine göre tartışılmaz seviyede başarılı olan site hızla dünyaya yayılmaya başlamış ve bilgisayar diliyle kullanışlı bir “ara yüz”e sahip olması, internet kullanıcılarını kendisine çekmiştir. Ülkemizde 2008 yılında gündeme oturan Facebook, kullanıcılar için artık bir zorunluluk haline gelmeye başlamıştır. 2006 yılında kurulan YouTube’da sosyal paylaşım mecrasının video ayağını oluşturarak, bu alana çok büyük bir katkı yapmıştır. Ardından Google tarafından satın alınan site, oldukça geliştirilerek başladığı günden bu yana dünyanın en popüler video platformu olmayı başarmıştır. Yine 2006 yılında hayatımıza giren mikro blog sitesi Twitter, kısa zamanda kendi kültürünü oluşturmuş ve bununla kalmayarak kendi ünlülerini de yaratmıştır.⁷⁴ Bunların Türkiye’de kullanıcı bulması çok zor olmamış ve sonuçta Türkiye şu anda yapılan araştırmalarda sosyal medya kullanımında Türkiye’nin, Brezilya, Rusya, Endonezya, Hindistan ve İngiltere’yi geride bırakarak ABD’nin ardından ikinci sırada yer aldığı belirtilmektedir. Twitter’da dünya birincisi olan Türkiye, Foursquare’de de ikinci sıradadır.⁷⁵ 2005 yılından bu yana hızla gelişen internet üzerinden alışveriş imkânı sağlayan e-ticaret siteleri Türkiye’de 2011 yılından bu yana hızla ivme kat etmiştir. 2008 yılında kurulan Markafoni ve Trendyol 2011’de Türkiye serüvenine başladı ve e-ticarete mevcut payın en büyüğünü aldı.⁷⁶ 2012 yılı ikinci çeyreği itibariyle Türkiye’deki toplam internet abone sayısı 18,30 milyonu geçti. 2012 yılının ikinci çeyreğinde toplam internet aboneliğinde, bir önceki üç aylık döneme göre %10,2 artış gerçekleşmiş olup; fiber, kablo ve özellikle mobil internet abonelerinin artmasıyla birlikte internet abone sayılarındaki genel artış eğilimi de devam etmiştir.

⁷⁴ Ahmet Çile, Sosyal Medya Tarihçesi, 12.10. 2012. <http://sosyaling.com/sosyal-medya-tarihcesi/> 2 Ekim 2015.

⁷⁵ www.ntvmsnbc.com, 10 Ekim 2015.

⁷⁶ Utku Bavlu, *Sosyal Medyanın İnanılmaz Cazibesi*, İstanbul, Zorlu Yayınları, 2012, s. 124.

Toplam internet abone sayısının yıllık büyüme oranı ise %65,9 olarak gerçekleşti.⁷⁷ Özellikle son yıllarda akıllı telefonların artması ve 3G ile başlayan internet hızının artık 5G'ye çıkarılmasıyla birlikte sosyal medya kanalları daha fazla kullanıcı bulmaya ve kullanıcıların internette daha vakit geçirmesine sebep olmuştur.

İstatistiklerde de görüldüğü üzere internetin ve sosyal medyanın Türkiye'ye girişi her ne kadar Avrupa'ya oranla geç bir tarihte olmuşsa da mevcut durumda bir hayli fazla kullanıcı elde etmiş durumdadır. Bunda hem hızla gelişen lojistik alt yapı, hem de hızla artan kullanımı çok basit olan teknolojik araçlar etkili olmuştur. Globalleşme ile birlikte insanların yeni çıkan gelişmelerden daha hızlı haberdar olması, üretici firmaların her gün yeni bir üst model, sürüm çıkarmaları bireyleri alım gücü ve kullanım becerisi olmasa dahi bu araçlara yönlendirmiştir.

3.4. Medyanın Kullanım Alanları, Yaygınlığı ve Etkililiği

Türkiye'de medya araçlarından televizyon izleme oranlarına bakıldığında % 94 gibi büyük bir oran olduğu görülmektedir.⁷⁸ Buna yerel gazeteleri de eklersek büyük bir kitle ortaya çıkacaktır. Ayrıca bu gazetelerle dolaylı etkileşime geçenler de hesaba katıldığında Türkiye'nin büyük çoğunluğunun gazetelerle her an etkileşim içinde olduğu görülecektir. Bunun dışında günlük dergi tirajı yaklaşık 125 bin civarındadır. 110 bini aşkın kişi de her gün radyoyla etkileşim içindedir. Bu bilgiler ışığında Türkiye'de hatırı sayılır bir çoğunluğun medya araçlarıyla sürekli etkileşim içinde olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu araçların insanları etkilediği ve insanların birçok bilgiyi, davranışı ve olayı öğrenmelerine katkı sağladığı söylenebilir.⁷⁹

Özellikle sosyal medyanın topluma sunduğu imkanlar, kullanıcıları bilgiyi arama ve dağıtık içerikler arasında bağlantılar kurmaları konusunda cesaretlendirme anlamında zihinsel ve fikirselle olarak büyük değişiklikler yaratmıştır. Sosyal medya, yarattığı katılım kültürüyle, geçmişteki pasif medya izleyiciliğinin tam tersi yönde bir özellik sunmaktadır. Televizyon ve radyoda pasif takipçilikten sonra gelen katılıma dayalı bu yeni oluşum bu özelliği dolayısıyla bir anda çok sayıda kullanıcıya ulaşmayı başarmıştır. Medya içeriğinin, farklı medya sistemleri arasındaki

⁷⁷ Ali Bozkurt, *Sosyal Medya Rüzgarı*, İstanbul, Bilişim Yayınları, 2013, s. 91.

⁷⁸ http://meb.gov.tr/earged/earged/TV_izleme.pdf, 20Ekim 2015.

⁷⁹ Vahit Yıldız, "Bir Sosyal Öğrenme Aracı Olarak Medya ve Ahlaki Gelişim Kuramları Açısından Medya Okuryazarlığına Eleştirel Bir Bakış," *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, S. 3, 2011, s. 12-18.

sirkülasyonu, büyük oranda kullanıcıların aktif katılımlarına dayanmaktadır. Farklı rollere sahip medya üreticileri ve tüketiciler, yeni medyanın sunmakta olduğu özellikler nedeniyle, günümüzde birbirleriyle etkileşen, haberleşen, bir arada olmasa da birlikte hareke edebilen katılımcılar haline gelmişlerdir. Günümüz dünyasında her geçtikçe gündelik yaşamımızın hemen her yönünde yaygın şekilde kullanım pratikleri bulunan, gündelik yaşam pratiklerini hazırlayan, toplumsal yaşamın birtakım gerekleri nedeniyle kullanıcı sayısı ve yoğunluğu giderek artan tüm dijital teknolojileri yeni medya başlığı altında toplanabilmektedir. Bilgisayar temelli medyanın günümüzde sıklıkla kullanılması ve yeni medyanın temelde bilgiyi seçme, şekillendirme ve manipüle etme konusunda bir araç olması, genel olarak kültürün yeniden şekillendirilmesi konusunda da etkili olmaktadır.⁸⁰

Günümüz şartlarında medya ve sosyal medya iletişimden eğitime, ekonomiden politikaya akla gelebilecek her alana nüfuz etmiş bulunmaktadır. Çocuk denecek yaşta bireylerden tutun da politikacılar, dev şirketlere varana kadar herkes artık kendince sosyal medya denilen bu büyülü dünyaya giriş yapmış bulunmaktadır. Bu durum çok kısa bir süre zarfında olmakla birlikte etkisini uzun süre artırarak devam edecek gibi görünmektedir. Yapılan bir araştırma internet kullanımının hangi alanlarda olduğu konusunu gözler önüne seriyor;⁸¹

Etkinlik	Harcanan Zamanın (%)
Toplam internet kullanımı	100.0%
Anlık mesajlaşma (MSN, Gtalk, vb..)	%25.9
Sosyal Ağlar (Facebook, Friend Feed, Twitter, Forum alanları, vb..)	%9.9
Oyun	%6.9
E-posta	%4.6
Haber/Bilgi	%4.1
Multimedya	%2.7
Arama	%2.5
Gazete	%2.3
Diğer	%41.3

⁸⁰N.Gizem Koçak, “Bireylerin Sosyal Medya Kullanım Davranışlarının ve Motivasyonlarının Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Bağlamında İncelenmesi:Eskişehir’de Bir Uygulama,” *Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2012, s. 24.

⁸¹ERCÜMENT BÜYÜKŞENER, *Türkiye’de Sosyal Ağların Yeri ve Sosyal Medyaya Bakış*, İstanbul, Hayal Akademisi, 2013, s. 3.

Görüldüğü gibi internet kullanımında en büyük payı haberleşme almaktadır. Sonrasında gelen oyun, e-posta, haber gibi diğer kullanımlar da artık sosyal medya ağları üzerinden yapılmaya başlandı ve kullanıcıları giderek artmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2014 yılına ait “Hane halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması” sonuçlarına göre 2014 yılında 16-74 yaş grubundaki bireylerde internet kullanımı %47.4’ten %48.9’a yükseldi. Bununla birlikte 2013 yılında %48,7 olan bilgisayar kullanımı da %49.9’a çıktı. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre internet kullanımı %59,3 orana sahip erkeklerde daha yaygın. Raporda kadınların ise %38,7’sinin internet kullandığı ifade ediliyor. Verilerde internet kullanımının kırsal yerlerde halen %28 seviyesine seyrettiği görülürken İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) Düzey-1’e göre bilgisayar ve İnternet kullanımının en yüksek olduğu bölge olarak %62,1 ve %61,4 oranları ile İstanbul öne çıkıyor. Rapora göre bilgisayar ve İnternet kullanım oranlarının en yüksek olduğu yaş grubu 16-24. 2013 yılının ilk üç ayında 16-74 yaş grubundaki tüm bireylerin %39,5’i interneti düzenli olarak (hemen her gün veya haftada en az bir defa) kullanırken, internet kullanan bireyler arasında bu oran %91,6 olarak tespit edilmiş.⁸² Türkiye bu değerlerle dünya üzerinde sosyal medyadan paylaşım yapan ülkeler listesinde Avrupa’da 2. Tüm dünya ülkeleri sıralamasında ise 5. sırada bulunmaktadır.

Medya ve yeni medya olarak adlandırılan sosyal medya gün geçtikçe etkililiğini artırmaktadır. Küresel devlerden biri olan Ford Motor Company’nin müdürü olan Scott Monthy Erich Qualman (2013) “Socialnomics:How Social MedyaTransforms the Way We Live and Do Business” adlı kitabına yazdığı önsözde bu konuda çarpıcı açıklamalarda bulunmaktadır. Monthy’nin açıklamalarına göre iş dünyası sosyal medyaya girmek için milyonlarca dolarlık yatırım yapmakta ve reklamlar hazırlamaktadır. Pepsi de bunlardan biri olup 20 yıldır ilk kez Super Bowl reklamına milyonları harcamıştır. Ford Company pazarlama bütçesinin yüzde yirmi beşi, dijital ve sosyal medyaya ayrılmıştır. Bu değişim, sadece iş dünyasında yaşanmamakta politika dünyası da sosyal medyanın paylaşıma açık etkisini

⁸² www.sosyalmedya.com/tuik-2013-hanehalki-kullanim-arastirmasi, 25 Ekim 2015.

görmektedir. Obama'nın kampanya örneği, muhafazakârların Twitter'daki Hashtag TCOT hareketi ile Çay Partisi hareketinin akışını sağlamıştır. Bu örneklerde de görüleceği gibi internetin dünyası fırsatlar ve ölçeklerin dünyasıdır. Bunu iş hayatı da bizzat yaşamaktadır. İngiltere de BBC yönetimi, sosyal medyayı etkin olarak kullanamayan elemanlarının artık mesleklerini etkin olarak yapamadıklarına inanmaktadır. İran hükümeti tüm iletişim kanallarını kapattığı zaman ülkede bir dönüşüm yaşandığını bütün dünya Twitter aracılığıyla öğrendi. Sellerden yangınlara bütün felaketler, terörist saldırıları, depremler, ana akım medyadan çok önce sosyal medya da yazıldı, işlendi. Hudson nehrindeki ABA Havayolu uçağının ilk fotoğrafı ilk kez Twitter'da yayımlandı.⁸³

İnternet ve sosyal medya muhalif kesimler için de birçok şeyi kolaylaştırmış, haberleşme, toplanma, metinlerin dolaşımı, organizasyon planlama gibi sorunları sorun olmaktan çıkarmıştır. Bu teknolojilerin olanakları herkes için geçerlidir. Nitekim ülkemizdeki Gezi Olaylarında sosyal medyanın haberleşmede sağladığı kolaylık ortadadır. Sosyal medyadaki ileti, video, fotoğraf ya da ses kayıtları o kadar hızlı ve kolay yayılabilmektedir ki kimse bunu denetleyememekte ve önüne geçememektedir. İletiyi ilk yükleyen bile, bunun nereye kime, hangi gruplara, hangi kurumlara gideceğini asla bilememekte ve dolayısıyla bunun sonuçları kestirilememektedir.

Günümüzde internetin olanakları mobil cihazlarla sosyal medyaya girilebilmesi ile etkinliğini katlayarak artırmış bulunmaktadır. Mobil cihazların bireyle birlikte her yere taşınabilmesi ve internetle yapılabilen işlemlerin çoğunun yapılabilmesi, bu teknolojilerin dünyanın her yerinde Ortadoğu ve Afrika'da bile çığınca büyümesine neden olmaktadır. Ortaya çıkan bu yeni medyanın içerikleri minimize edip sindirilebilir hale getirmesi bu teknolojileri adeta geleneksel medya karşısında özerkleştirmektedir. Zaten ana akım medyadaki pek çok konu, dizi tartışma ya da haber Twitter gibi sosyal medyalarda gündeme taşınmakta ve büyümektedir. Yani sosyal medya artık geleneksel medyanın ana gündem konularından birini oluşturmaktadır. Bu sadece getirdiği yenilikler ya da olanaklar

⁸³ Büyükaslan, s. 23.

anlamında değil, habere ulaşmadaki hızlilik, çoğaltma, büyütme, abartı, katılım oranları gibi pek çok konu için de geçerliliğini sürdürmektedir.⁸⁴

Görüldüğü üzere medya ve sosyal medya artık hayatın hemen hemen her alanına el atmış, sanal ortamdaki çıkıp gerçek hayatta devletleri peşinden sürükleyecek güce erişmiştir. Her ne kadar bilgi karmaşasına sebebiyet verme, insanlar arası ilişkileri olumsuz etkileme gibi olumsuz yönleri olsa da mevcut durumda dünyada ve ülkemizde birçok birey için vazgeçilmez konumdadır.

3.5. Medyanın Sosyalleşme Üzerindeki Etkileri

Yoğun olarak 20. yüzyılın olguları olan medyanın toplumsallaşma sürecinde önemli bir yeri vardır. Bireyin gerek çocukluk ve ergenlik, gerekse yetişkinlik durumlarında, bu kanallarla da toplumsallaştığı artık onanan bir durumdur. Yetişkin bireyin toplumsallaşma sürecinde birçok etmenin yeri vardır. Bu etmenleri, yüz yüze ilişkilerin sık olarak yer aldığı ve aile, okul, arkadaş-yaşıt gibi kümelerin oluşturduğu ve önemlerinden ötürü birincil küme olarak adlandırılan etmenler ile yüz yüze ilişkilerin yer almadığı ve ilişkilerin fazla yoğun olmadığı, bireyin işi, ilgisi, beğenisi sonucu ilişkide bulunma durumunda kaldığı, oldukça geniş ikincil kümeler olarak iki ana kümede toplayabiliriz. Bu kümelerden birincil kümeler, daha çok çocukluk ve ergenlik dönemlerinde etkin iken, ikincil kümeler yetişkinlik döneminde etkisini göstermektedirler. Son yılların olgusu olan kitle iletişim araçları ise, kendine özgü özelliklerinden ötürü, birincil ve ikincil kümeler içerisinde tam olarak yer almayan, bunların dışında, ancak bu yollarla toplumsallaşmaya yardımcı etmenler olarak alınmaktadır.⁸⁵

Sosyal medya kullanımı ile ilgili olarak pek çok araştırma yapılmıştır. Bunlardan biri de araştırmacı Fuchs ve arkadaşlarına aittir. Fuchs ve arkadaşlarının yaptıkları araştırmanın sonuçlarına göre sosyal medyayı kullanan öğrencilerin yüzde 59.1'i sosyal ilişki yönetiminde sosyal medyayı önemli bir avantaj olarak görmektedir. Onlara göre sosyal medya adeta bir sosyal ortam işlevi görmektedir. O halde kullanıcıların; sosyal medyayı, risklerine rağmen neden hala kullanmalarını nasıl

⁸⁴ Işıl Zeybek, *İnternet Mucizesi Olarak Yaşam Alanı Bulan Sanal Benliklerin Önlenebilir Yükselişi!*, İstanbul, Anahtar Yayınları, 2012, s. 276.

⁸⁵ Aysel Aziz, *“Toplumsallaşma ve Kitleli İletişim”*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınları, No:2, 1982, s. 20.

açıklanabilir? İletişim ve gözetim, sosyal network platformlarının ikili karşıt özelliğidir. Öğrenciler ve gençler riski görseller de kullanımı sürdürmektedir; çünkü potansiyel avantajlar dezavantajların önüne geçmektedir. Kullanıcılar aptal, cahil, bilgisiz ya da eleştirisi olmayan insanlar da değildir. Aksine risklerin farkındalığı bu grupta hayli yüksektir.(%55.7) Çünkü gençler sosyal medyayı kullanmadıklarında ilişkileri ve yeni fırsatları kaçırmaktan korkmaktadırlar. Özellikle genç kuşaklar için bu büyük bir önem taşır. İletişim fırsatları ile gözetim riski arasındaki bu ikili çelişkinin hayati etkisi şu olabilir: Alternatif sosyal siteler. Facebook ve MySpace gibi sayfalar öyle büyüdüler ki, çoğu insan için artık kültürel bir gerekliliğe dönüştüler. Gerçek şu ki gözetim tehlikesine rağmen gençler, öğrenciler sosyal medya yoluyla alternatif platformlar kazanmakta, bunları öğrendikçe, gözetimin tehlikesini minimize etmektedirler.⁸⁶

Fuchs ve arkadaşlarının yaptığı bu araştırmanın sonuçlarına göre sosyal medya çok önemli bir sosyalleşme aracıdır. Gözetim riski onun ikinci ve karşıt özelliğidir. Fakat bu zıtlık, kullanıcıların sosyal medyayı kullanarak edindikleri yeni arkadaşlar, yeni bilgiler, yeni alanlar, yeni iş fırsatları ve yenedünyalar olgusu gündeme gelince bertaraf edilmekte, kabullenilmesi kolaylaştıkça yararlarının daha fazla olarak görülmesi gözetlenme riskine girmeyi ve sosyal medyayı kullanmayı sürdürmeyi beraberinde getirmektedir.

Sosyal medyanın, günümüzde sosyalleşmenin önemli bir aracı ve ortamı rolüne sahip olması savı, yeni tartışmalara açık bir potansiyele sahiptir. Aslında insan tarih boyunca, özellikle ilk çağlarda olmakla birlikte sosyal bir varlık olarak doğada bulunmuştur. Ama günümüzdeki sosyalizasyonu, sosyalleşme süreçlerini ve biçimlerini eski evrelerle karşılaştırmak olanaksızdır. Günümüzde bu süreç oldukça karmaşık, çeşitli ve geniş çaplı bir nitelik göstermektedir. Çok kısa ya da uzun ömürlü ama derinlikten uzak oluşabilmektedir. Yabancılaşma olgusunun varlığı da süreci her anlamda değiştirmektedir. Modern dönemle birlikte arkadaş, akraba, meslektaş, komşu ya da yabancılardan oluşan sosyal çevre çeşitlilik anlamında zenginleşirken, yabancılaşmanın yoğunluk derecesine göre son derece yüzeysel ve

⁸⁶ Büyükaslan, s. 35.

gelip geçici olabilmektedir. Ayrıca bireyselleşme sorunları modern dönemle birlikte yeni boyutlar kazandıkça bireysel akıl ya da bağımsız zekâ, sosyalleşme süreçlerinde aktif özne olarak rol üstlenebilmektedir. Sosyalleşme yetisi, sosyal sezgi ve beceri bireyin sahip olduğu her türlü potansiyele göre şekillenip, esnek düşünme yeteneği sosyal aidiyet ya da sosyal uzlaşma süreçlerini besleyip güçlendirebilmektedir. Bu konuda internet ve sosyal medya birçok uzman ya da kullanıcı için önemli bir sosyalleşme aracı ve ortamı olarak umutla karşılanmaktadır.

Sosyal medyada yoğun olarak kullanılan ‘sohbet’ de basit bir iş birliği biçimi olarak e-posta ile mesajlarla, görüntü gönderme ile veri paylaşımları ile bir grup ya da topluluk duygusunu canlandırmaya başladı ve tabii ki bir sorunu da beraberinde getirdi. Çünkü çevrimiçi sohbetler kolaylıkla hakaret, tehdit ya da küfre dönüşebilme potansiyeline sahip bulunmaktadır.⁸⁷ Sosyal medya ilişkileri her ne kadar sanal da olsa 21. yüzyılda daha da yalnızlaşan insanlara umut ışığı olmaktadır. Olumsuz sonuçları tüm kullanıcılar tarafından bilindiği halde özellikle sosyal medya üzerinden açılan arkadaşlık sayfalarına ilgiyi azaltmamıştır. Aksine evlilik üzerine dahi kurulu birçok sosyal medya kanalı vardır ve bunlar çok fazla ilgi görmektedir. Televizyonlardaki evlilik programlarının her geçen gün artması da bu doğrultudadır. Yine de bireyler özellikle sosyalleşme aracı olarak sosyal medyayı kullanırken çok dikkatli olmalıdırlar. Aksi takdirde bu tarz sanal ilişkiler çok büyük zararlara yol açabilmektedir.

3.6. Medya ve Manevi Değer

Manevi değerler, herhangi bir toplumda oluşmuş olan, ortak olarak kabul edilen, düşüncelerin ve kuralların uygulama şekillerini yansıtan ölçütlerin tamamıdır. Büyük çoğunlukla kabul edilmeye, ahlaka ve inançlara dayanmaktadır. Manevi değerler, toplumların tarihsel süreç içindeki gelişimlerinden oluşur. Fert manevi değerleri, içinde var olduğu kendini bildiği toplumda hazır şekilde bulur. Değerler, bir toplum içindeki fertler ve gruplar tarafından özümseyen, değerli kabul edilen düşünceler, kurallar, uygulamalar ve maddi unsurlardan oluştuğundan; maddi ve manevi niteliklere de sahiptirler. Toplumsal değerler, fertlere doğruyu yanlış, iyiyi kötüyü, güzeli çirkini ve neyin adaletli olduğu konusunda genel sonuçlara varma

⁸⁷ Büyükaslan, s. 36-39.

olanağını tanımaktadırlar.⁸⁸ İşte medya belirtilen tüm bu değerleri etkileme ve hatta değiştirme gücüne sahiptir. İnternetin yaygınlaşmadan önceki dönemlerinde medya kanalları olan televizyon ve gazeteler bu gücü manevi değerler hususunda çoğunlukla olumsuz yönde kullanmışlardır. Başlangıçta yayımlanan ve günümüzde halen bazı kanallarda gösterilen sinema filmlerinde özellikle manevi değerler kurtulması gereken, geride kalmışlığı cahilliği sembolize eden şeyler olarak ön plana çıkmıştır. Manevi değerlere sahip karakterler gerici olarak gösterilmiştir. Tefeci hacı, şarapçı hafız, üçkâğıtçı imam gibi tiplerle şahıslar üzerinden dini değerler aşağılanmıştır. Birçoğu dini kökenli olan manevi değerlerimiz de beraberinde ayaklar altına alınmıştır. Halen bazı insanların bilinçaltında olan dini hassasiyete sahip, manevi değerlere sahip çıkan ve günlük hayatını bu yönde ikame ettiren insanlara karşı olan olumsuz tavır ve düşünceler üzerinde medyanın bu etkisi de söz konusu olmaktadır.

Medya günümüzde birçok temel ilişkinin kaynağı, halkın duygularını yansıttığı tezinden hareketle halkın sesi olduğunu savunmaktadır. Bu argüman medyaya evrensel temel ahlaki kurallara olsun referansını yerel değerlerden alan ahlaki kurallara olsun uymak gibi önemli bir sorumluluk yüklemektedir. “Her an her dakika herkese her konuda akıl öğretene” bir kavramın düzenlenmesine ilişkin kaygı ve çabalar, elbette çok önemli olduğu gibi çok da zordur. Bu bağlamda ortaya çıkan medya ahlaki kavramı; medyanın, bütün kesimlere olmasa da, birçoğuna, daha iyi hizmet sunmasını sağlamak amacıyla tercihen medya kullanıcılarıyla anlaşma içerisinde meslek üyeleri tarafından belirlenmiş bir dizi ilke ve kurallar içerir. Bu ahlaki ilkeler, hangi eylemlerin iyi (ya da daha iyi) olduğunu, hangi uygulamalardan kaçınmak gerektiğini belirterek bireylere yol gösterirler.⁸⁹ Medyanın işlevlerini yerine getirirken bu kurallara uygun hareket etmesi gerekir. Örneğin; televizyon kanallarında etik kurallarına uygun olmayan, maddi ve manevi değerlere aykırı yayın yaptıkları durumlarda RTÜK tarafından hemen uyarı alırlar. Durum devam ederse de yayın durdurma, para cezası gibi yaptırımlarla karşı karşıya kalırlar.

Sanal bir dünya olarak medya, aile yapısından, toplum değer ve yargılarından ve en önemlisi toplumsal gerçeklerden uzaklaşmış, kullanıcıların hizmetinde bir araç

⁸⁸ Yılmaz Ceylan, “Toplumsal Değerler ve Medya Etiği,” *DÜSBED*, Nisan, 2012, s. 53.

⁸⁹ Ceylan, s. 51.

haline gelmiştir. Baudrillarda göre, gerçeklik ilkesinin ortadan kaybolması, yeni bir gerçeklik anlayışına yol açmak yerine, görüntüler üzerine kurulu bütünsel bir gerçeklik (simülasyon evreni, sanal bir evren) evrenini oluşmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla ilkesinden yoksun bir gerçekliğin, gerçeklik olarak algılanması mümkün görünmemektedir. Medya; imge, gösterge ve kodları yeniden üreten simülasyon makinesi olarak da değerlendirilmektedir. Gerçeğin tüm göstergelerine sahip olmasına rağmen, gerçeğin kendisi olmayandır. Kitle iletişim araçları toplumsal alanda çok etkilidir. Yeni medya yoluyla gelişen bu kitle iletişim araçları, temel sosyal becerilerimizi, sosyal başarılarımızı ya da başarısızlıklarımızı güçlendirmekte ve yaygınlaştırmaktadır. Mevcut toplumsal düzeni de değiştirme gücüne sahip olan bu iletişim araçları, makul bir vaat ve ilgi çekici mesajlarla kitlenin katılımını sağlamakta ve yönlendirmektedir. Rus yönetmen Vertov'un 1923'te yazdığı makalede kamera dillenmekte ve insanlara şöyle seslenmektedir: "Ben bir gözüm. Mekanik bir göz. Ben, makine, size ancak benim görebileceğim bir dünyayı açıyorum... zaman ve yer sınırlamalarından kurtulmuşum; evrenin her bir noktasını, bütün noktalarını, nerde olmalarını istiyorsam ona göre düzenliyorum. Benim yolum, dünyanın yepyeni bir biçimde algılanmasına giden heyecanlı bir yoldur. Böylece size bilinmeyen bir dünyayı açıyorum."⁹⁰ Bize bu şekilde bilmediğimiz bir dünyanın kapılarını açan medyada yapılan yayınların gerçek hayatta karşılığı olmayan muhayyel şeyler olması, toplumu ayakta tutan toplumsal değerlerin yozlaşmasına sebep olmaktadır.

Medya kanallarından belki de en önemlisi olan internet ve araçlarının manevi değerler üzerindeki etkisini de ciddi olarak ele almamız gerekir. İnternet son 20 yılda büyük ivme kat etmiş ve bugün birçoğumuzun hayatının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Tüm hayatımızı hem olumlu hem de olumsuz etkilediği gibi manevi değerlerimiz üzerinde de etki etmiştir. Kısmi olarak bu değerlerin yaygınlaşmasını, ulaşılabilir olmasını sağlasa da internetin manevi değerleri yozlaştırdığı artık kabul gören bir gerçektir. Özellikle çok sayıda kullanıcıya sahip olan Facebook, Twitter gibi araçlar ortak bilinç oluşmasına etki eder. Daha önce de söz ettiğimiz gibi

⁹⁰ İrfan Ertuğrul - Nuray Keskin, *İnternetin Türkçe'nin Kullanımında ve Toplum-Birey Yapısının Değişimindeki Rolü*, Kıbrıs, Gazimagusa-Kıbrıs, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Bilgisayar ve Teknoloji Yüksek Okulu Mesleki Eğitim Sempozyumu Sunusu, 2012, s. 79.

insanların belli değerler etrafında birleşmesini, kimi zaman ayaklanmasını dahi sağlayıcı etkiye sahiptir. Manevi değerler de bu etkilerden nasibini almış.

Bilinçsizce kullanılmakta olan anlık ileti programlarında, iletileri yazan kişiler birbirlerine sahip olmadıkları meslekleri ve sosyal durumları, küfürlü argo kelimeleri, her an cinsellikle karşılaşabilme, tanımadıkları kişilerle rahat bir şekilde normal hayatta olmayan şeyleri konuşmalarına fırsat tanıdığından büyük problemlere yol açmaktadır. Ayrıca kullanılan anlık iletiler sonu kötüye gidebilecek arkadaşlıkların da kurulmasına uygun zemin hazırlamaktadır. Abartmanın son noktası olarak günümüz dünyasında sanal evliliklerin bile söz konusu olduğu görülmektedir. Daha çok çocuk kullanıcılar bu programlarda karşılarında arkadaşları olduklarını düşündükleri kişilere telefon numarası, şifre, kredi kartı vb. birçok bilgiyi de farkında olmadan aktarabilmektedir.⁹¹ İnternette dolaşan bir kişi ister çocuk, ister yetişkin olsun her an uygunsuz bir görüntü ile karşılaşabilir. Bunun için herhangi bir biçimde cinsel içerikli sitelere girmeye ya da arama yapmaya bile gerek olmadan uygunsuz içerikli görüntülerle karşılaşılabilir. İlginç bulunan her şeyin paylaşıldığı internet ortamında belki büyükler kısmen kontrol edebilmekte fakat çocuklar rahatlıkla şiddet ve vahşet içerikli oyun, görüntü ve videolara ulaşabilmektedir. Şiddeti çocukların gözünde normalleştiren içerikler onların davranışlarını da bu yönde etkiler. Çocukların internet üzerinden alışveriş konusundaki tecrübe ve bilgi eksikliği onları dolandırıcıların ağına kolayca düşürür. Kişisel bilgilerini yabancılarla paylaşan çocukları bekleyen en büyük tehlike ise sanal taciz ve şantajdır. Elde ettiği kişisel bilgilerle çocuğa istediğini yaptıran sanal zorbalılar yakın zamanda pek çok intihara sebep olmuştur. Hırsızlık, şantaj, korkutmak ve hatta çocuk kaçırmak siber tacizcilerin en bilinen olaylardandır. Elbette ki bunların manevi değerlerimize değil insani yaşayışa dahi uyun olduğunu söyleyemeyiz.

İnternet gibi birçok kişinin hayatına tamamıyla nüfuz etmiş bir teknolojinin getirdiklerini olumsuzluklarla sınırlandıramayız elbette ki. Atılan tek bir cümlelik twit bile yüzbinlerce kişiye sokağa dökme gücüne sahipken onu maddi ve manevi değerlerimize tamamıyla ters diye de bir kenara itip atamayız. Çevremizle olan ilişkimizi düzene sokan, bu düzeni belirleyen ve yeri geldiğinde de sınırlayan, günümüzün vazgeçilmezi olan, sahip olduğu boyutlarıyla şimdiye kadar hiç denk

⁹¹Ertuğrul - Keskin, s. 82.

gelmediğimiz bir dünyanın kapılarını sonuna kadar açan ve bir tabu olarak 'vazgeçilmez' olarak hayatımıza giren, yeni bir aygıt olan internetin sunduğu imkânlardan yararlanma hakkına sahip olan çağımız insanı, millî ve manevî değerlerinden asla taviz vermeden onunla yaşamasını da öğrenmesi gerekmektedir. Şu husus hiçbir zaman unutulmamalıdır ki; “Bir bıçak cerrahın elinde olursa can kurtarır, caninin elinde olursa da can alır.”

3.7. Manevi Değerlerin Korunmasında Medyanın Olumsuz Etkileri

Medya ve araçları insanların hayatına yenilikler getirip çok fazla kolaylaştırmışsa da olumsuz etkileri de yok değildir. Etkili olarak kullanıldığında hem devletler hem de insanlar nezdinde güçlü bir silaha dönüşebilen medya doğru kullanılmadığında beraberinde birçok olumsuzluğu getirebilmektedir.

Medya araçları bir sosyal öğrenme aracı olmakla beraber bireylerin vicdani yönünü ve ahlaki gelişimlerini olumlu veya olumsuz etkileyebilir. Çoğunlukla bu etkilerin olumsuz olduğu görülmektedir. Çünkü medyadaki yayınlar her türlü olumsuz içerikle bireyin düşünce yapısına etki eder ve onun birçok olay, olgu, durum ve davranış hakkında düşünceler oluşturarak kendi yaşantısına yön vermesine neden olur. Özellikle televizyon yayınları, hem görsel hem işitsel olması, ilgi çekici olması, herkese hitap eden yayınlar yapması ve yayın çeşitliliğinin olması gibi özellikleri nedeniyle çok fazla tercih edilen, dolayısıyla küçük yaşlardan itibaren hemen hemen herkesin etkileşim içinde olduğu bir araçtır. Televizyon karşısında uzun süre kalan çocuklar olumlu ve çoğunlukla olumsuz her türlü yayının verdiği mesajı alır. Açık açık verilen mesajlar yanında dolaylı ve bilinçaltına hitap eden mesajlar da vardır ve bunlar daha da tehlikelidir.

Birçok yayının, bireylerin ahlaki gelişimini olumsuz etkilediği ve vicdan duygusuna yıkıcı bir darbe vurduğu söylenebilir. Çünkü yapılan birçok yayında, vicdani değerlerle bağdaşmayan davranışları sergileyen birçok kişi sempatik gösterilmekte, olumsuz davranışlar bir gereklilik gibi sunulmakta, yapılan yanlışlara verilen ceza ve yaptırımlar ise geri plana atılmaktadır. Suçlu kişiler zengin olmakta, lüks bir yaşam sürmekte, yaptığı her türlü suçu bir şekilde örtebilmekte ve saygın bir kişi olarak toplumda yer almaktadır. Dolayısıyla bu yayınları seyreden birçok kişi de bu davranışları sergileyen model kişiler gibi düşünebilmekte ve onlar gibi

davranabilmektedir. Ne yazık ki medya araçlarının ahlaki gelişime olan büyük yıkıcı etkisi medya araçlarının yayıncıları tarafından göz ardı edilmekte ve toplumsal çöküntüye neden olduğu gerçeği hiçe sayılmaktadır. Sırf maddi çıkar uğruna, her türlü yayın yapılmakta ve bu yıkım sürecine destek olunmaktadır.⁹² Eleştirmenlerin büyük çoğunluğu bir kopukluk varsayımıyla yola çıkarak medyanın her zaman ev yaşamından ve ev dünyasından kopuk olduğunu, hatta bu yaşam ve dünya üzerinde yıkıcı etki yarattığını iddia etmektedir.⁹³ Medya çağı bize birçok problem sunmaktadır. Var olan birçok tehdidin tam aksine, medya tam da evimizin ve yaşamımızın içindedir (ya da orada olmayı arzu eder). Yaşamlarımıza, fark ettirmeden sızarak çok uzaklardaki kanalları, şebekeleri ve etkilerini evin korunaklı ortamına sokar.

Neil Postman; televizyonun bir seküler psikoloji yarattığını söylemektedir. Ekran; zihni dinsel olmayan olaylar ve düşüncelerle doldurmaktadır. Kutsal olan ise bu dünyevi olayların arasında çok zor görülmektedir. Kumandaya bastığımız anda çok renkli bir dünyanın içine adım atmış oluruz ki bu dünyada dünyevi olanla dini olan bir arada bulunabilir. İnsanlar dini bir program izlerken anında dünyevi bir programa reklamlara, popüler eğlencelere, erotik programlara geçebilir. Böylelikle ekran eğlence için var olur hale gelmektedir.

Sosyal medyanın bireysel olarak olumsuz taraflarından biri de aşırı zaman kaybıdır. Sosyal medya kullanıcılarının birçoğu günün çok büyük bir kısmını sosyal sitelerde geçirmekte ve bunun çoğu zaman farkında bile olmamaktadır. Bundan dolayı “sosyal medya bağımlılığı” denen kavram son zamanlarda iyiden iyiye kendini hissettirmiştir. Günün büyük bir bölümünü ekran karşısında geçirmek zihin verimliliğini düşürmenin yanı sıra kişide psikolojik problemlere de yol açmaktadır. Son zamanlarda F Tipi okuma denen bir şey ortaya çıkmıştır. “Gerçek derinliği olan okumada insanlar soldan sağa yavaşça satır satır sayfanın altına kadar okurlar ama ekrandan okumaya alışmış yeni beyinler sayfaya sadece göz atmakta, aralardaki kritik kelimeleri aramakta ve o kelimelerde link oluşturanlar varsa onu hemen

⁹² Yıldız, s. 12-18.

⁹³ Stewart M. Hoover, *Dijital Çağda Çocuk Medyası Ve Din*, 1. Türkiye Çocuk Medyası Kongresi, Bildiriler Kitabı, Cilt:2, s. 289.

açmaktadır. Haliyle önündeki metne bir türlü konsantre olamamaktadır.”⁹⁴ Birçoğumuzun sayfalarca okuduğumuz halde geriye dönüp baktığımızda aslında okuduğumuzdan hiçbir şey anlamamış olmamızın sebeplerinden biri de bu durum olsa gerek.

Kullanım alanı oldukça yaygın olan sosyal ağlar, sosyalizasyon açısından problemlili olan insanların kişilik bozukluklarını hafifletmeye olumlu katkı vererek sosyal bozuklukların yükünü hafiflettiği gibi, siber-zorbalık ve elektronik taciz gibi olumsuz durumlara da hizmet edebilmektedir. İnternetin kullanılmaya başladığı ve yaygınlaştığı ilk yıllarda kullanıcılar, çevrimiçi iletişimi ilk olarak tanımadıkları kişilerle ilişki kurmak için kullanmıştır. Geçtiğimiz senelerde ise, neredeyse tüm gençlik artık çevrimiçi olduğundan, gençler, cep telefonlarını ve sosyal ağ sitelerini, çevrimdışı hayatlarından tanıdıkları akranlarıyla (hem sık görüştükleri arkadaşlarıyla buluşma planı yapmak için hem nadir görüştükleri arkadaşlarıyla bağlantıyı koparmamak için) iletişim içerisinde olmak için kullanmaya başlamışlardır.⁹⁵ Bu da beraberinde çarpık ilişkileri, küçük yaşlarda başlayan ve cinselliğe kadar uzanan birliktelikleri getirmiştir.

İnternet diğer kitle iletişim araçlarına kıyasla mahremiyete çok daha müdahil olmuş, hem gönüllü hem de gönülsüz mahremiyet ihlallerini hızlandırmıştır. İnternetin kitle iletişim sürecinde kontrolü alıcıya veren doğası; kullanıcılara diledikleri kadar, diledikleri derinlikte diğer insanların hayatlarına ve mahremlerine müdahil olma imkânı sağlamıştır.⁹⁶ Burada mahremiyetten kasıt; kişilerin kararlarını tamamen kendilerinin verdikleri, bu kararları eyleme dökerken yer zaman gibi ilişkinin tüm boyutlarını kendilerinin belirleyebildikleri alanı ifade etmektedir. Bu alanda karar da uygula da her türlü hak ve sorumluluk kişinin kedi denetimindedir. Kişilerin sosyal hayatlarında diğer insanların dışında kendisi için belirlemiş olduğu özel yaşam alanı da diyebiliriz. Mahremiyetin sosyal medya da ifade bulması çoğu zaman kişiye özel gibi durur. Birçok site kişilerin yaptıkları her türlü paylaşımın kimlerle paylaşmak istediğine kendisinin karar verebileceği bir çerçeve çizebileceği

⁹⁴ Dağhan Irak - Onur Yazıcıoğlu, *Türkiye ve Sosyal Medya*, İstanbul, Okyanus Yayınevi, Eylül 2012, s. 26.

⁹⁵ Haluk Yavuzer, *1. Çocuk ve Medya Kongresi*, Bildiriler Kitabı, Cilti:2, 2010, s. 121.

⁹⁶ Ali Büyükaslan, *Sosyalleşen Birey Sosyal Medya Araştırmaları*, Konya, Çizgi Yayınları, 2013, s. 119.

türünden bir görüntüye sahip olsa da aslında yapılan paylaşımın nerelere kadar uzanabileceği, kimlerin eline geçebileceği kesinlikle tam anlamıyla kontrol edilememektedir. Bu durum en basitinden kendi resmini olmadık bir sayfada reklam yüzü olarak görme şeklinde yaygın bir korkuya da sebebiyet verir.

İnsanlar İnternete bağlandığı andan itibaren yapmış olduğu bütün aramalar gönderdiği postalar incelediği sayfalar, beğendiği fotoğraflar, yazdığı iletiler, yaptığı retweetlerin tamamı kayıt altına alınmakta ve zamanı geldiğinde pazarlık ürünü olarak karşısına çıkacaktır. Facebook kurucusu Mark Zuckerberg'in "mahremiyetin modasının geçtiğine dair sözleri ve Google CEO'su Eric Schmidt'in saklayacak bir şeyiniz varsa paylaşmayın"⁹⁷ sözlerinden şirketlerin mahremiyet konusunda tutumları ve bakışını net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Hürriyet gazetesinde yayımlanan bir habere göre sosyal medya kullanımı ayrı bir iş hukuku alanı oluşturmaktadır. İş yerlerinde sosyal medyayı kullanım sınırları ve işten çıkarma için sebep oluşturup oluşturmadığına dair Yargıtay içtihatları geliştirildi. İş ilişkisinin sona erdirilmesinde sosyal medya önemli bir unsur haline geldi. Kişinin sosyal medyada işvereni ya da başka bir iş arkadaşı hakkında yorumları ve iş yerinin itibarına etkisi mahkemelerde tartışılmaktadır. Ayrıca Facebook ve Twitter kullanımının işçinin yaptığı işi aksattığı gerekçeleriyle iş akdinin bitmesine neden olduğu belirtilmektedir.⁹⁸

Bir iletişim aracı olan internetin bağımlılık yaratması nedeniyle iletişimsizliğe iten bir araca dönüştüğü araştırmacılar tarafından sık sık dile getirilmiştir. Özellikle gerçek mekânların yerini alan sanal mekânlar, gerçek çevrelerin yerini alan sanal çevreler, gerçek sosyal ilişkilerin yerini alan sosyal ağlar üzerindeki ilişkilerin boşanmalarda da etkili olduğu görülmektedir. Yeni arkadaşlar, yeni, çevre ve eski arkadaşları buluşturan sosyal paylaşım ağlarının aile içindeki sorunların daha da büyümesine neden olduğu, teknoloji bağımlılığı nedeniyle eşlerinde aileye olan sorumluluklarını yerine getirmemeye başladıkları uzmanlar tarafından ifade edilmektedir. Aile çerçevesinde sosyal medyanın getirmiş olduğu tehlikelerden biri de eşlerin bu yolla başka insanlarla tanışıp ilişkiye girmesinin önünün açılmasıdır.

⁹⁷Büyükaslan, s. 32.

⁹⁸Ercüment Büyüksener, *Türkiye'de Sosyal Ağların Yeri ve Sosyal Medyaya Bakış*, Hayal Akademisi, 2013, s. 115.

Evli çiftlerin büyük bir kısmı internette tanıştıkları başka insanlar yüzünden evliliklerini bitirdikleri uzun süredir yapılan tartışmaların ana gündem maddesi olmuştur.⁹⁹ İnternet bağımlılığı anne ve çocuk arasına kadar girmiştir. ABD’de bir anne öz çocuğunu kendisi FarmVille adlı çevrimiçi oyunu oynarken sürekli ilgi isteyip ağladığından, sürekli oyununa ara vermek zorunda kaldığı ve bu yüzden de oyunda verilen görevleri zamanında yerine getiremediği için çocuğunu camdan atıp ölümüne sebep olmuştur. Bir bakıma sonsuz bir oyun olan sosyal ağlardaki profillerimizde çizdiğimiz imajımız aslında bir bakıma esarettir. Modern dünyanın ve gelişen teknolojilerin handikabıdır. Kendini sanal dünyanın içerisine hapsetmiş olmak bu dünyadan alınan hazzı bağımlılığın sonucudur. Asosyal kimseler için bu daha büyük tehlike arz etmektedir.¹⁰⁰

Medya ve sosyal medyanın bu denli büyük ölçülerde insan ve toplum üzerinde olumsuz etkileri mevcuttur. Unutulmamalıdır ki her yeni teknoloji gibi medya da insanın bilişsel kontrolüne tabiidir. Kişiler bu büyülü dünyada kendilerini kontrol edebildikleri sürece hayatlarında pek çok kolaylık elde edebilirler. Ancak yukarıda belirttiğimiz şekillerde kullanılması hem birey hem de toplum nezdinde büyük yıkımlara yol açar.

⁹⁹Cemal Yalçın, “Sosyolojik Bir Bakış Açısıyla İnternet,Cumhuriyet Üniversitesi,” *Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 27, 2003, s. 86.

¹⁰⁰ Neşe Elçin, *Sanal Profillerin Oluşumu ve Hayatımıza Etkileri*, Ankara, 2009, s. 5.

4. BÖLÜM

OKUL

Toplumlar amaçlarına uygun insanı kendilerine özgü eğitim süreci ile yetiştirirler. İnsanlara; toplum bilincini vermek ve toplum olarak var olabilmek için eğitim kontrol altına alınmıştır. Bu nedenle eğitim bir kamu hizmeti olarak kurumlaşmıştır. Toplumların gelişmesiyle iş bölümleri çeşitlenmiştir. İnsanın mesleki yaşantısı anlaşmayı gerektirmektedir. Artık fazlasıyla bilgi ve becerinin uzmanlarca verilmesi zorunluluk hâline gelmiştir. Aileler, sokak ve iş yerleri gün geçtikçe gelişen ve şekillenen teknolojilerin aktarılmasını başaramaz. Vatandaşlık görevinin gerektirdiği bilgi, beceri ve değerlerin herkese aynı ölçüde ve aynı şekillerde verilmesi herkesin ortak bir eğitim sürecinden geçmesi ile mümkün olabilir. Belirttiğimiz bu durumlar eğitimin “okul” olarak kurumlaşmasını ortaya çıkarmıştır.¹⁰¹

Eğitimi üreten ve insanlara bu eğitimi sunan kuruma verilen ismin adı okuldur. Toplumda var olan bütün olgu ve değerler bireyin eğitim ve öğretimini etkiler; bireyin eğitim ve öğretiminden görevli ve sorumlu olan; bu amaçla kurulmuş olan sosyal kurum okuldur. Okuyup yazmadan başlayarak en yüksek düzeyde bilim ve sanat bilgisi vermeye değin, çeşitli derecede toplu olarak öğrenimin sağlandığı yerdir. Okul, daha sınırlı anlamda, eğitim etkinliklerinin gerçekleştirildiği planlı ve denetimli bir ortamdır.¹⁰²

Okulun ortaya çıkmasında ve bu denli kurumsallaşmasında en önemli faktör eğitim ve öğretim ihtiyacıdır. Nitekim bu ihtiyacın kurumsallaşması beraberinde “okul”u getirmiştir. Ancak okullar sadece eğitim öğretimle yetinmemiş hem mevcut bulunduğu toplumsal sistemden etkilenmiş hem de ona şekil verip yönlendirmek suretiyle etkide bulunmuştur. Çalışmamızın bu noktasında tanımlamalarımız üzere mevcut bulunan okul sistemini, işlevleri, Türk Eğitim Sistemleri ile okul-aile-manevi

¹⁰¹ Nurettin Fidan, *Okulda Öğrenme Ve Öğretme*, İstanbul, Pegem Akademi, 3. Baskı, 2012, s. 13.

¹⁰² Kemal Özdemir, *Öğrenme- Öğretme Süreçleri*, Kütahya, 2012, s. 6.

değer ilişkisini işleyeceğiz. Buradaki esas amacımız okulun manevi değerlerle -çift yönlü- ilişkisini ortaya koymaktır.

4.1. Okulun İşlevleri

John Dewey'e göre okulun en önemli işlevi karmaşık halde bulunan bilgi yığınına amaçlı, sistemli ve programlı bir şekilde çocuklara sunmak ve onların bu bilgileri anlamlandırmasına yardımcı olmaktır. Böylece çocuk yaşadığı çevreye anlayan bir gözle bakabilecektir.¹⁰³ Yine Dewey'e göre eğitim sosyal bir süreç, okul ise deneysel öğrenme için en uygun çevre, diğer bir deyişle demokratik özgür bir toplumdur. Dewey'e göre etkili eğitim, araştırma özgürlüğünün olduğu demokratik ortamda gerçekleşebilir. Dewey, toplumun tüm kurumlarının okul ile etkin bir etkileşim içerisinde olması gerektiğini ifade etmektedir. Dewey'e göre, okul ve iş yaşamı arasında organik bir bağlantı olması gerekmektedir; ancak bağlantı okulun çocuğu herhangi özel bir mesleğe hazırlaması biçiminde değil, çocuğun gündelik yaşamı ile onun iş çevresinin doğal bir bağlantısı biçiminde olmalıdır. Bu organik bağlantı, çocuğun ev ve doğal çevresiyle de aynı şekilde olmalıdır. Okulun işlevi ise bu bağlantıları özgürleştirmek, aydınlatmak ve derinleştirmektir. Okul toplumun bir aynası olmalı, derslikler gerçek yaşamın araştırılmasında ve problemlerin çözümünde birer laboratuvar işlevi görmelidir. Bu şekilde yapılandırılmış bir okul ortamı, gerçek yaşamı aratmayacak; böylece ona ait problemlerin çözümü okul sıralarında başlayan bir süreç olarak yaşam boyu devam edecektir. Yapılandırılmış okul ortamı ile toplumun yapılandırılması, demokratik problem çözme becerisinin kazandırılması ve de toplum genelinde demokratik düşüncenin yaygınlaşması sağlanmış olacaktır.¹⁰⁴

Ailenin içinde sosyalleşmeye başlayan çocuk, bu sosyalleşmeye okulda devam eder. Okulda aile gibi bir otorite yeridir ve belli kuralları vardır. Ayrıca toplum içinde kendince ayrı ve özel bir topluluktur. Okuldaki öğeler birbiriyle sıkı bir iletişim ve etkileşim içerisindedir. Öğrencileri başarısı öğretmenlerin, öğretmenlerin başarısı da idarenin başarısı sayıldığından olumlu bağlılık ve iş birliği söz konusudur. Okul, toplumun kendini yansıtan bir parçasıdır ve bu nedenle onunda

¹⁰³ Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No :15, 1985, s. 298.

¹⁰⁴ Selvi Kıymet - Belgin Sönmez, "John Dewey: Okul, Toplum ve Eğitim," *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 30-32.

kendine has bir kültürü vardır. Ülkelerin, şehirleri nüfusları olduğu gibi okulunda bir nüfusu vardır ve bu nüfus çeşitli sınıflardan gelen, çeşitli etnik kökenlere sahip olan bireylerden oluşsa da ortak menfaatleri, ortak giysiler onları okulun kültüründe birleştirerek bu tarz farklılıklardan uzaklaştırır. Zaten okulun görevlerinden biri de farklı ve çatışma halinde bulunan toplumsal değerleri dengelemektir.

Okulların şekil olarak bazı özellikleri vardır ve öğrenciye bir düzen vermeyi hedeflemektedir. Örneğin; toplanma günleri ve saatleri bulunmaktadır. Yaşlara göre, içinde bulunulan eğitim seviyesine göre sınıf ayrımı mevcuttur. Sınıf içerisinde uyulması gereken kurallar vardır. Bu da öğrenciye bir disiplin ve düzen sağlar.

Sosyologlar ve pedagoglar bireyin ekonomik ve sosyal durumunu belirleyen üç faktör olduğunu belirtmektedir. Bu faktörler; öğrenim durumu, meslek ve gelir olduğunu belirtmektedirler. Toplumdaki sanayileşme ve modernleşme arttıkça, bu faktörlerin birbirine bağımlılığı daha da artacaktır. Okul, bireylere hem genel hem de mesleki eğitim vererek daha sonra katılacakları toplum içindeki yerlerini belirlemede genellikle olumlu katkı sağlar. Bunun yanı sıra okul, toplumdaki mevcut siyasi sistemi, kurumlaşmış ilişkileri öğretir, kabul ettirir ve onun isteklerine göre hareket ederek fertlerin topluma entegrasyonunu sağlar. Böylece okuldan yetişen fertler bir taraftan toplumu öğrenip benimseyerek onunla bütünleşir, kaynaşır; diğer taraftan ise mevcut düzen onların gözünde oldukça meşrulaşır. Okullar bu görevi belirli derslerde yapmakla birlikte, diğer fonksiyonlarıyla beraber ve uyum içinde yapmaya da özen gösterirler. Yani bir taraftan seçme ve mesleki yerleştirme görevi yapılırken aynı zamanda toplumsal değerler, kurallar ve sosyal rollerin yorum örnekleri öğretilir, benimsetilir, güvenilirlik, dakiklik, ihtimam düzenlilik gibi genel özellikler kazandırılır. Okullar bir yandan sosyal değişme ve hareketliliği sağlarken bir yandan da toplumun belirli bir sistem halinde durgun olmasını sağlamalı, yeni yetişenleri o sisteme katmalı, bütünleştirmeli ve kaynaştırmalıdır. Okulun, toplum içindeki bütünleştirme ve kaynaştırma fonksiyonu, başka bir açıdan bakıldığında, birey ile sosyal sistem arasında çatışmaların çıkmamasını sağlamak veya çıkan çatışmaları çözmek demektir.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Mustafa Ergün, *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara, Ocak Yayınları, 1994, s. 64-97.

4.2. Türk Eğitim Sistemi

Türk toplumlarının eğitim anlayış ve uygulamaları, yaşama biçimlerinden ayrı olarak düşünülemez. Çünkü yaşama biçimlerini etkisiyle eğitim anlayışı şekillenmiştir. Eski Türkler’de çocukların ve gençlerin eğitilmesinde toplumun töre kuralları önemli şekilde rol oynamaktadır. Belirtilen töreler, Türk toplum yapısını düzenleyen, uyulması gerekli ve zorunlu kuralların bütünüdür. Bu devirdeki Türklerin eriştikleri uygarlık ve kültür düzeyi, onlarda normal (örgün) eğitim kurumlarının bulunduğu hakkında kesin bir bilgi vermemektedir. Eğitimin ortamı özünde gerçek yaşamdır. Yapararak ve yaşayarak, taklit ederek, örnek alarak öğrenme ile kademeli yaklaşım kullanılırdı. Eski Türklerde eğitimin genel hedefi “Alp” insan tipini yaratmaktır. O; göçebe, mekânını genişletmek isteyen, akıncı, mertçe çarpışan, üstün Türk’ü temsil etmektedir. O’nun tek hedefi hedefi "Cihan İmparatorluğu kurma, itaat ettirme üzerinedir. Bunun yanında yetişecek insan tipinin iyi, adil, büyüğe saygı, küçüğe sevmeye, dayanışma, paylaşma, sözünü tutma v.b. özelliklerini alması da istenir. Sınama durumları, yaşamının kendisi, savaş ve savaş oyunları, av, ortaya koyduğu araç- gereç ve ürünlerdi. Yani kişi yaşamda sınanırdı.¹⁰⁶ Göktürkler’e ait olan Orhun Kitabeleri’ne baktığımızda Türkler’in yaşayışı ve eğitim sistemleri hakkında daha net bilgiye sahip oluruz.

“...Dört taraf hep düşman imiş, ordu sevk ederek dört taraftaki milleti hep almış hep tabii kılmış başlıya baş eğdirmiş, dizliye diz çöktürmüş. Doğuda Kadirkan ormanına kadar Batıda demir kapıya kadar kondurmuş, ikisi arasında pek teşkilatsız Göktürk öylece oturuyormuş. Bilgili kağan imiş. Cesur imiş tabii. Beyleri de milleti de doğru imiş. Onun için ili öylece tutmuş tabii, ili tutup töreyi düzenlemiş. Ondan sonra küçük kardeşi kağan olmuş tabii, oğulları kağan olmuş tabii ondan sonra küçük kardeşi büyük kardeşi gibi kılınmamış olacak, bilgisiz kağan oturmuş. Buyruku da bilgisiz imiş tabii kötü imiş tabii beyleri milleti ahenksiz olduğu için Çin milleti hilekâr ve sahtekâr olduğu için aldatıcı olduğu için küçük kardeş ve büyük kardeşi birbirine düşürdüğü için bey milleti karşılıklı çekiştirtiği için Türk milleti il yaptığı ilini elden çıkarmış kağan yaptığı kağanını

¹⁰⁶ İbrahim Kaygısız, *Eğitim Felsefesi Ve Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri*, Eğitim ve Yaşam, 1997, s. 5.

kaybedivermiş. Çin milletine beylik erkek evladı kul oldu hanımlık kız evladı cariye oldu”¹⁰⁷

Orhun Kitabelerinde yer alan bu ifadelere baktığımızda bilgelik, alplik doğrultusunda bir kağanın nasıl olması gerektiğinden söz edilmiştir. Eski Türkler de de cehalet hoş görülmemiş özellikle hükümdarların bilgeliği ve cesareti üzerinde durulmuştur. Uygurlar ise diğer Türk devletlerinden her alanda neredeyse tamamıyla farklılık göstermiştir. Gök Tanrı inancının dışında Maniheizm dini benimsenmiştir ve Mani dininde et yemek, savaşmak hoş görülmediği için yerleşik hayata geçmek durumunda kalmışlardır. Ancak yerleşik medeniyetin ilk örnekleri olarak pek çok alanda başarılı eserler bırakmışlardır. Karabalsagun ve Sine-Uşi bunların en önemlileridir. Yine Uygurlar’ın diğer Türk devletlerin farklı olarak kendilerine ait “dördü ünlü, 14’ü ünsüz toplamda 18 harften oluşan Uygur Alfabesini”¹⁰⁸ oluşturmuşlardır. Görüldüğü üzere İslamiyet’ten önceki Türk devletlerinde de zamanın şartları üzere şekillenen eğitim ve öğretime önem verilmiştir. Her ne kadar Hun devletleri Çin ile savaşma uğruna eğitim öğretime sistematik bir şekilde girememişse de Kavimler Göçü gibi Avrupa tarihini derinden etkileyen önemli bir olaya imza atmışlardır. Göktürkler’in Orhun Kitabeleriyle başlayan anıt serüveni Uygurlarla had safhaya çıkmış ve bu durum o zamanki Türkler hakkında bilgi edinmemizi sağlamıştır. Kitabelerden anlaşıldığı üzere Eski Türklerde de bilgeliğe önem verilmiş ve cahillik hoş görülmemiştir. Eserlerden anlaşıldığı üzere cesaret, güvenilir ve adaletli olma da Türklerde önemle üzerinde durulan değerlerdendir.

Kabul gören resmi tarih bilgilerine göre 751 yılında Çinliler ile Abbasiler arasında yapılan Talas Savaşı’nda Türkler’in Abbasiler’in yanında yer almaları, onların İslamiyet ile tanışmalarını sağlamıştır. Bu tarihten itibaren pek çok alanda değişim ve dönüşüm başladığı gibi eğitim de bundan nasibini almıştır. “Türk toplumlarında ilk kez, medrese denen düzenli bir örgün eğitim - öğretim kurumu olan okul ortaya çıkmış, medreseler kısa bir sürede hemen her tarafa yayılmıştır. Bu kurumlar Türkiye Cumhuriyeti kuruluncaya kadar varlığını sürdürmüştür. Türk toplumlarının dünyaya bakış açısı İslamiyet’in etkisi ile yeni biçimler almaya başlamış, eski Türk değerleri ve töresi değişme yoluna doğru gitmiştir. Medreseler

¹⁰⁷ Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Ankara, Boğaziçi Yayınları, 2012, s. 12.

¹⁰⁸ Sıddık Ünal-Hakan Öztürk, “İslamiyet’ten Önce Türklerde Eğitim ve Öğretim,” *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 13, 2008, s. 103.

ile düşünürler, din adamları bu değişmeyi sağlayıcı bir rol oynamışlardır. Türk - İslam toplumlarındaki eğitimin genel hedefi "Gazi ve Veli" insan tipini yaratmaktır. Gaziler, İslâmın zaferi için, müslüman olmayan düşmanlara karşı savaşan insanlardır. Veliler ise kendi nefislerine karşı savaş açar, duygu ve düşüncelerini eğitirlerdi. O'nun yegâne hedefi Allah, kitabı Kuran ve Peygamberinin buyruklarını yerine getirmek ve bunlara uyulmasını sağlamaktır.¹⁰⁹ Görüldüğü üzere Eski Türkler'de ulaşılmak istenen "alp insan tipi" yerini gazi ve veli insan tipine bırakmıştır. Ancak burada dikkat çekici olan nokta cesaret, adalet, bilgelik, mütevazılık, saygı gibi değerlerin önemi üzerinde bir değişme olmayıp sadece; Türkler'in sahip olduğu bu değerlere İslami kılıfların giydirilmesidir. Zaten Türkler'in İslamiyet'i kabul etmelerindeki en önemli etken İslamiyet ve sahip olunan değerler arasındaki benzerliklerdir.

Medrese sistemi müslümanlardan öğrenildi ve artık medreseler sistematik eğiti-öğretimin en önemli ayağı oldu. İslamiyet sonrası eğitim sistemlerini biraz daha irdeleyecek olursak; karşımıza "*ilk Selçuklu medresesi 1040 yılında Nişapur'da, Osmanlılar'da ise 1330 yılında İznik'te kuruldu. İlkokullar; dar-ül talim, mektep, mektephane, dar-ül ilim, sıbyan, mahalle mektebi vb adlarla açıldı. Her mahalle ve köyde, okuma, namaz kılma ve İslam kuralları öğretilirdi. Kur'an ezbere okutulur, anlamı çoğu kez bilinmezdi. Medreselerde dersler; fıkıh (İslam hukuku), kelâm (Tanrı'nın varlığı ve birliği), belagat (konuşma), nıaani (sözcükler ve dilbilgisi), hesap, hendese (geometri), heyet (astronomi), ilm-i hikmet (felsefe), tarih, coğrafya, sarf (morfoloji, dilbilgisi), nahiv (cümle yapısı), hadis, mantık idi. Bu dersler 16. yüzyılın sonuna dek okutuldu. 18. ve 19. yüzyıllarda ise, ağırlık İslami bilimlere, yani, fıkıh, kelam, beleğat, hadis vb. yer verildi. Hesap, hendese, astronomi, felsefe, tarih ve coğrafya gibi dersler ya programlardan çıkarıldı, ya da gereği gibi işlenmedi.*"¹¹⁰ şeklinde bilgiler çıkar. Görüldüğü üzere hem İslamiyet'in öğrenilip yaşanması adına hem de dünyevi bilimlerin alınması adına eğitim çalışmaları yapılmıştır. Bu bağlamda medreselerde dini ve fenni bilimler bir arada okutulmuştur.

İslamiyet sonrası eğitim sistemi, Türk örfü ve İslami temellere dayanmaktadır. Belirlenen hedefleri gerçekleştirmek için, genelde eğitim

¹⁰⁹ Kaygısız, s. 8.

¹¹⁰ Kaygısız, s. 29.

durumlarında öğretmen merkezdedir. Bilginler peygamberlerin varisleridir; onları sayan Allah ve Peygamberi saymış olur. Bunların bir sonucu olarak, öğretmenin söylediği, kitapların yazdıkları, İslam bilgilerinin ileri sürdükleri kesin doğrudur. Öğrenci bunlar üzerinde tartışmamalı, ezberleyip aynen söylemelidir. Kuram ve uygulama arasındaki birlik sağlanmalıdır. Kalıcılığı sağlamak için eğitim ortamında tekrara sıkça yer verilmelidir. Sınama durumlarında genelde ezbere dayalı sorular sorulmalıdır. İş ve meslek eğitiminde ise, bizzat işi, mesleğin gereklerini yapıp göstermesi yeni bir ürün ortaya koyması gerekir. Bu sistem çok uzun yıllar işlemekle birlikte Osmanlı'nın son dönemlerinde bozulmalar göstermiştir.

18. yy'da bozulan imparatorluk eğitim sisteminin nedenlerini iki kümede toplayabiliriz. İmparatorluğun sosyo - ekonomik sisteminin bozulması ve eğitim sisteminin geliştirilmemesi. Fakat asıl neden, medreselerin İmparatorluğun ihtiyaçlarını karşılayamamasıdır. 18. yüzyıldan sonra medreselerin ıslah edilme girişimlerinin, olumlu yanıt vermemesinin nedeni gelişen kapitalizm koşulları için gereken zihniyeti üretecek kapasiteye sahip ne müderrise ne ders kitaplarına ne de müfredata sahip olmamasıdır. Böylece medreseler için yapılan her girişim, aslında bu okulların miadını doldurduğunu görmeme eksikliğidir. Osmanlı eğitim sistemi, Batı'ya çok yavaş bir hızla açılırken siyasal yöneticiler iç muhalefetten çekinmeleri nedeniyle medrese sistemine dokunmamış ve yeni bir sistemin doğmasını gözetken strateji izlenmiştir. Dine dayanan eğitimin yerine modern eğitimin kurumları yaratmak, Tanzimat'tan başlayarak Islahat Devri'nin ana sorunu olmuştur. Askeri okullar biçiminde başlayan yenilik adımları, sanat okullarıyla küçük bir gelişim gösterir, yeni sivil okullarla iki sistem yan yana yürür; Abdülhamid Dönemi'nde duraklayan çabalar 1908'den sonra hızlanır. Tanzimat hareketi yukardan aşağıya gelişen bir yenileşme olduğu için, medreselerden umut kesen reformcular, yeni okulların bağlı olacağı bir merkez örgüt kurmakla işe başladılar. Askeri ve sivil devlet memuru yetiştiren okulların bağlandığı bu örgütün tüm mali yükü devletçe karşılandı. Fakat vakıf gelirlerinden artık yeterince finansman elde edilemediği için bütçe büyük bir yük altında kaldı. Parasız eğitimin getirdiği yük Cumhuriyet ve sonrasında da başlıca sorun olacaktır. En büyük etkiyi Fransız eğitim sisteminden olan Tanzimat, halktan uzaklaşmış bir aydın sınıfı yetiştirir; buradan yetişenlerin hepsi, devlet örgütünde görev almaktan başka yol bulamadıkları için, yeni bir

"bürokratlar" sınıfı doğar. Böylece, medreseden ve modern okullardan çıkan, yaşayışları eğitimleri birbirine uymayan iki ayrı kuşak, yenilik yılları boyunca yan yana yaşarlar. Bu ikilik Cumhuriyet'in medreseleri kaldırmasıyla son bulacaktır. II. Meşrutiyet'ten sonra her alanda olduğu gibi eğitimde de gelişmeler oldu. Eğitim üstüne, tartışmalar II. Meşrutiyetin getirdiği zenginliklerden biridir. Eğitim anlayışları ve önerilen iki görüşün yani batılı iki görüşün, Türkiye alanı üzerinde yansımından, uzantısından başka bir şey değildi. Bu iki görüşten birisi Ziya Gökalp'ın Durkheimciliği, ötekisi, M. Satı'nın Sepencerciliğidir. Bireyci görüşü savunan Prens Sebahattin ve Abdullah Cevdet de Satı'yla aynı görüşü savunuyorlardı. Ziya Gökalp'e göre, eğitimin amacı, kişiyi doğal ve sosyal çevreye uydurmak, toplumun yaşattığı kültür değerlerini (münteşir terbiye) insana kazandırmaktır. Bu anlamda eğitim, psikolojik bir olay değil sosyal bir olaydır; amacı millî kültürü aşlamaktır. Onun için, Batı'nın yalnız evrensel tekniğini almalı, millî değerlerimizi titizlikle korumalıyız. Modern eğitim yanlıları ise, değer yargılarının ailenin aşlamaya yeterli olduğunu, çevrenin bu tutucu eğitime karşı okul eğitimin mümkün merteye çevre baskılarından kurtarılması gerektiğini savunurlar. Bireyci görüşü savunan Satı Bey, Prens Sabahattin, Abdullah Cevdet ise, bir yandan anglo-sakson yöntemlerinin kabulünü ve uzmanlarının çağrılmasını, bir yandan da kişilerin yeteneklerinin geliştirilmesini salık verirler. İkinci Meşrutiyet yıllarında Ziya Gökalp'ın siyasal gücü ve etkisi bu sosyolojik görüşün, öğretim kurumlarımızda yaygınlaştırılmasını ve uygulanmasını kolaylaştırmıştı. M. Satı ve görüşü etkili olmadı. Tanzimatla başlayarak II. Meşrutiyet yıllarına kadar süren eğitimin görüşleri ve uygulamasına çalışan öğretim programları, Fransız eğitim sisteminin damgasını taşır. I. Dünya Savaşında, Türkiye ile Almanya arasında bilinen ilişkiler sonucu, Alman eğitim sistemi ülkemizde etki alanı bulmaya başlamıştır. Giderek artan bir uygulama ile bu etki İngiliz etkisi de dahil II. Dünya Savaşı'na kadar süregelmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan beri de savunulan eğitim görüşü ve uygulanan öğretim programları Amerikan eğitim sisteminin damgasını taşır. Bu arada, gerek Cumhuriyet öncesi gerek Cumhuriyet sonrası, çalışmalarına, eğitimde görüş ve uğraşlarına tanık olduğumuz İsmail Hakkı Baltacıoğlu, uzlaştırıcı bir akım olarak orta yol - bir üçüncü yol yaratmak istemiştir. Baltacıoğlunun "toplumsal okul" (içtimai mektep) diye adlandırılan önerileri dikkate değer: Ona göre, eğitimin yapacağı iş, gerçek çevreleri hazırlamak, kişileri bu gerçek iş ve yaşam çevreleri

içinde yetiştirmektir; demokrat yurttaşlar yetiştirmek için okul topluluğunun da demokratik ilkelere dayanması ve öğrencilerce yönetilmesi gerekir; kişilik, çevre, travay ve inisiyasyon ilkelerine göre kurulması gereken toplumsal okul, gerçek kişilikler yetiştirmek için tek yoldur. Bu arada eğitim yaşamını düzenlemek için - başta John Dewey olmak üzere- yabancı uzmanlar çağrılmış; Cumhuriyet'in ilk on yılı içinde dinsel temellere dayanan eski eğitim bütünüyle yıkılmışsa da, modern eğitimin yerleştirilmesi konusunda ciddi güçlüklerle karşılaşmıştır. Ülkede, özellikle 1930-1940 yılları arasında, modern eğitimin geliştirilmesi amacıyla yeni denemelere girilir; eğitimi köyün üretim yaşamına bağlamak, öğretmeni de köyde üretim yaşamının bir ögesi durumuna getirmek isteği hedef alınır; 1935'te Reşit Galib'in bakanlığı sırasında kurulan Köy İşleri Komisyonu, "köy eğitimi"nin ana ilkelerini belirten önemli bir rapor hazırlar; bu gerçeklere dayanarak Saffet Arıkan'ın Bakanlığı sırasında eğitim denemesine girilir ve olumlu sonuç alınınca da, 1940'ta ünlü Köy Enstitüleri denemesi başlatılır.¹¹¹

Görüldüğü üzere temel eğitim kurumu olan medreselerde meydana gelen bozulmalar sistemi yeni arayışlara itmiş ve çalışmalar neticesinde kimi dönemlerde eğitimde kısmen rahatlama olmuşsa da eskisi gibi yeterli sağlam bir eğitim sistemine ulaşamamıştır. Bunda Batı'da meydana gelen değişimler, o dönemki Türk-İslam devletinin öncü sahibi olan Osmanlı Devleti'nin eski gücünü kaybetmesi, insanların algılarında ve isteklerinde dışa bağlı da olsa meydana gelen değişimler etkili olmuştur.

Türkiye'deki bütün ilkokullarda 1968 ilkokul programı, bugün de uygulanmaktadır, Bu program 1948 ilkokul programını değiştirmek için hazırlanmış ve yapılmıştır. Hemen ve her şeyden önce belirtmek zorundayız ki, 1968 ilkokul programının çok garip ve çok anlamlı siyasal bir başlangıcı vardır. Şöyle ki, 1968 ilkokul programının serüveni, 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Partinin Millî Eğitim Bakanlarından Celal Yardımcı'nın bir dış ilişkisiyle başlar. Bu dış ilişki, Celal Yardımcı ile Amerikan FORD vakfı arasında kurulan bir ilişkidir. Demokrat Parti yönetiminin de elbette bu ilişkiden haberi vardır; bu ilişkiyi elbette onaylamıştır. 1968 ilkokul programıyla ilgili kendi ilk genel düşüncemizi şöyle özetlemek isteriz:

¹¹¹ İbrahim Kaygısız, *Eğitim Felsefesi Ve Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri*, Eğitim ve Yaşam, 1997, s. 13.

Bu 1968 ilkokul programı, ekonomik siyaseti özel girişimcilik üzerine kurulan bir siyasal partiye hiç ters düşmez. 1968 ilkokul programının, Demokrat Parti döneminde hazırlanmaya başlaması da hem Amerika açısından hem Demokrat Parti açısından tutarlıdır. Çünkü 1968 programı, özel girişimciliğin eğitim ve öğretim anlayışını yeterince yansıtır.¹¹² Ne yazık ki bu ve bundan sonraki dönemlerde eğitim sistemi siyasi iradenin tekeline girmiştir artık. Mevcut siyasi iktidar hangi alana yakınsa o yönde bir eğitim stratejisi izlenmeye başlanmıştır. Bu durum günümüze kadar gelmiş ve halen de bu şekilde devam etmektedir. Hatta bırakın siyasi otoriteyi Cumhuriyet rejiminde eğitim-öğretim çalışmalarından sorumlu olan Milli Eğitim Bakanlığı koltuğuna oturan her yeni bakan döneminde dahi sistem baştanbaşa değişime gitmiş ve onarılmaktan, yenilenmekten ziyade yüzeysel çalışmalarla anlaşılmaz, baş edilemez, hiçbir verim alınmaz hale gelmiştir. Bununla birlikte olmamakla birlikte mevcut eğitim sisteminin aktörleri veli-öğretmen-öğrenci üzerinde olumsuz ve angarya olarak görülen pek çok işe imza atmıştır. Bu sebeptendir ki eğitim sistemimiz halen belini doğrultamamış, belli bir sisteme oturamamıştır.

4.3. Son Dönem Türk Eğitim Sistemi Kademeleri

1-3 yaş, Okul öncesi 3-5,5 yaş	Anaokulu (isteğe bağlı)
4 yıl İlkokul+ 4 yıl Ortaokul	İlköğretim
4 yıl (Bazı okullarda +1 yıl İngilizce Hazırlık)	Ortaöğretim (Lise)
2 yıl (4 yıllık okullara geçiş yapılabilir.)	Meslek Yüksekokulu (Ön Lisans)
4 yıl	Lisans
Yüksek Lisans: 2 yıl Doktora Derecesi: 3-5 yıl	Lisansüstü ¹¹³

Türk eğitim sistemi 12 yıllık zorunlu kademeli eğitim olarak üç kademeye ayrılmıştır. Birinci kademe dört yıl süreli ilkokul (1. 2. 3. ve 4. sınıf), ikinci kademe dört yıl süreli ortaokul (5. 6. 7. ve 8. sınıf) ve üçüncü kademe dört yıl süreli lise (9. 10. 11. ve 12. sınıf) olarak düzenlenmiştir. Yükseköğretim ise üniversitelerde yapılmakta, iki yıl süreli ön lisans, dört yıl süreli lisans ve bunlara ek olarak süreleri değişken olmakla beraber 2 yıl süreli yüksek lisans ve 4 yıl süreli doktora eğitimi şeklinde tamamlanmaktadır.

¹¹² Kaygısız, s. 15.

¹¹³ <http://www.fulbright.org.tr/PageDetail.aspx?id=105>, 30 Ekim 2015.

4.3.1. İlköğretim

İlköğretim mevcut sistemde dört yıl süreli ve zorunlu ilkokullar ile dört yıl süreli, zorunlu ve farklı programlar arasında tercihe imkân veren ortaokullar ile imam-hatip ortaokullarından oluşur. Ortaokullar ile imam-hatip ortaokullarında lise eğitimini destekleyecek şekilde öğrencilerin yetenek, gelişim ve tercihlerine göre dersler oluşturulur.

4.3.2. Ortaöğretim

Ortaöğretime dayalı, dört yıllık zorunlu, örgün veya yaygın öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının hepsini kapsar. Bu okulları bitirenlere ortaöğretim diploması verilir. Ortaöğretim, çeşitli programlar uygulayan liselerden meydana gelir. Belli bir programa ağırlık veren okullara lise, teknik lise ve tarım meslek lisesi gibi eğitim dallarını belirleyen adlar verilir.

4.3.3. Yükseköğretim

Lise veya dengi okulları bitirenler, yükseköğretim kurumlarına girmek için aday olmaya hak kazanır. Üniversiteye giriş için, öğrencilerin Ölçme ve Yerleştirme Merkezi ve Yükseköğretim Kurulu tarafından yürütülen Yükseköğrenime Geçiş Sınavı ve Lisans Yerleştirme Sınavı'ndan belirli bir puanı almalarını gerektirir. Öğrencilerin YGS ve LYS sınavlarından aldıkları puanlar ve lise genel not ortalamalarından elde edilen toplam puan, lisans programlarına yerleştirilmelerinde belirleyici etkindir. YGS'ye girdikten sonra bazı üniversiteler bazen özel yetenek sınavı yapar. Ancak bu şart, üniversiteye ve fakülteye göre değişebilir. Türkiye'de yükseköğretim sistemi üniversiteler, yüksek teknoloji enstitüleri, meslek yüksek okulları ve diğer eğitim enstitülerinden (askeri ve polis akademileri) oluşur.

4.4. Okullarda Karşılaşılan Problemler

Bu başlık altındaki değerlendirmeler sadece şahsi değerlendirmelerimize dayanmaktadır. Verilen örnekler sadece 4 yıllık öğretmenlik sürecimizde bizzat yaşanmış ve karşılaşılmış gerçeklerdir. Bu konu okul ve manevi değerler konusuna gelmeden önce okullarımızdaki mevcut durumu tüm yönleriyle ele alma çabamızdan kaynaklanmıştır.

Eğitim sistemimiz Cumhuriyet'in ilanından bu yana s¼rekli bir değişim ve d¼n¼ř¼m çizgisinde olmuştur. şu andaki eğitim sistemimizle 10 sene ¼nceki eğitim sistemimiz arasında dahi dağlar kadar fark vardır. S¼z gelimi 2005-2006 eğitim-¼đretim yılına kadar orta¼đretim kurumları olan liselerde eğitim 3 seneydi. Ancak bu tarihten itibaren MEB imzası ¼zerine 4 yıla çıkarılmış oldu. 2012-2013 eğitim-¼đretim yılında ise 4+4+4 sistemi getirilerek beşinci sınıflar ilkokul olmaktan çıkıp ortaokula kaydırıldı. Son yapılan d¼zenlemeyle bu durumda değişti. Artık beşinci sınıflar hazırlık sınıfı formatında olacak ve 16 saate varan ingilizce dersi eğitimi verilecek. Ancak 134 bin ¼đretmen açığından dert yanılıyorken ve bunun 16 bini ingilizce ¼đretmeniyken ortaya çıkacak problemlerin nasıl aşılacağı merak edilmektedir. Aynı durum 4+4+4 eğitim sisteminin başladığı sene Din K¼lt¼r¼ ve Ahlak Bilgisi dersinde de yaşandı. Ku'an-ı Kerim, Hz Muhammed'in Hayatı, Temel Dini Bilgiler gibi seçmeli derslerin de eklenmesiyle bu dersleri verebilecek ¼đretmenlere olan ihtiyaçta bir anda patlama yaşandı. ¼nceki yıllarda minimum 80 KPSS puanıyla alım yapılan branşta puanlar 25 kadar dahi indi. KPSS'nin ¼đretmenlik yeterliliğini ne denli ¼lebildiđi ise ayrı bir tartışma konusudur. Ancak burada değinmek istediğimiz nokta ortaya bir anda b¼ylesi bir puan dengesizliğinin çıkmasıdır. Buna rağmen mezun olan ¼đrenci sayısı ihtiyaı karşılayamadığından ¼cretli ¼đretmen alımına gidildi. -ki ¼cretli ¼đretmen olayı da eğitim sistemimizin kanayan bir başka b¼y¼k yarasıdır.- Alanı olmayan kişilerce bu derslerin okutulmasından dolayı halen daha yeteri kadar verim alınamamıştır. Eğer alınabilmiş olsaydı en basit ¼rnek olarak zararlı alışkanlıklar 9 yaşına kadar inmemiş olacaktı. ¼n lisans tekstil mezununun Anadolu Lisesi'nde İngilizce dersi vermesi, İşletme mezununun matematik dersi vermesi, birebir şahit olduğumuz ¼rneklerdir.

Çalışma ahlakından yoksun okul m¼d¼r ve m¼d¼r yardımcılarının ek ders alabilmek adına alanı olmadığı halde hatta iş yoğunluğunu bahane ederek derse dahi girmedikleri halde okuldaki branş hocalarının derslerini almaları yine sistemin ortaya çıkarttığı bir bozukluktur.

Son d¼nemde m¼d¼r yardımcısı atamalarının okul m¼d¼rleri tarafından yapılamaması, okul m¼d¼r atamalarının da Milli Eğitim M¼d¼rleri tarafından yapılmasına dair çıkan y¼netmelik onlarca problemi beraberinde getirmiştir. ıkan resmi yazıyla birlikte sadece bağlı bulunduğu sendikadan dolayı okul

müdürlüğünden alınıp bulunduğu okulda öğretmen olarak çalışmaya başlayan eğitimciler olmuştur. Yine okul müdürlerinin eğitim açısından hiçbir meziyeti bulunmayan derse dahi doğru düzgün girmeyen öğretmenleri sırf riyakârlıklarından dolayı müdür yardımcısı olarak atadıkları şahsen şahit olduğumuz bir olaydır. Peki, sonuçta ne mi oluyor? Okulun bahçesinde öğretmeni tehdit edilip bıçak sallandığından dahi haberdar olmayan okul müdürü, idareyle aram bozulmasın diye hiçbir şeye karışmayan müdür yardımcıları...

İdareden çekinmeyen karşısında sağlam idare görmeyen veli ve öğrencinin de öğretmeni takması elbette ki beklenemez. Çünkü özellikle ortaokullarda mevcut sistem öğretmenin elini bağlamış durumdadır. Yeni sistem öğrenci ve veli her zaman haklıdır mantığına dayanmaktadır. Hele ki 147 hattı öğretmene en büyük darbeyi vurmuştur. Çünkü çoğu veli sadece öğrencisinin söylemine dayanarak bu numarayı arayıp şikâyetçi olmakta ve hemen beraberinde bağlı bulunan Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından öğretmene soruşturma açılabilir. Öğretmen; öğrencisinin başına kalın kitapla sertçe vurdu diye hattı arayan velinin yapılan incelemeler sonrasında doğruyu söylemediği, durumun anlattığı şekilde olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu yine bizzat gördüğümüz, yaşanmış bir olaydır. 147 gibi bir hattın olması elbette ki doğru kullanılabildiği sürece işini iyi yapanla yapmayanın ayırt edilmesi açısından faydalıdır. Ancak velilerimiz henüz böyle bir süreç için yeterince eğitilememişken, okul-aile birliği sadece kâğıt üzerindeyken bu hat öğretmene ve MEB'e lüzumsuz yükten başka bir şey değildir.

Mevcut disiplin ve devam yönetmeliğimiz kesinlikle yetersizdir. Batıya ayak uydurup yapılandırıcı eğitime geçeceğiz diye disiplin adına her şeyi okullarımızda çıkarmış durumdayız. Artık öğrenci ne yaparsa yapsın sınıf geçeceğinin bilincindedir. 8. Sınıfta okuma yazma bilmeyen, Türkçe dahi konuşamayan öğrencimizi Şube Öğretmenler Kurulu –ŞÖK- kararıyla sınıf geçirmiş bulunmaktayız. Aynı şekilde bir yılda sadece ilk iki ay okula gelmiş hiçbir sınıva girmemiş öğrenciyi ŞÖK'le sınıf geçirmiş durumdayız. ŞÖK dediğimiz şeyse müdür yardımcısı tarafından çıkartılan evrakları imzalamamızdan ibarettir. Sonuç ne mi liseyi dahi bitirdiği halde kritik dönemde bu becerileri almayı başaramadığı için okuma yazmayı bilmeyen yetişkinler. Son yapılan üniversiteye geçiş sınavında (LYS) 10 binden fazla öğrencimizin sıfır puan alması bunun en açık göstergesidir.

Peki ya eğitim öğretim durumumuz hali hazırda nasıl? Ahlaklı öğretmen yetiştirme eksikimiz burada karşımıza çıkmaktadır. Kendisi sigara içtiği halde öğrencisine sigara içme diyen öğretmenin sözü ne kadar dinlenebilir ki... Yine öğrenciler arasında adaletli davranmamak öğretmene ve eğitime duyulan güveni bertaraf etmektedir. Öğrencilerimizin daha ahlaklı, değerlerine daha bağlı olması adına artırılan kültür derslerinin de belirttiğimiz suretlerden dolayı yeterince başarıya ulaşamamış olması okullarda eğitimi gerçek anlamda işlevsizleştirmiştir. Öğretim de ne yazık ki aynı durumdadır. Seçmeli ders sayılarının artması ancak bunları verebilecek öğretmenler adına herhangi bir çalışmanın yapılmamasından dolayı herhangi bir verim alınmamaktadır. Söz gelimi Yazma ve Yazarlık Becerileri dersine Din Kültürü öğretmenin girmesi, sayısal ders niteliğinde olan Zekâ Oyunları dersine Türkçe öğretmenin girmesi, Harita Kadastro mezunu okul müdürünün Temel Dini Bilgiler dersine girebildiği –aslında girmeyip de ders ücretini aldığı- bir sistemde nasıl verim alınabilir ki? Peki, ne öğretiyoruz çocuklarımıza? Ezberlenecek bir sürü bilgi yığını, sınav için ezberlenecek ve sınavın hemen sonrasında unutulacak bir sürü bilgi. Matematiği hiçbir zaman 4 dahi gelmemiş, sınavlarda çok iyi net bırakan bir öğrencinin okul bitip öğretmen olduktan sonra kantin borcunu bile telefondaki hesap makinesinden hesaplaması ne kadar ironik, ancak ne yazık ki eğitim sistemimizin bizatihi yaşanmış olan bir gerçeğidir.

Okullarımızda olumlu yanıt veren çalışmalar da oldu elbette ki. Örneğin 2007 yılından bu yana okul kitapları ücretsiz olarak verilmektedir. Hatta son zamanlar da okullara ücretsiz tablet dağıtılmaya başlandı. Akıllı tahtalarla daha verimli ders olabilmesi adına çalışmalar yapıldı. Ancak ne yazık ki burada problemler baş gösterdi. Tabletlere hemen format atılıp oyunlar yüklendi dersle bir alakası kalmadı ve aksine öğrenciyi dersten uzaklaştırdı. Şu anda dağıtımın durmuş olmasının baş sebebi bu durumdur. Yine şahsen kendim 3 sene önce akıllı tahta seminer aldım 10 gün boyunca ama 3 senedir ne lisede ne ortaokulda akıllı tahtayla karşılaşmadım. Şu anda 12 lisenin bulunduğu ilçede sadece 3 okulda akıllı tahta kurulumu yapılmışken 3 sene önce ortaokul öğretmeni olarak bu semineri almak durumunda kaldık.

Eğitim işi çekirdekten başlar. Siz en başta anasınıfındaki çocuğu iyi eğitmelisiniz. Ancak bu eğitim acaba 60. aydan gün alanları anasınıfına alsak mı almasak mı temelindedir. Öğrenciyi ahlaklı, yeteneklerini ortaya koyabilen kendisi

ve çevresinin farkında bir çocuk olarak yetiştirmeye yönelik olmalıdır. İlkokula başlayan çocuk öğretmenini de kendi ailesinden biri gibi sevip saymalıdır ki söylediklerini yerine getirsin. İlkokul öğrencinin sağlam karakterde yetişebilmesi için en önemli dönemleri içermektedir. Bu yüzden hem eğitim hem de öğretim adına, olabilecek en iyi fiziksel koşullarda düzgün bir şekilde yetiştirilmesine yarayacak ülkemizin gerçeklerine uygun bir sistem uygulamaya başlanmalıdır. Ortaokul ve lise öğrencinin ergenlik dönemini içerdiğinden en problemlilerdir. Bu dönemdeki öğrenciyi onlarca sınav stresi yüklemek yapılabilecek en büyük kötülüktür. Yine yeteneklerini görmezden gelmek popüler meslek grupları olan tıp, hukuk, eğitim gibi bölümleri dayatmak tüm geleceğini karartmaya yetmektedir. Burada tek suçlu aile veya sistem değildir. Yeterli insani olgunluğa erişememiş bazı öğretmenler de öğrencileri yarış atı misali kendi egolarını tatmin edebilmek adına kullanabilmektedirler. Sırf daha iyi okula yerleşsin de okulumuzun itibarı artsın diye öğrenciyi hak etmediği şişirme notlar vermek hem meslek ahlakına hem de insanlık onuruna yakışmayacak son derece çirkin bir davranıştır. Ancak ne yazık ki son dönemde bunlarla da karşılaşır olduk. Üniversitelerimiz de artık ne olduklarının gerçek pozisyonlarının ne olduğunun farkına varmalıdır. Söz gelimi “zümre”nin dahi ne olduğunu bilmeden eğitim fakültesinden mezun olmuş bir öğretmen için tek suçlu aramamız manasızdır. Bu kesinlikle başarısızlıklar, problemler silsilesinin bir neticesidir. Sırf kendi egosunu tatmin etmek, dersinin daha önemli olduğunu hissettirmek adına öğrenciyi dersten bırakmak, dönem uzattırmak, hak etmeyene akademisyen kadrosunda torpil yaparak yer vermek, öğrencileri üniversiteden yapacakları meslek adına hiçbir şey bilmeden mezun etmek üniversitelerimizde karşılaşılan en yaygın problemlerdendir. Öğrencilerde de üniversitenin rahatlama, tatil, özgürlük gibi kavramlarla özdeşleştirilmesi de bir diğer problemdir. Yine sistem onca sene kendi yetiştirdiği, oluşturduğu eleman ve elemanlara güvenmemekte üniversite bittikten sonra TUS, KPSS, alan bilgisi gibi başka sınavlarla kendi kendini test etmektedir. Ha bir de son dönemde oldukça yaygınlaşan “mülakat” da cabası. Mülakatın torpile eşit olduğu herkesçe bu denli aşikârken hem de...

Her ne kadar modernleşme, çağı yakalama, ileriye gitme çabasında çalışmalar yapıyor olsa da temellendirme eksikliği, tepeden inme batılı eğitim sistemlerini kendimize uyarlayamadan uymaya çalışmamız gibi sebeplerden dolayı istenen başarı

bir türlü yakalanamamıştır. Yetkililerimiz bir an önce ülkemiz gerçeklerine, tarih ve mizacımıza uygun, çağın yeniliklerini içeren ama özentiye asla yer olmayan gerçekçi bir eğitim modelini devreye koymalıdır. Belki bu sayede 10 yıl sonra okulun gerçek anlamda bireylerimize faydalı olduğunu, bireylerimize kuru kuruya bilgi ezberlettirip insani vasfın yok olmasını ortadan kaldırdığımızı söyleyebiliriz.

4.5. Manevi Değerlerin Öğrenilmesinde Ve Aktarılmasında Okul

Eğitim; ilk zamanlardan beri toplumumuzda önem verilen öğelerin başında gelmiştir. Mayası ve ögesi insan olan her kavram ve olgu gibi eğitim de sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde olmuştur. Özellikle son dönemlerde yapılan her yeni çalışmada günümüz teknolojisi yakalanmaya çalışılmakla beraber maddi ve manevi değerlerimiz de değişik kanallarla aktarılmaya çalışılmıştır. Okullarda ücretsiz tablet dağıtımı ve Değerler Eğitimi dersinin mevcudiyeti bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Mevcut eğitim sistemimiz; tamamıyla batılılaşma ve öz değerleri silme üzerine kurulu sistemden vazgeçip aksine bunlara değer veren ve sahip çıkan aynı zamanda son teknolojilerle bir arada harmanlamaya çalışan bir yapıya sahiptir. Uygulama aşamasında her ne kadar daha önce de zikrettiğimiz problemler ortaya çıksa da ulaşılmak istenen maksat sebebiyle umut vericidir.

Okul; çocuğun yaşlılarıyla birlikte öğretmenleri ve yöneticileri gözetiminde ailesinden sonra hayatı öğrendiği ikinci önemli ortamdır. Mevcut sistemde halen birçok öğrenci nerdeyse anne babasından çok öğretmenini ve sınıf arkadaşlarını görmektedir. Bilişsel becerilerin bu ortamda kazanılmasının yanında daha önce de söz ettiğimiz gizil olarak toplum kültürünün ve değerlerinin alınması söz konusudur. Toplumumuzda öğretmene toplum kültürüyle yetişmiş, manevi değerlere sahip ve bunu aktarması beklenen şahıs gözüyle bakılır. Bir çok aile için evladının okuyup önemli bir yere gelmesinden önce değilse bile hemen sonrasında çocuğunun manevi yanının geliştirilmesi, toplum kültürünü alması gelir. Okulda, sınıf ortamında çocuğun uyması beklenen kurallar çoğunlukla kültürel değerlerimize göre belirlenir. Örneğin; alçak gönüllük ve yardımseverlik sınıf ortamında hem arkadaşları hem de öğretmeni tarafından öğrenciden beklenen olumlu davranış özellikleridir. Çoğu kez gösterilen bu davranışlar olumlu olarak pekiştirilerek devamı sağlanmaya çalışılır. Bunlar arta arta da manevi değerler ve kültür farkında olmadan öğrenciye kazandırılır. Küçük

yaşlarda elde edilen bu kazanımlar ilerleyen okul kademelerinde de devam ettirilerek bir yaşam tarzı haline getirilmeye çalışılır.

Her öğrencinin kapasitesi, içinde yaşadığı ailenin yapısı ve değerler konusundaki hassasiyeti birbirinden farklıdır. Yine sistemimizde ilkokulda bile İngilizce, Din Kültürü gibi derslere branş öğretmenleri girmekte, ortaokul ve diğer üst kademelerde dersler tamamıyla branş öğretmenleri tarafından verilmektedir. Sistemimizde bir dersin haftalık maksimum alınabilme saati yedidir. Yani bir öğrenci üste kademelerde bir ders öğretmenini en fazla haftada yedi saat görüp dersini işler. Tek bir saatlik olan dersler de yok değildir. Durum böyleyken farklı farklı vericilerle karşılaşan hele ki Doğu ve Güneydoğu'da her dönemde dahi derse giren öğretmenin değiştiği bir sistemde öğretmenin değerlerin aktarılması hususundaki rolü aile ve içinde yaşanılan toplum kadar etkili olmayacaktır elbette ki. Zamanın değişmesi ile artan moda eğilimleri popüler kültür ve teknolojik gelişmelerin de öğrenciler üzerindeki etkisi unutulmamalıdır.

Edinilen ve daha sonraları temsil edilen değerler sosyal tutum ve davranışlar biçiminde ortaya konularak somutlaştığı ölçüde, algılanabilir ve sınanabilir hale gelirler. Okul, değerler eğitimi sürecini etkilemede yalnızca destekleyici ve yardımcı rolü üstlenebilir. Bu nedenle okullardaki değerler eğitimi özünde, öğrencilerin davranış ve tutum geliştirme sürecinin eleştirisinden başka bir şey değildir. Eleştiri burada kişiyi küçük düşürmeyi etmeyi değil, seçme ve yargılama yoluyla aydınlatmayı ifade etmektedir. Değerler, çocukluktan itibaren bir soyutluk içerisinde değil, sosyal davranışlar biçiminde algılanmaktadır. Bunlara bağlı olarak, sosyal kurallarla veya normlarla yaşanan çatışmalar, kişide bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde değer yargılarının oluşmasına yol açmaktadır. Pedagojik alanlarda verilen eğitimin de payı vardır bunda, ancak ağırlıklı olarak yalnızca sosyalizasyon yoluyla. Sosyal bir davranışın başarılı sayılabilmesi için, iletişim halinde olunan kişilerin güvendikleri değerlere sahip olmaları gerektiğini çocuklar çok erken yaşlarda fark etmektedirler. Öyleyse değerlerin öğrenilmesi, ağırlıklı olarak kişisel çabaların sınırlara –yani kurallara ve normlara- çarpması ve üzerinde çalışılarak dengelenmesi ile gerçekleşmektedir. Kendi iç dünyası öncelikli olan çocuğun bakış açısından ilk sırada sosyallik yer alır. İkisi arasında bir bağ kurabilmesi için çocuğun bir iç hesaplaşmaya girişip bunlar üzerine düşünmesi gerekmektedir. Bunu yapabilmesi

için de, ebeveynler ve öğretmenler gibi, eğitsel bakış açısıyla düşünen yetişkinlerin yardımına gereksinim duymaktadır; tek başına sosyalizasyon süreci yeterli değildir.¹¹⁴ Özellikle ebeveynlerin değerlerin edinilmesi üzerindeki rolü tartışılmaz. Çocuk ilk olarak ailede dünyaya gözünü açar. Ailenin sosyal değerleri algılama ve yaşama biçimi çocuğu bu yönde eğitmeye başlar. Örneğin; işlediği suçu kardeşinin üzerine yıkarak dayak yemekten kurtulan bir çocuktan ileride adaletli davranmasını, gerçekleri korkmadan söyleyip yaptığının karşılığını üstlenmesini beklememiz yanlış olur. Bu uzun vadede gerçekleşecek bir davranış örüntüsü gibi görünmektedir. Ancak hatalı olan davranışlar ebeveynler tarafından görmezden gelinerek pekiştirilmektedir aslında. Pekiştirilen davranışın bir yaşam tarzı olarak benimsenmesi kaçınılmaz bir sonudur.

Türkiye köklü manevi değerlere sahip ve bunların aktarımında hassas bir ülkedir. Bu bağlamda Değerler Eğitimi dersine değinmek gerekir. Değerler Eğitimi'nin Türkiye'deki uygulaması öncelikle, UNESCO tarafından desteklenen ve "Yaşayan Değerler Eğitim Programı (YDEP)" adı altında 1995 yılında Birleşmiş Milletlerin 50. yıl dönümü kutlamaları için hazırlanan uluslararası bir projeye dayanmaktadır. (İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü: 2012). Uluslararası boyutta eğitimcilerin ortaklaştığı "Yaşayan Değerler Eğitimi" adı verilen bu eğitim projesinde demokrasi, adalet, özgürlük gibi evrensel değerlerin öğrencilere kazandırılmasında telkin yolu değil, 'etkinlik temelli' yaklaşımlar yaygın olarak kullanılmıştır. Ayrıca Değerler Eğitimine yönelik farklı yaş grubundaki öğrenci ve öğretmenler için materyaller geliştirilmiştir. "Daha iyi bir dünya için değerlerimizi paylaşalım" yaklaşımından yola çıkan proje; iş birliği, özgürlük, mutluluk, dürüstlük, sevgi, alçakgönüllülük, barış, saygı, sorumluluk, sadelik, hoşgörü, birlik olarak 12 evrensel değere odaklanmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı 2010 yılında valiliklere ve tüm ilk ve orta dereceli okullara; 2010-2011 Eğitim Öğretim Yılı'nın ilk haftasında okul-öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim okullarında ders içi ve ders dışında, değerler eğitimine yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ile ilgili bir genelge yollamıştır. Bu genelgede Değerler Eğitimi'nin kapsamı şu şekilde ifade edilmiştir: "Toplumsal hayatı oluşturan, insanları birbirine bağlayan, gelişmeyi, mutluluğu ve huzuru sağlayan, risk

¹¹⁴ Cihan, s. 432.

ve tehditlerden koruyan ahlaki, insani, sosyal, manevi değerlerimizin tüm bireylere kazandırılmasında en önemli etken eğitimidir. Bu kazanımlarımızın öğrencilerimize aktarılması da değerler eğitimini oluşturmaktadır.”¹¹⁵ Bu doğrultuda halen okullarımızda ilköğretim kısmında Değerler Eğitimi dersi verilmekte, ortaokul kısmında ise ders olarak verilmesi dahi okul rehber öğretmenini öncülüğünde daha önceden belirlenmiş olan değerler ile ilgili olarak aylık çalışma yapılmaktadır. Okul panolarının aylık MEB tarafından belirlenen değer doğrultusunda düzenlenmesi, her öğretmenin o ayki değere dersinde mutlaka yer vermesi, sınıf rehber öğretmenlerinin o ayki değerle ilgili etkinlik yapması ve tüm bu çalışmaların da her öğretilerde bulunması mecburi olan Değerler Eğitimi dosyasında yer alması gerekmektedir.

“Değerler erozyonuna bir çözüm arayışının ürünü” olarak tarif edilen Değerler Eğitimi dersi ile şu amaçlara ulaşılma istenmektedir:

- a. Öğrencilere temel insanî değer ve erdemlerin kazandırılması, değerlere karşı duyarlılık oluşturulması ve onları davranışa dönüştürülmesi,*
- b. Toplum tarafından kabul gören değerlerin uygun okul ortamı oluşturularak geliştirilmesi ve pekiştirilmesi,*
- c. Öğrencilerin sorumluluk duygularının geliştirilmesi,*
- d. Akademik bilgi ve gerçek hayatta rehberlik edecek ahlaki değerlerle donatılmış yetiştirilmesi,*
- e. Kültürel kodların güçlendirilmesi,*
- f. Okul ve çevresindeki sosyal yaşamın ahlaki ve etik değerlere uygun olarak şekillenmesi,*
- g. “Ahlak Temelli Disiplin” kavramının yerleştirilmesi,*
- h. Öğrencilerde ahlaki bir topluluk bilincinin oluşturulması.¹¹⁶*

Bu proje bağlamında işlenecek değerler Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenmiş olup, İl Yürütme Kurulları değerleri ve değerlerin işleniş sırasını

¹¹⁵ MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2010.

¹¹⁶ Cihan, s. 435.

değiştirme yetkisine sahiptir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen değerler şunlardır: *Sevgi, Sorumluluk, Saygı, Hoşgörü- Duyarlılık, Özgüven, Empati, Adil Olma, Cesaret, Liderlik, Nazik olmak, Yardımlaşma, Dayanışma, Temizlik, Doğruluk, Dürüstlük, Aile Birliğine Önem Verme, Bağımsız ve Özgür Düşünebilme, İyimserlik, Estetik Duyguların Geliştirilmesi, Misafirperverlik, Vatanseverlik, İyilik yapmak, Çalışkanlık, Paylaşımçı Olmak, Şefkat, Merhamet, Selamlaşma, Alçakgönüllülük, Kültürel Mirasa Sahip Çıkma, Fedakârlık.*¹¹⁷ Bu değerler öğrencilere kazandırılmaya çalışılarak; sosyal açıdan sağlıklı düşünebilen, doğru adımlar atabilen, hayatını yaşadığı toplumun tarihi ve kabul gören değerleri doğrultusunda idame ettirebilecek bireyler yetiştirilmesi hedeflenir. Ayrıca bu derste öğrenciye herhangi bir şey empoze dışında doğruluğu ve faydası kanıtlanmış insani kültürel değerler -fitrata uygun yaşayış biçimi- gösterilerek olumlu yönde karakter edinmesi adına rehberlik edilmesi amaçlanır.

Değerlerin edinilmesi ve hayata geçirilmesi konusunda aile, öğretmen, zamanın şartları ve Değerler Eğitimi dersinin etkilerine bu şekilde değindikten sonra bakmamız gereken bir diğer alan okulun gizil işlev olarak değerleri aktarmasıdır. Okullar aynı gelişimsel dönemde olan yüzlerce bireyi aynı çatı altında toplayan kurumlardır. 6-8 saat okulda bulunan öğrencinin sadece öğretmene veya derslere bağlı bir eğitim hayatı sürdürmesi tabii ki beklenemez. Burada etkin olan bir diğer faktör karşımıza çıkmaktadır. Bu faktör arkadaş çevresidir. Özellikle okul çağında arkadaş çevresi öğrenci için öğretmenlerinden idareden ve hatta çoğu kez aileden bile önce gelmektedir. Zararlı alışkanlıklara başlama konusunda yapılan araştırmalar arkadaş çevresi ve özentisi neticesinde bireylerin bunlara yöneldiğini ortaya koymaktadır. Ne yazık ki günümüz televizyon dizileri ve internet öğrencilerin arkadaş çevrelerine en büyük zararı vermektedir. Aile evin içerisinde, öğretmenler okulda, öğrenciyi her ne kadar kontrol altında tutmaya çalışsa da okulda bahsedilen çoğu kez değerlerimize tamamıyla aykırı televizyon dizileri, internet kafeler; aile ve öğretmenin bütün çabasını boşa çıkarmaktadır. İçinde yaşadığımız toplumda dönüp okul öğrencilerine baktığımızda saygıdan, sevgiden, merhametten yoksun, dünyadan vazgeçmiş niçin yaşadığının farkında olmayan, ne istediğini bilmeyen bir nesil ile karşı karşıyayız. Anne babaya isyankâr, okulda tembel, haylaz, kimseyi hiçbir şeyi

¹¹⁷ “Milli Eğitim Bakanlığı 2552 Sayılı Tebliğler Dergisi İlköğretim Kurumları Yönetmeliği,” *Tebliğler Dergisi*, Eylül, 2003.

takmayan, ‘meziyet’ siz kimselerin baş rol olduğu onlarca dizi; aynı şeyleri empoze etmeye çalışan anlamsız ve saçma sapan şarkılar, şarkıcılar; her hangi bir denetlemeye tabii olmayan, küçücük çocuğun bile saatlerce olmadık sitelerde dolaşmasına imkân veren internet kafeler varken bu durum hiç de şaşırtıcı olmasa gerek. Her gün saatlerce birlikte olunan arkadaş çevresinde bunlar yaygınken onun da bu çevrenin dışında olması beklenemez tabii ki. Hatta daha popüler olmak adına - ki okulda popüler olma deyimi de okul dizilerinin dayattığı bir kavramdır. Tüm dizilerden haberdar olmak, oradaki başrol karakterinin yerine kendisini koyup onun gibi davranmaya konuşmaya başlamak, arkadaş grubunda popüler olan dizideki isimleri birbirlerine kullanmak, internette saatlerce oyun oynamak, gerçek olmayan isimlerle sosyal medya hesapları kullanmak ilerleyen durumlarda kaçınılmaz sonuçlardandır ve ne yazık ki öğrencilerimiz şu an bu durumdadır. Bu durumlarda bırakın manevi değerleri çoğu kez insani değerler bile yerini hayvani davranışlara, zararlı alışkanlıklara bırakmaktadır. Öğretmenini bıçaklayarak öldüren bir öğrenci için maddi veya manevi değerlerden bahsetmek elbette ki hatadır.

Gerçek anlamda ahlaklı, değerlerine sahip çıkan bir nesil yetiştirilebilmesi için; artık toplumsal gerçeğimiz haline gelen tüm bu çarpıklıkların farkında yeni bir sistem, iyi yetiştirilmiş meslek ahlakına sahip idare ve öğretmenlerden oluşan okul kadroları, çocuğun eğitiminin ailede başladığını kabul eden ve okul–aile işbirliğine önem veren ebeveynlere ihtiyacımız vardır. Bu yozlaşma tek bir kaynağa bağlı olmadığı gibi bundan kurtulmakta tek kaynaktan değil herkesin elini taşın altına koyup iş birliğine gitmesi ile mümkün olacaktır.

Çalışmamızın bu bölümünde okul kavramını irdeleyerek, okulun işlevlerini derledik. Sonrasında Türk Eğitim Sistemleri’ne bakarak mevcut eğitim sistemimizde karşılaşılan problemleri sadece bizatihi yaşadığımız olaylar üzerinden işleme yoluna gittik. Son olarak da okul ve manevi değerler konusunda öğretmen, okul ve sisteme düşenler, değerlerin aktarılması konusunda yapılan çalışmalar, bu bağlamda ortaya çıkan aksaklıklar ve naçizane çözüm önerileri ile okul ve manevi değer ilişkisini ortaya koymaya çalıştık.

SONUÇ

Toplum; insanların bir araya gelmesiyle oluşan sisteme verilen isimdir. İnsanların bir araya gelmesi kendi kendine olmadığı gibi bu birlikteliğin devam etmesi için bazı ortak noktaların mevcut bulunması gerekir. Ortak noktalar arttıkça insanların bir arada bulunması ve birliklerinin devam etmesi daha da kolaylaşır. Ortak tarih, ortak dil, ortak yaşama alanı insanların aynı biçimde düşünmelerini kolaylaştırdığı gibi ortak hareket etmelerini de kolaylaştırır. İnsanları bir arada tutan ortak noktaların en önemlilerinden bir tanesi de manevi değerlerdir. Manevi değerler; insan hayatı için önemli anlam referansları arasında yer alır. Toplumun sağlıklı bir yapıya kavuşması ve fertler arası ilişkilerin ilerlemesi ve geliştirilmesinde manevi değerler belirleyici özelliğe sahiptir. Bu değerler insanı olgunlaştırırken aynı zamanda diğer insanlar karşısında bireyin saygınlığını artırır. Manevi değerler; insanı hayvani özelliklerinden arındıran ve ona “eşref-ül mahlûkat” sıfatını kazandıran temel noktaların en değerlilerindendir. İnsanlara yeme-içme-uyuma-bedensel hazlar arasında sıkışmış hayvansal bir hayattan kurtulabilmeleri için verilmiş nimetlerdendir. İnsanlar fitratlarına uygun bir yaşam sürdürebilmeleri için bu değerlere ihtiyaç duyarlar. İnsan; her şeyin var olmak için başka şeylere ihtiyaç duyduğu bu âlemde nispeten sorunsuz, huzurlu bir hayat sürdürebilmek için başka insanlara ihtiyaç duyar. İşte bu noktada manevi değerler huzursuzlukları giderip bir arada yaşamayı kolaylaştırıcı en önemli etkenlerdendir. Sorunsuz tamamıyla sıkıntısız bir yaşam elbette ki bu dünya için geçerli değildir. Ancak yine de biz insanların yeryüzünde bozgunculuk ve fesat çıkarmak yerine asıl vazifemizi yerine getirebilmemiz için mümkün olduğunca huzur ve sakinliği sağlamamız gerekir. Bu da mümkün olduğunca şahsımızdan yola çıkarak ortak yaşam alanlarında da insani vasıflarımızı güçlendirmek ve artırmaya çalışmakla olur.

Aile; bireyin dünyaya gözünü açtığı ilk ortamdır. Atalarımızın deyimiyle; “Ağaç yaşken eğilir.” Günümüz teknolojiyle yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler kişilik gelişiminin anne karnında başladığını ve gelişim açısından en önemli çağların ailede geçirildiğini ortaya koymuştur. Aile; ilk çağlardan beri insanlar için olmazsa olmaz olmuştur. Değerini ve işlevlerini gün geçtikçe yitirdiği

söylense de aile; toplumun halen temel taşı ve sağlam kişiliğe sahip bireyler yetiştirilebilmesi için ilk ve en önemli adımdır. Ailenin temelleri ne kadar sağlam olursa o derecede sağlam bireyler yetiştirilebilir. Aileye faydalı iyi bir evlat olmak çocuğun görevidir. Ancak ailenin de çocuğa her açıdan sağlam eksiksiz bir şekilde yetiştirme ortamını sağlaması gerekir. Bu da ancak iyi yetiştirilmiş ebeveynlerden oluşan ailelerde mümkündür. Birey toplumun kültürü ve değerleriyle de ilk ailede tanışır. Manevi değerlerin bireyler açısından önemine daha önce değinmiştik. Manevi değerler insana insan olma vasfını kazandıran ve toplumsal açıdan sağlam karakterli bir kişiliğe sahip olmasına yardımcı olan önemli bir noktalardan biridir. Ailedeki her birey en iyi şekilde topluma adapte olabilmek için bu değerlere farkında olmasa da ihtiyaç duyar. Aile de çoğu kez gizil olarak öğrenilen bu değerler bireyin hayatı anlamlandırmasına, toplumla bütünleşmesine ve hayatını mutlu bir şekilde devam ettirmesine katkıda bulunur. Büyük ölçekte düşünülecek olunursa; devletler aynı değerlere sahip bireyler tarafından kurulur ve ortak değerler arttıkça devletin ömrü uzar. Bireyler birlerine manevi bağlarla bağlandıkça devletin temelleri sağlamlaşır. Aynı şekilde farklılıklar, ayrılıklar arttıkça da devletin ömrü kısılır ve çok geçmeden de son bulur. Türk toplumlarında da aile en önemli temel taşı olmuş ve çok fazla değer görmüştür. Özellikle ilk Türk topluluklarında aile kutsal görülmüş, bireyin toplum içinde uyması gereken örf adet adı verilen kuralların öğretilmesi ailenin en önemli vazifesi olarak kabul görmüştür. Toplumunu bir arada tutan değerler İslam diniyle tanışınca da birçok noktada benzerlik göstermiş ve varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Din-i İslam için gerekirse can vermeye kadar dayanan cihad anlayışı Kurtuluş Savaşı'nda da kendisini göstermiş 14-15 yaşındaki çocuklar silah kuşanıp inandığı değerler uğruna vatan millet aşkıyla göz kırpmadan can vermiştir. Bu hassas nokta çocuklarını inandığı değerler uğruna feda eden aileler ve gerçek manada değerlerine sahip çıkmış bireylerin nelere başarabileceğini gözler önüne sermektedir.

Günümüzde maneviyatın daha yoğun olduğu ataerkil ve büyük aile yapısı değişime uğrayıp yozlaşmış olmuş ve ortaya anne baba ve az sayıda çocuktan oluşan, çoğu kez anne babanın çalıştığı, çocuğun anne babasından çok arkadaşlarını gördüğü yeni bir sistem çıkmıştır. Ebeveynler çalışma ortamının verdiği rahatlık ve çoğu kez manevi değerlerle karşılaşma imkânını bulamadıklarından bu değerlere

yabancılaşmaya başlamış ve haliyle zaten görüşme süresinin kısıtlı olduğu çocukla geçirilen vakitte de söz konusu değerlerin aktarılması pek mümkün olamamaya başlamıştır. Bu durum şu anda Avrupa'da tamamıyla bir yabancılaşma ve başıboşluğa yol açmış durumdadır. Ülkemizde henüz bu aşamada olmasa bile yavaş yavaş olumsuz etkilerini hissettirmeye başlamıştır. Örneğin; öğreticiye saygı milli ve manevi kültürümüzün önde gelen ilkelerinden olmuştur her daim. Ancak son zamanlarda sık sık duyduğumuz öğretime dayak, derste öğretmeni dalgaya alan sorumsuz videoların boy göstermesi bu değerimizin artık yozlaştığını göstermektedir. Tek başına bu durum bile beraberinde birçok tehlikeyi getirmektedir. Öğretmenine bile saygı duymayan bir öğrenci toplum için en önemli tehlikelerden biridir. Hele ki bu durumdaki öğrencisine arka çıkan aileler eğitim öğretim açısından problemlerin baş kaynağı olarak dahi gösterilebilir. Ancak Osmanlı padişahlarından birinin oğlu hocasına saygı duysun diye hocasıyla anlaşıp onun gözü önünde dayak yediği herkesçe bilinen bir kıssadır. Osmanlı'nın yüzyıllarca sapasağlam ayakta durması ve bugün bile halen adından söz ettirmesinde elbette ki değerlerine sıkı sıkıya bağlılığının büyük etkisi olmuştur.

Çalışmamızda manevi değerler üzerinde etkili en önemli noktaları işlemeye çalıştık. Bu bağlamda diğer bir hareket noktamız; medyanın manevi değerler üzerindeki etkisi oldu. Toplumumuzda önceleri entelektüelliğin göstergesi olarak kabul edilen gazetelerle ve çok sonraları TRT'nin haber izlemeye dayalı ilk ulusal televizyon kanalıyla medya hayatımıza girmiş bulundu. Sonrasında çok hızlı gelişme kaydeden medya ve araçları yaygınlaşarak sosyal medya ile zirveye oturdu. Daha önce de değindiğimiz gibi ailede dejenerenin yaşanması neticesinde çocuk daha küçük yaşlardaki insanlardan çok makinelerle yaşamaya başlamıştır. Küçük yaşlarda oyunlarla başlayan makine tutkusu çok geçmeden yerini sanal alem bağımlılığına bırakır. Son dönemlerde; anne babanın bile evde otururken sohbet etmek, ortak bir şeyler paylaşmak yerine; akıllı telefonlara, bilgisayarlara tabletlere sarıldığı, çocuğun odasında yalnız başına bilgisayar başına gömüldüğü resim bizlere artık hiç yabancı değildir. Elbette ki günümüzde bu kadar etkili olan medyayı, sosyal medyayı tamamen hayatımızın dışına atmamız mümkün değildir. Hatta en iyi şekilde en etkili şekilde kullanabilmemiz ya da en azından yeniliklerden haberdar olmamız gerekir. Ama tamamıyla hayatımızın başköşesine oturtmak, ondan kopmamak, her fırsatta

ona sarılmak elbette ki en büyük hatalardan biridir. Medya ve sosyal medya şu anki haliyle; örf ve adetlerimize, değerlerimize aykırı birçok uygulamayı barındırmaktadır. Örneğin; neredeyse tüm gazetelerde bulunan magazin sayfaları özel hayatın gizliliğine zarar vermekte ve bu yöndeki değerlerimize aykırılığını unutturarak artık çok normal karşılanmaktadır. Şu anda neredeyse hiçbir gazete tarafsız davranmamakta, hizmet ettiği amaç uğruna adaletten ve doğruluktan çoğu kez ayrılıp inançları doğrultusunda hatalı da olsa yayın yapmaktadır. Ama yine de dürüst, ilkeli, ahlaklı yayın anlayışı kimsenin dilinden düşmemektedir. Dürüstlük, doğruluk, adalet, insana saygı, elbette ki, manevi değerlerimizdendir. Ancak manevi değerlerimize aykırı olan nokta artık dillere pelesenk olmuş bu sözlerin içinin boşaltılması, olur olmaz herkesin elinde oyuncak olmasıdır. Sosyal medya ise artık tamamıyla bıçak sırtı gibidir. İsteyen istediği yönde doğru da olsa yanlış da olsa istediğini paylaşabilmekte, istediği doğrultuda insanları yönlendirebilmektedirler. İnsanlarda artık her an her saniye yaptığını düşündüğünü başkalarına bildirme hastalığı başlamıştır resmen. Hele ki sanal ortamda paylaşılan resimler olur olmaz her yerde görülebilmekte insanlar arasındaki ilişkilere zarar verebilmektedir. Sanal ortamda kişi istediği doğrultuda kendisiyle alakası olmayan yeni bir kimlik oluşturabilmekte ve bununla diğer insanlarla istediği doğrultuda iletişime geçebilmektedirler. Yani sosyal medyadan tamamıyla güvensizliğe, yalan dolana, insanları galeyana getirmeye yatkın sanal bir dünya yaratılmalıdır. Elbette ki bunların hiç birinin ne insan ahlakıyla ne de manevi değerlerle ilişkilendirilmesi söz konusu değildir. Arap Baharı diye milyonlarca insanı ayağa kaldıran, yerinden yurdundan eden, yüzlerce sivilin kanını akıtan olaylar silsilesi de sosyal medya sayesinde körüklenmiş, büyümüş ve tüm dünyaya yayılmıştır. Yine büyük ölçekte düşünülecek olursa; eğer gerçek manada, ahlaklı bir şekilde sosyal medyanın gücünden faydalanılabilirse koca koca devletleri karanlığa sürükleyebilecek önemli bir silaha sahip olunabilir. Küçük düşünecek olursak; bugün birçok boşanmanın altında yatan önemli gerekçelerden biri de eşlerin sadakatsizliğidir. Başka insanlara erişim kolaylığı sağlayan sosyal medyanın burada önemli etkisi vardır. Aile gibi toplumun temel taşı bile küçücük bir kıvılcımla etkileyebilecek güce sahiptir. Ama yine de film izleme, sosyal etkinliklerden haberdar olma, arkadaşlarla ve uzakta olan tanıdıklarla iletişim kurma aracı olarak kullanılırsa da ailede, ebeveynler arasında

birleştirici etkiye de sahip olabilir. Elbette ki bu durum değerlerimize uygun ve istenen bir durumdur.

Araştırmamızın son bölümde ise; okulun manevi değerler üzerindeki etkisine değinmeye çalıştık. Okullar; bireylere eğitim ve öğretim yeri olarak her çağda farklı şekillerde de olsa varlığını göstermiş kurumlardır. İlim öğrenmek; yaşadığı çevreyi anlamlandırmak adına her insanın ihtiyacıdır. Türk topluluklarında da en başından beri ilime değer verilmiş ve İslam’la birlikte artarak devam etmiştir. Peygamberimiz birçok hadisinde ilim öğrenmenin önemine değinmiştir. Hz Ali’ye aite “Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum.” sözü artık herkesçe bilinmektedir. İlim öğrenme ihtiyacı her çağda farklı şekillerde giderilmeye çalışılmakla beraber günümüzde sistemli bir şekilde mevcut bulunan okullardan karşılanmaktadır.

Eğitim sistemimiz her sene neredeyse baştanbaşa değişmekle beraber günümüz siyaseti doğrultusunda okullarımızda manevi değerler ağırlıklı bir eğitim verilmektedir. Eskiye oranla manevi değerlerin en önemli aktarıldığı ders kabul edilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin saatinin artması, okullara seçmeli de olsa Temel Dini Bilgiler, Hz. Muhammed’in Hayatı, Kur’an-ı Kerim derslerinin getirilmesi, –özellikle kırsal kesimde bu dersler en az zorunlu ders kadar rağbet görüp seçilmektedir.- ilkokullarda Değerler Eğitimi dersinin getirilmesi, Değerler Eğitimi dersi için ayrıca etkinlikler yapılması, MEB tarafından hemen her derste buna değinerek öğrenciye bu değerlerin farkına vardırılıp kabullenmesine çalışılması bu durumun göstergesidir. Bu çalışmalarla ulaşılmak istenen en önemli amaç Türk kültürünü benimsemiş, manevi değerlerine bağlı, asrın gereklerine de ayak uydurabilen, Mehmet Akif’in deyimiyle “Kökü mazide, gözü Ati’de” olan Müslüman Türk vatandaşını yetiştirebilmektir.

Araştırmamızın en başında da belirttiğimiz gibi bu çalışmamızdaki amaç; manevi değerler üzerinde etkili faktörler olan aile, medya ve okulun hangisinin daha etkili olduğunu saptamak değildir. Elbette ki hepsinin yeri ve önemi farklı farklıdır. Aynı zamanda etkileri yaşanılan coğrafyaya, kişiden kişiye, zamandan zamana göre değişir. Ancak şu bir gerçektir ki manevi değerler insanca bir yaşamın en önemli ve gerekli vazgeçilmezidirler. Aile, medya ve okul bir bütün olarak milli ve manevi

değerlere hizmet ettiği sürece Türk toplumu varlığını sürdürecektir ve diğer milletlere mazisinde de olduğu gibi en önde yol gösterici olacaktır.

KAYNAKÇA

Akıntürk, Turgut, *Aile Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınevi, 2004.

Akkaya, Emek, *Ortaöğretim Öğrenci Ve Öğretmenlerinin Okul Ve İdeal Okul Algılarının Metafor Yoluyla Analizi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2006.

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Pegem Akademi, 2012.

Altun, Fahrettin, *Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları, 2011.

Argunşah, Hülya, “Ziya Gökalp’in Malta ve Limni Mektuplarında Aile Kadın ve Çocuk Eğitimi Fikri,” *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 7, 1996.

Aslantürk, Zeki, M.Tayfun Amman, *Sosyoloji*, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008.

Atsız, Hüseyin Nihal, *Bozkurtlar*, İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları, 2011.

Avcı, Menekşe, *İslam Öncesi Türk Devletleri Sosyal Hayatında Kadının Rolü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Aydın, Erdoğan, *Nasıl Müslüman Olduk*, 30. Baskı, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2013.

Aydın, İnyet, “Çocuk, İnternet, Etik,” *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, S. 2, 2013.

Aydın, Mehmet Zeki, *Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi*, Ankara: Nobel Yayınevi, 2009.

Aydın, Mustafa, “Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği,” *Değer Eğitimi Dergisi*, S. 3, 2003.

Aydoğmuş, K, A. Baltaş , *Ana- Baba Okulu*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004.

Aziz, Aysel, *Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınları, No:2, 1982.

Balcı, Ali, *İkibinli Yıllarda Türk Milli Eğitimi Sisteminin Örgütlenmesi Ve Yönetimi*, Sosyal Bilimler Derneği 6. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Sunumu, Kasım 1999.

Banguoğlu, Tahsin, *Türklerde Aile*, Ankara: Aile Yazıları Bilim Serisi, 1990.

Başaran, Elif, *Türk Eğitim Sistemleri*, Ankara: Ekinoks Yayıncılık, 2013.

Bavlu, Utku, *Sosyal Medyanın İnanılmaz Cazibesi*, İstanbul: Zorlu Yayınları, 2012.

Bayar, Mesut, "İslam Aile Hukukunda Karı-Koca Arasında Meydana Gelen Anlaşmazlıklara Önerilen Çözümler," *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* S. 5, 2011.

Bayram, Mikail, *Ahi Evran ve Ahi Teşkilâtının Kuruluşu*, Konya: Kültür Yayıncılık, 1991.

Beysanoğlu, Şevket, *Ziya Gökalp Tamamlanmamış Eserler*, İstanbul: Neyil Matbaası, 1985.

Bilgeseven, A. Kurtkan, *Genel Sosyoloji*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 1974.

Boyd, Denise, *Çocuk Gelişimi Psikolojisi*, Çev. Okhan Gündüz, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2009.

Bozkurt, Ali, *Sosyal Medya Rüzgarı*, İstanbul: Bilişim Yayınları, 2013.

Büyükaşlan, Ali, *Sosyalleşen Birey Sosyal Medya Araştırmaları*, Konya: Çizgi Yayınları, 2013.

Büyüksenar, Ercüment, *Türkiye’de Sosyal Ağların Yeri ve Sosyal Medyaya Bakış*, İstanbul: Hayal Akademisi, 2013.

Coparal, Bernard, *Kemalizmde Ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, Ankara: Kültür Yayınları, 1987.

Cüceloğlu, Doğan, *Başarıya Götüren Aile*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2015.

Çağan, Kenan, *Ailenin İşlevleri*, 2. Baskı, İstanbul: Açılım Kitap Yayınevi, 2011.

Çağatay, Neşet, *Ahilik Nedir*, Ankara: 1990.

Çalışkan Y., M.L. İkiz, *Kültür, Sanat ve Medeniyetimizde Ahilik*, Ankara: 1993.

Çaylı, Emek, *Medya Politikaları Konferansı*, İstanbul: 2002.

Çelenk, Süleyman, “Okul Başarısının Ön Koşulu: Okul Aile Dayanışması,” *İlköğretim Online E-Dergi*, 2012.

Çelik, Celaleddin, *Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri: Uluslararası Günümüz Türkiye’inde İslam Sempozyumu Sunum Bildirisi, 2009.

Dodurgalı, Abdurrahman, *Ailede Din Eğitimi*, Ankara: Timaş Yayınları, 2010.

Elçin, Neşe, *Sanal Profillerin Oluşumu ve Hayatımıza Etkileri*, Ankara: 2009.

Erdoğan, İrfan, *Tekelleşme- Medya ve Medya Pratikleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Ergeshkyzy, Aziza, *Aile İçi Roller ve Maneviyat*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Ergin, Muharrem, *Orhun Abideleri*, Ankara: Boğaziçi Yayınları, 2012.

Ergün, Mustafa, *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Ocak Yayınları, 1994.

Eröz, Mehmet, “Evllenme ve Düğün Töreni İle İlgili Türk Gelenekleri,” *Töre Dergisi*, S. 27.

Ertuğrul İrfan, Nuray Keskin, *İnternetin Türkçe’nin Kullanımında ve Toplum-Birey Yapısının Değişimindeki Rolü*, Gazimagusa: Kıbrıs, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Bilgisayar ve Teknoloji Yüksek Okulu Mesleki Eğitim Sempozyumu Sunusu, 2012.

Ertürk, Selahattin, *Eğitimde Program Geliştirme*, İstanbul: Edge Akademik Yayıncılık, 1997.

Fidan, Nurettin, *Okulda Öğrenme Ve Öğretme*, 3. Baskı, İstanbul: Pegem Akademi, 2012.

Gimpel, Jean, *Ortaçağda Endüstri Devrimi*, Çev. Nazım Özaydın, 6. Baskı, İstanbul, Tübitak Yayınları, 2009.

Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: Toker Yayınları, 2002.

Gökçe, Birsen, *Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Aile Yazıları Bilim Serisi, 1990.

Gülerman, Adnan, Sevda Taşekil, *Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.

Güngör, Erol, *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*, İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınevi, 1998.

Güvenç, Bozkurt, *İnsan ve Kültür*, İstanbul: Boyut Yayınevi, 2010.

Irak, Dağhan, Onur Yazıcıoğlu, *Türkiye ve Sosyal Medya*, İstanbul: Okyanus Yayınevi, Eylül 2012.

İnalcık, Halil, Nejat Göyünc, *Osmanlı Araştırmaları*, İstanbul: 1989.

İşçi, Metin, *Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme*, İstanbul: Der Yayınları, 2000.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem, *İnsan-Aile-Kültür*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990.

Kapız, Serap Özen, “Aile Yaşam Dengesi ve Dengeye Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Sınır Teorisi,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 3, 2002.

Kara, Mustafa, “Kur’an’da Adalet Kavramı Ve Güncel Değeri,” *Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 34, 2013.

Kaygısız, İbrahim, *Eğitim Felsefesi Ve Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri*, Ankara: Eğitim ve Yaşam, 1997.

Keçeli, Bahar, “Akademik Başarının Arttırılmasında Aile Katılımı,” *Özel Eğitim Dergisi*, 2008.

Kılıç, Recep, *Ahlakın Dinî Temelleri*, Ankara: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1992.

Kıymet, Selvi, Belgin Sönmez, “Okul, Toplum ve Eğitim,” *Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2001.

Koçak, N.Gizem, “Bireylerin Sosyal Medya Kullanım Davranışlarının ve Motivasyonlarının Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Bağlamında İncelenmesi: Eskişehir ‘de Bir Uygulama,” *Konya: Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2012.

M. Hoover, Stewart, *Dijital Çağda Çocuk Medyası Ve Din*, 1. Türkiye Çocuk Medyası Kongresi, Bildiriler Kitabı, 2010.

Mandaloğlu, Mehmet, “İslamiyet’ten Önce Türklerde Aile Hukuku,” *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2000.

Merter, Feridun, Köy *Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler (Malatya Örneği)*, Ankara: Aile Yazıları Bilim Serisi, 1990.

Nasuhbeyoğlu, Tayfun, *Osmanlı’da Aileye Ve Kılık Kıyafete Genel Bir Bakış*, İstanbul: 2009.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Türkler, Türkiye ve İslam*, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2013.

Ortaylı, İlber, *Osmanlıda Aile Yapısı*, İstanbul: Pan Yayınları, 2000.

Özdemir, Kemal, *Öğrenme- Öğretme Süreçleri*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Özdemir, Şuayip, “Nisa Suresinde Aileyle İlgili Olarak Yer Alan Âyetlerin İstikrarlı Bir Aile Kurumunun Teşekkülü ve Çocuğun Eğitimi Açısından Tahlili,” *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S. 3, 2002.

Özdoğan, Öznur, *İsimsiz Hayatlar*, Ankara: Lotus Yayınları, 2005.

Özen, Sevinç, *Aile Kurumuna Bazı Sosyolojik Yaklaşımlar*, Ankara: Aile Yazıları Bilim Serisi, 1990.

Özkul, Ekrem, *E-öğrenme*, 1. Ulusal Sürekli Eğitim Kongresi, Aydın: 2012.

Sayın, Aslıhan, Sayın, “Duygudurum Bozuklukları İle Huy, Karakter ve Kişilik İlişkisi,” *Türk Psikiyatri Dergisi*, S. 16, 2005.

Serim, Timur, *Türkiye’de Aile Yapısı*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1972

Şahinkaya, Serdar, *İzmir İktisat Kongresi*, Malatya: İnönü Vakfı, 2014.

Şentürk, Ünal, “Aile ve Toplum,” *Eğitim-Kültür-Araştırma Dergisi*, S. 14, 2008.

Tansel, Fevziye Abdullah, *Ziya Gökalp Külliyyatı 1-Şiirler ve Halk Masalları*, Ankara: TTK Yayınları 1977.

Tezcan, Mahmut, *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No:15, Haziran 1985.

Tezcan, Mahmut, *Çocuk Eğitiminde Ailenin rolüne ilişkin Sosyolojik Bir Bakış*, Ankara: Aile Yazıları Bilim Serisi, 1990.

Tezcan, Mahmut, *Sosyolojiye Giriş*, 5. Baskı, Ankara: Anı Yayınevi, 2010.

Turgut, Serdar, *Yeni Medya*, İstanbul: Destek Yayınları, 2013.

Türkdoğan, Orhan, *Türk Ailesinin Genel Yapısı, SosyoKültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara: T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Cilt:1, 1992.

Uluç, Güliz, *Medya ve Oryantalizm*, İstanbul: Anahtar Yayınları, 2009.

Unat, Nermin, *Bitmeyen Göç*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2002.

Uysal, Enver, “Değerler Üzerine Bazı Düşünceler ve Bir Erdem Tasnifi Denemesi: İnsanî Erdemler–İslâmî Erdemler,” *Bursa, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, 2003.

Ünalın, Sıddık, Hakan Öztürk, “İslamiyet’ten Önce Türklerde Eğitim ve Öğretim,” *Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 13, 2008.

Ünür, Nimet, “Medya Etkisi,” *İstanbul, Sosyoloji Dergisi*, 2005.

Yalçın, Cemal, “Sosyolojik Bir Bakış Açısıyla İnternet,” *Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 27, Mayıs 2003.

Yapıcıoğlu, Nevin, “Esmâül Hüsnâ,” *Nisanur Dergisi*, 21.03.2015 Tarihli Sayı, 2015.

Yasa, İbrahim, *Evlilik ve Geniş Aile Kurumlarının Yazgısı*, Ankara: Aile Yazıları Bilim Serisi, 1990.

Yavuzer, Haluk, *1. Çocuk ve Medya Kongresi*, İstanbul, Bildiriler Kitabı, Cilti:2, 2010.

Yazar, Taha, *Öğretmen Adaylarının Değerler Hakkındaki Görüşleri*, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Değerler Eğitimi Sempozyumu, 2011.

Yıldız, Vahit, “Bir Sosyal Öğrenme Aracı Olarak Medya ve Ahlaki Gelişim Kuramları Açısından Medya Okuryazarlığına Eleştirel Bir Bakış,” *Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Akademik Dergisi*, S. 3, 2011.

Zeybek, Işıl, *İnternet Mucizesi Olarak Yaşam Alanı Bulan Sanal Benliklerin Önlenebilir Yükselişi*, İstanbul: Anahtar Yayınları, 2012.

WEB ADRESLERİ

<https://www.youtube.com/watch?v=kffacxfA7G4>, Erişim Tarihi: 24 Haziran 2015.

<http://ds.anadolu.edu.tr/eKitap/MEI103U.pd>, Erişim Tarihi: 19 Ağustos 2015.

http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/26/14/967997/dosyalar/2012_12/10034014_10, Erişim Tarihi: 25 Eylül 2015.

<http://sosyaling.com/sosyal-medya-tarihcesi/>, Erişim Tarihi: 2 Ekim 2015.

http://meb.gov.tr/earged/earged/TV_izleme., Erişim Tarihi: 20 Ekim 2015.

<http://www.memurlar.net/haber/425417/>, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2015.

<http://www.fulbright.org.tr/PageDetail.aspx?id=105>, Erişim Tarihi: 30 Ekim 2015.